

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening –
Borupris' Venner
2014

FUGLEBJERG 2014

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner 2014

Redigeret af
Carsten Egø Nielsen, Preben V. Andersen og Bertel Hansen

FUGLEBJERG 2014

Dette årsskrift er udgivet med støtte fra Næstved Kommunes Arkivfond, Den Lille Bikube og P.H. Sørensen.

Foreningen "Borupris' Venner" blev stiftet 17. maj 1990 og havde til formål med udgangspunkt i middelalderlandsbyen Borup i Borupris og tilgrænsende områder i Fuglebjerg kommune at bidrage til fortsat undersøgelse af og udbredelse af kendskabet til samvirket mellem mennesket og dets omgivende natur gennem tiderne. Foreningen afløste Institutionen Borupris' Venner, der var oprettet i 1975 og begyndte at optage medlemmer og udgive et årsskrift i 1978.

Foreningens navn og formålsparagraf blev ændret på en ekstraordinær generalforsamling den 4. november 2006. Foreningens navn er nu "Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner".

Foreningens formål er at medvirke til at afdække og udbrede kendskabet til lokalhistorien på Fuglebjergegnen.

Foreningen har et særligt fokus på middelalderlandsbyen Borupris og tilgrænsende områder.

Foreningens formål nås i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv.

Der tilstræbes afholdt en række arrangementer i årets løb og udgivet et årsskrift med lokalhistoriske emner. Årsskriftet udleveres til foreningens medlemmer. Årsskriftet kan derudover sælges til interesserede.

Foreningen medvirker ved indsamlingen af arkivalier til Lokalhistorisk Arkiv.

Vignetten på titelbladet, der er tegnet af professor, dr. phil. Axel Steensberg, viser, hvordan man opvarmede stenene på bålet over en kogebrube, inden der blev lagt kød i.

Årsskriftet er trykt i 225 eksemplarer.

ISSN: 1903-5004.

Foto på forsiden: Fuglebjerg Forsamlingshus 2013

Foto på bagsiden: General C.C.J. Førselev

Trykt hos Nymedia, Stege.

Indhold

Forord.....	side 4
Fuglebjerg Forsamlingshus 125 år af Preben V. Andersen	side 5
Hav hjertet med - Generalen fra Snesev Overdrev af Bertel Hansen	side 25
Voldstedet på Gunderslevholm af Majbritt Thomsen og Susanne Outzen	side 34
Folketingsmænd III af Preben V. Andersen	side 40
Da dele af Fuglebjergene var klosterjord af Carsten Egø Nielsen	side 54
Husjomfru på Førsevgård af Bertel Hansen	side 63
Fuglebjergene teglværker af Bertel Hansen	side 69
Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899 af Knud Danielsen	side 78
Bestyrelsens beretning	side 108
Regnskab 2012	side 111
Bestyrelsen og redaktionsudvalget	side 112

Føroord

Årsskriftet 2014 indeholder 8 artikler, som tidsmæssigt dækker perioden fra middelalderen op til vor tid, og som emnemæssigt spreder ganske vidt.

I 2014 fylder Fuglebjerg Forsamlingshus 125 år. Huset har en spændende historie, som Preben V. Andersen fortæller. Samme forfatter har også skrevet den tredje og sidste artikel i serien om folketingsmænd, i år om Lars Jensen fra Nysøgården i Arløse og Rasmus Andersen fra Tranderup.

Majbritt Thomsen skriver sammen med Susanne Outzen om voldstedet ved Gunderslevholm og de begivenheder, som udspillede sig der i 1345 i forbindelse med Valdemar Atterdags kamp for at befri Danmark fra de holstenske grevers styre. Også dengang blev der begået fatale fejltagelser.

Carsten Egø Nielsen skriver en artikel om klosterjorden på Fuglebjergegnen. Artiklen bygger bl.a. på en ikke færdigskrevet artikel, som H.J. Heegaard har efterladt.

Bertel Hansen bidrager med tre artikler, Fuglebjergegnens Teglværker, som mest er kommet til at handle om Fyrendal Teglværk og

familien Møller på Teglværksgården i Tornemark, Generalen fra Sneslev, der handler om den første chef for det danske flyvevåben, Christian Førselev, som var født på Sneslev Overdrev, og Husjomfru på Førselevgård om Mary Kühl, som bestyrede husholdningen på godset fra 1956 til 1982.

Knud Danielsen fortsætter sin serie Erik Bøgh og hans familie, om hans karriere som revyforfatter i København, om kontakten med familien Stephansen på Holsteinsminde, om broderen Carl Henrik Bøgh, der bliver en anerkendt kunstmaler - og meget andet.

Derudover bringer vi årsberetning og regnskab for 2013 samt bestyrelsens og redaktionsudvalgets sammensætning mv.

En stor tak til de forfattere, som har bidraget med artikler til årsskriftet.

Vi gentager, hvad vi tidligere har skrevet: Vores medlemmer er altid velkomne til at bidrage med artikler eller med forslag til emner, som ønskes belyst. God læselyst!

Redaktionsudvalget

Fuglebjerg Forsamlingshus 125 års jubilæum

af Preben V. Andersen

Det er på mange måder helt utroligt, at Fuglebjerg Forsamlingshus her i 2014 kan fejre 125 års jubilæum. Flere gange har man opgivet det og forsøgt at sælge huset, foreslået at bruge det til lagerrum – og så står det her i dag, aldrig flottere og meget optaget.

Det var i en urolig tid, at Fuglebjerg Forsamlingshus blev oprettet - tiden med Forfatningskampen og Provisorieårene, der var mærkbare helt ude i de mindste samfund. Samtidig fik det - lige fra indvielsesdagen - en historie der næppe kendes fra noget andet forsamlingshus i kongeriget.

Opførelsen af forsamlingshuset skete i 1800-tallets anden halvdel, hvor det danske samfund ændredes til ukendelighed i forhold til tidligere.

Ændringen i samfundet skyldtes ikke mindst den økonomiske udvikling, befolkningstilvæksten, og industrialiseringen i hele Europa. Det skabte blandt andet et stigende marked for danske landbrugsprodukter. Andelsbevægelsen havde også sin indvirkning på den økonomiske fremgang.

Der opstod efter nederlaget i 1864 i den danske befolkning en vilje til at komme videre. Det må være fra disse år betegnelsen ”foreningslandet Danmark” stammer, især brugt om 1880’erne. Der blev oprettet alle former for foreninger. Landbruget og andelsbevægelsen

stod for foderstofforretninger, husdyrforeninger, brugsforeninger, sognesparekasser, mejerier og slagterier. Der blev oprettet høj- og landbrugsskoler, skytte- og gymnastikforeninger, industri- og håndværkerforeninger. Missionsfolkene byggede missionshuse, og sådan fortsatte det nærmest i det uendelige.

Lige som næsten hvert sogn fik sin sognesparekasse, fik mere end hvert sogn sit forsamlingshus, rekorden besiddes af Ørslevkloster sogn, hvor der omkring 1910 blev opført ikke mindre end fire forsamlingshuse - et for hver af sognets landsbyer.

Forsamlingshusenes historie går tilbage til 1870’erne, og de blev egentligt opført til mindre festlige formål, nemlig til øvelseshuse for skyttekredse, der var imod statsmagten. Sidst i 1880’erne tog byggeriet af forsamlingshuse fart. I dag er der ca. 1.000 forsamlingshuse i Danmark, som bruges til alle former for foreningsliv og festligheder.

Den Selskabelige Klub

I lighed med mange andre småbyer på Sjælland blev der i Fuglebjerg oprettet en Selskabelig Klub. Et stiftende møde blev afholdt hos musiker Sørensen 9. oktober 1887. Klubben fik med det samme 50 medlemmer, og det besluttedes at arbejde for at bygge et upolitisk forsamlingshus. Allerede den 22. januar 1888 holdtes det næste møde. Fra dette møde var

der store referater i både Næstved Tidende, Sorø Amtstidende og Næstved Avis. Her følger et resume af referaterne:

Et forholdsvis stort fremmøde på 150 mennesker tyder på, at det var en sag, der nød udbredt støtte på egnen.

Det viste sig hurtigt, at forsamlingen var delt med hensyn til at bygge et upolitisk forsamlingshus. Af klubbens bestyrelse talte Hans Olsen, Krummerup og lærerne Sørensen og Carlsen for. For et rent Venstre-hus talte Lars Jensen, Arløse, Rasmus Petersen, Lystager-
torp og smed Chr. Nielsen, Bendslev. Der blev nedsat et udvalg på 5 personer til nærmere at forberede sagen. Disse blev - efter flere andre havde nægtet at modtage valg - gårdejer Hans Olsen, Krummerup, Hans Petersen, Lystager-
torp, gårdejer Peter Christensen, Flemstofte, bager Hooge og snedker Jens Jepsen, Fuglebjerg.

Planen var, at klubben skulle bygge, og at lokalerne skulle være tilgængelige for enhver uden hensyn til politisk anskuelse.

Huset skulle bygges i Fuglebjerg og det skulle være en stor og tidssvarende bygning med rummelige lokaler, der foruden politiske og foreningsmøder tillige kunne benyttes til teaterforestillinger, baller og andre festligheder. Dirigenten, boghandler Tullin, lod foretage en afstemning om, hvorvidt man skulle bygge "upolitisk eller ikke" Der var et overvejende antal for, kun få var imod. Meget tydede altså på, at det skulle være et upolitisk forsamlingshus.

Men så tog Rasmus Petersen, Lystager-
torp, ordet og frarådede ivrigt demokrater at have noget med en sådan bygning at gøre! Hvis Venstre ønskede en forsamlingsbygning, måtte man sagtens kunne tilvejebringe de skillinger, et sådan hus ville koste! Han blev støttet ivrigt heri af gårdejer Lars Jensen, Arløse, der førte nok så kraftigt "ved til bålet", idet han sagde: "at Venstre kunne komme til at holde møde i en bygning, hvor man kunne udsætte sig for, at der var blevet raabt "Estrup leve!"

Efter disse udtalelser, der blev støttet af flere, var sagen næsten afgjort. Men det nedsatte udvalg fortsatte dog arbejdet indtil den 22. februar 1888, hvor man kunne læse i Næstved Tidende, at der indkaldtes til: "Møde i Fuglebjerg angaaende et Venstre-Forsamlingshus for Sorø Amts 5. Valgkreds". Herefter var sagen helt afgjort.

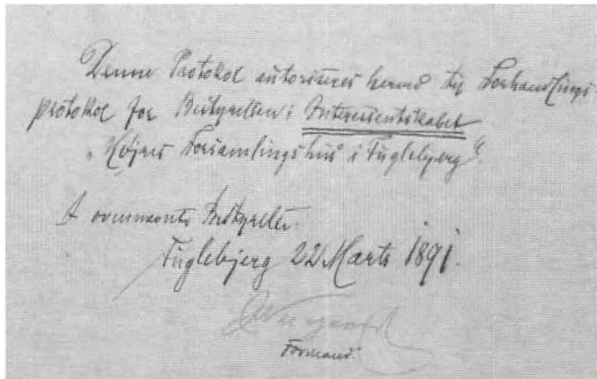
Der var en ubarmhjertig og hård kamp mellem Venstre og Højre (Konservative) på landsplan i disse år. Det var som nævnt den landspolitiske splittelse, der var trængt igennem til lokalsamfundet - imod de lokales egne ønsker.

Venstre og Højre arbejdede nu hver for sig på at bygge forsamlingshus i Fuglebjerg. Venstres forsamlingshus indviedes 8. september 1889 (på Grundtvigs fødselsdag), på Sandvedvej 15, og huset var bygget af murer-
ster F. C. Jørgensen, Kirkerup.

Højres Forsamlingshus i Fuglebjerg

Højre-folkene oprettede ”Interessentskabet Højres Forsamlingshus i Fuglebjerg”, der havde til formål at fremme højresagen på egnen ved at bygge et forsamlingshus.

Titelbladet på Højrehusets første protokol. Formanden, hvis underskrift dette blad bærer, var etatsråd Johan de Neergaard, Gunderslevholm.

Grunden, Lundevej 8, blev skænket af godsejer Edvard de Neergaard til Fuglebjerggaard. Der blev udstedt i alt 232 aktier á 20,- kr. Aktionærkredsen var bosat i hele Sydvestsjælland. Den første bestyrelse bestod af kendte højrefolk på egnen, og navnet Neergaard går igen i alle de gamle papirer og protokoller. Fra Højres Forsamlingshus' forhandlingsprotokol fra 1889, der findes på Lokalhistorisk Arkiv i Fuglebjerg, ved vi lidt om bestyrelsens arbejde: ”Aar 1890 den xx.¹ Marts afholdtes Bestyrelsesmøde af den midlertidige Bestyrelse, der ifølge Valg var den samme

¹ Datoen mangler i protokollen.

som den i Højreforeningen fungerende. Forsamlingshuset er opført efter de ifjor fastsatte Regler, og Opførelsen er fremmet saa hurtigt, at Bygningen allerede kunde indvies ved en stor Fest den 13. Oktober 1889. Ifølge revideret Regnskab stiller Status sig saaledes.

Samlet Udgift	9.141,21 Kroner
Samlet Indtægt	8.982,25 -
Underbalance	161,96 Kroner

Indtægter er tilvejebragt ved

- I. 4% Prioritetslån i Sparekassen for Næstved og Omegn, stort 4.500 Kr.
  - II. 224 Aktier á 20 Kroner 4.480 -
  - III. Gave 2,25 -
- I alt 8982,25 -

Huset er assureret for 9.100 Kroner i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger”.

Fra samme mødereferat fortælles at ”det er lykkedes ved Højremænds Velvillie på Kørselskontoen at spare et meget betydeligt Beløb, saaledes at det har været muligt at anskaffe en Del af det nødvendigste Løsøre, og opføre et lille nødvendigt Udhus, der er medindbefattet under ovennævnte Forsikringssum.”

Højrehuset blev indviet i oktober 1889, kun godt en måned efter Venstre-husets indvielse. Men det blev unægtelig en noget dramatisk indvielse forsamlingshuset fik!

Murermester F. C. Jørgensen, Kirkerup, som havde bygget Venstres forsamlingshus på Sandvedvej 15, var netop kommet til Fuglebjerg på Højrehusets indvielsesdag. Han for-

tæller i Sorø Amtstidende 17.10.1889 selv om sin oplevelse af indvielsen:

”At Højre altid har været et intelligent og dannet Folkefærd er noget, jeg aldrig før har tvivlet om, idet jeg tit har hørt og læst Højremændenes Forsikringer herom, men min Tro herpaa fik et slemt Knæk i Søndags ved Indvielsen af Højres Forsamlingshus i Fuglebjerg.

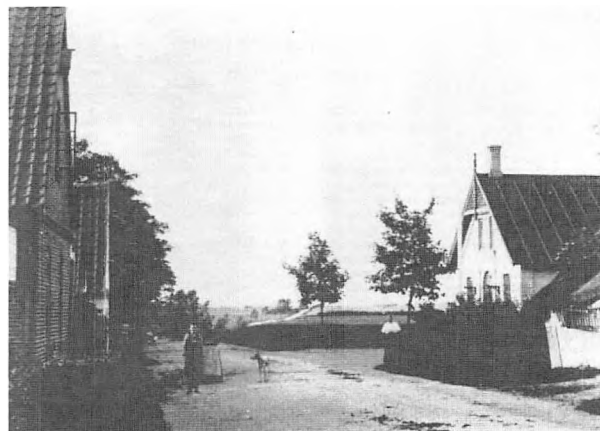
Jeg var indbudet af flere af mine Venner, der alle vare Medlemmer af Højreforeningen til at deltage i Festen, og fulgtes med dem ind i Huset. Der blev strax efter min Indtræden udbragt en Skaal, jeg veed ikke hvorfor, og deltog derfor ikke i Hurraraabene, ligesom jeg også beholdt Hatten på, idet jeg mindst tænkte paa at fornærme nogen, men i det samme kommer der en kæmpestærk Mand, nemlig Sognefoged P. Jørgensen af Fuglebjerg, farenende hen imod mig og slaar Hatten af mit Hoved. Jeg bukkede mig ned og tog Hatten op, men i det samme følte jeg Sognefogdens Kæmpenæver i min venstre Arm og blev med Lynets Hurtighed smidt ud, medens jeg af samme yderst dannede og gentile Mand blev overfuset med en Masse Skjældsord. - Om samme Sognefoged udførte denne drabelige Bedrift i sin Egenskab som Politi, eller det var som Udsmitter for Højremændene veed jeg ikke, men jeg vilde være meget glad ved at faa det nærmere oplyst.

Kirkerup, den 15de Oktober 1889, F. C. Jørgensen, Murrnester.”

Det har forhåbentligt ikke ødelagt for meget for Højrefolkene på den ellers så festlige dag.

Husets første bestyrelse bestod af følgende:

Etatsråd J. de Neergaard, R. af Dbrg. til Gunderslevholm, formand
Doktor Bruun, Fuglebjerg, regnskabsfører
Sognefoged Ole Knudsen, Karrebæk
Gårdejer Mads Hansen, Kvislemark
Lærer Jensen, Sørbymagle
Gårdejer Anders Jensen, Bidstrup
Sognefoged Peder Jørgensen, Fuglebjerg
Gårdejer Peter Larsen, Kirkerup
Overretssagfører Meyn, Førslev
Adjunkt Mossin, Herlufsholm
Hofjægermester, Ch. de Neergaard, Gyldenholm
Godsejer P. de Neergaard, R. af Dbrg. til Førslevgaard,
Gaardejer Chr. Olsen, Hammersmølle
Havnefoged Poulsen, Karrebæksminde
Gårdejer Jens Rasmussen, Sønderjellinge.

Lundevej i 1890'erne. Det nyopførte forsamlingshus ses til højre i billedet.

Godsejer de Neergaard opstillede strenge vilkår for husets drift: Huset er for Højre alene! Ved en eventuel beslutning om et senere salg eller anden overdragelse, hvorved det måske kunne blive anvendt til fremme af Venstrepolitiske formål, skulle ejendommen med alt tilbehør straks overdrages til godsejeren igen ved lovligt skøde til den pris, som brandforsikringen lød på.

Disse krav fra godsejeren på Fuglebjerggaard fortæller os igen, klart og tydeligt, hvor hård og ubarmhertig den politiske strid var under Forfatningskampen.

Generalforsamlinger holdtes indtil 1897 for Højre-huset alene, derefter sammen med Højreforeningen frem til 1902.

Et af de oprindelige aktiebrev fra 1891.

Højrehuset blev drevet på disse betingelser frem til Systemskiftet i 1901, da blev der lempet på vilkårene, så at også andre foreninger kunne holde møder der, sikkert for at få en bedre økonomi. Alligevel var det urentabelt at drive forsamlingshuset. Fra omkring 1903 til 1926 havde man ligesom tabt interessen for huset, hvorfor man forsøgte at få det nødvendige flertal for at sælge det. Man henvendte sig til sognerådet i Krummerup-Fuglebjerg Kommune om at købe huset. Da det ikke lykkedes, var der nogle mænd, der igen tog hånd i hanke med huset. Det var godsejer Neergaard, Fuglebjerggaard, sagfører Paulsen og købmand Bollhorn, Fuglebjerg, der førte huset videre på en udmærket måde.

I den gamle forhandlingsprotokol fra 1889 til 1937 har man ikke været flink til at angive datoer for generalforsamlinger og bestyrelsesmøder. Det var i øvrigt ikke hvert år, at man havde generalforsamling og bestyrelsesmøder. I den passive periode fra 1903 til 1937 står der intet i forhandlingsprotokollen.

Den 31. januar 1934 stiftedes den Konservative Forening for Fuglebjerg og Omegn, og Foreningen holdt sine Møder i Højrehuset, som den havde ”arvet” sammen med de økonomiske problemer, da den gamle Højreforening var ”død”. Huset var i så dårlig stand, at det efterhånden kunne betegnes som en faldefærdig rønne, og der kom krav fra sundhedskommissionen om at gennemføre en modernisering.

Det var imidlertid vanskeligt at få bragt ejerforholdet, der var meget svævende, i orden, men også det blev klaret.

Trods husets elendighed blev det dog i 30'erne brugt til forskellige formål. Indtil kommuneskolen på Krummerupvej blev bygget i 1934, blev det brugt til gymnastiksal. Derudover danseskole, udstillinger, møder og meget andet.

I 1936 drøftede den konservative vælgerforening Højrehusets fremtid og de krav sundhedskommissionen havde stillet. Man besluttede at modernisere "den faldefærdige gamle rønne". Opgaven fik forpagter Poul Schack, Fuglebjerggaard, og købmand L. Bollhorn, og de bemyndigedes til at optage et lån på 10.000 kr. til udvidelse og modernisering, blandt andet opførelse af den i dag velkendte "lille sal". Godsejer C. de Neergaard, Gyldenholm, lagde pengene ud, indtil lånet kunne udbetales. Imidlertid viste de indkomne tilbud på arbejdet sig at være så billige, at der også blev penge til et nyt køkken, nye toiletter og kontor.

Det var især købmand L. Bollhorn, der som formand i mange år var drivkraften og havde stået for den foretagne modernisering og tilbygning. Ved indvielsesfesten i 1937, blev han stærkt hyldet af landsretssagfører Schack, Rude, (bror til inspektør Schack, Fuglebjerggaard) og forsamlingen: "Uden ham havde vi ikke haft huset i dag"! Der var mange andre talere, der roste bestyrelsen for det store og flotte arbejde og takkede for en dejlig fest.

I 1937 fejrede Håndværkerforeningen sit 50 års jubilæum med en fest i forsamlingshuset.

Bortset fra en protokol fra generalforsamlingen den 21. maj 1937, hvor man opremser, hvem der ejer de i alt 2.760 aktier, findes der ikke forhandlingsprotokol fra 1903 til 1959. Det har dog været muligt at finde lidt i dagbladene.

Sorø Amtstidende skriver i overskrifter den 30. oktober 1937:

"Konservatismens Højborg i Fuglebjerg udviklet og sikret for Fremtiden.

En straalende Indvielsesfest i Landets eneste Højrehus.

Smuk Hyldest til Slægten Neergaard."

Formand på dette tidspunkt var inspektør Poul Schack, Fuglebjerggaard.

Sorø Amtstidende skrev videre:

”Den Konservative Vælgerforening for Fuglebjerg og Omegn havde i Aftes indbudt til Fest i Højrehuset i Fuglebjerg for at fejre Husets Udvidelse og Modernisering. Som altid, naar Fuglebjergforeningen arrangerer noget, var det overordentlig vellykket og stemningsfuldt.

Ved 19-Tiden samledes 100 festklædte Damer og Herrer af Foreningens medlemmer, samt en større indbudt Kreds af Gæster, blandt hvilke saas Godsejer Lassen og Frue og Repræsentanter for Naboforeninger. Efter at have beset og beundret det nye Lokale, ca. 65 Kvadratmeter stor Tilbygning langs den store Sals østlige Side, samt de nyindrettede Toilettrum og Kontor – gik man til Bords ved de smukt pyntede Borde til Tonerne fra det udmærkede lokale Orkester.

Her bød Inspektør Schack på Foreningens Vegne Velkommen og udbragte derefter, efter gammel konservativ Skik, et Leve for Kongen efterfulgt af Kongesangen.

Da man havde ladet den gode Mad, Torsk i Mayonnaise, Andesteg og Is vederfares Retfærdighed, tog Formanden atter Ordet og gav en Oversigt over Højrehusets Historie”. Herunder blev både de politiske Synspunkter og konservative Synspunkter trukket op: ”Der er ingen Tvivl om”, udtalte Formanden derefter, ”at det gamle Højres Modvind i Systemskiftets Dage omkring 1901 gjorde, at Højreforeningen herude døde, men selv om denne Forening døde, var der alligevel altid Livskraft i de konservative Ideer, som laa og ulmede.

Konservative Synspunkter er, at vi vil overlade det Land, vi modtog af Fædrene, om muligt bedre til vore Børn. Vi vil hævde Ejendomsrettens Ukrænkelighed og kræve, at hver Borger maa udnytte de Evner, han har faaet, til Gavn for sig selv og der igennem for Samfundet. Konservatismen viser igen sin Styrke.”

Der findes ikke noget i forsamlingshusets forhandlingsprotokol om forholdene under 2. Verdenskrig, men fra Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forenings Årsskrift 2004 ved vi, at der var en fest i forsamlingshuset den 12. maj 1944, hvor Fuglebjerg Idrætsforening fredag holdt koncert og bal. Flere fuglebjergensere har fortalt om festens forløb.

En tyskvenlig, ung mand, Krøl Hans fra Arlose, var kommet ned i forsamlingshuset og ville ind til koncerten, selvom han ikke havde medlemskort. Han blev afvist ved indgangen, hvilket han blev meget vred over. Han gik fra forsamlingshuset op til apoteket – flere fulgte efter ham. På Torvet skød han mod barbermester Schwartzbachs forretning, Torvet 5. På apoteket lånte han en telefon for at ringe til tyskernes kvarter i Næstved. Han forsøgte også at skyde ved apoteket, men der var ikke flere skud tilbage. Umiddelbart efter kom tyskerne til forsamlingshuset og affyrede nogle skud op i loftet, hvilket gav panik og en vældig tumult i forsamlingshuset. Det syngende X, sangeren Johannes Wahl, der var blind, blev væltet omkuld.

Bestyrelsen fik en snak med tyskerne, der i øvrigt var meget unge. De kunne godt forstå, at der skulle medlemskort til at komme ind. Herefter kørte de og tog Krøl Hans med. Han er ikke set siden, og ingen kender hans senere skæbne.

Fra bogen: ”En trekant i den gamle bydel, 2000: ”I 1954 blev der gjort et nyt forsøg på at sælge ejendommen til et nystiftet I/S Fuglebjerg Forsamlingshus, men der var så mange juridiske problemer forbundet med at få det gamle aktieselskab ophævet, at det først i 1973 lykkedes at overdrage forsamlingshuset for 10.000 kr., som den konservative vælgerforening fik i sin kasse. I begyndelsen af 1960’erne var huset blevet grundigt renoveret ved frivillig arbejdskraft i stort tal, og da arbejdet var afsluttet, fejrede man det ved en formidabel fest, som der stadig går frasagn om”.

Nye tider

I den forhandlingsprotokol, der starter i 1959, var det første bestyrelsesmøde den 22. august 1959, hvor bestyrelsen bestod af følgende personer:

Verner Justesen
Knud Nielsen
Poul Erik Eriksen
Hans Hougaard
Henrik Justesen
Knud Nygaard
Arne Løvholt-Hansen (formand)
Svend Aage Larsen.

Lilli Rasmussen var blevet ansat som forretningsfører for en løn på 200,- kr. om året. Man drøftede forsamlingshusets istandsættelse og udbygning, - om det blev økonomisk gennemførligt på én gang. Det ville blive betydeligt billigere end etapebyggeri.

For at få gode ideer til byggeriet tog bestyrelsen på tur til Susåskolen, Skelby Forsamlingshus og Forsamlingshuset Enigheden i Gørlev. Der skulle spares, så bestyrelsesmedlemmerne måtte selv betale for fortæringen ved møderne. Hans Hougaard, som var direktør for Maskinfabrikken HAKA, tilbød at stille sin administrationsbygning til rådighed for møder (sikkert inkl. forplejning) og at duplikeringsarbejde o.l. kunne udføres gratis. Det blev modtaget med tak.

Verner Justesen tegnede et forslag til ombygning, som blev rundsendt til kommentering. På mødet i november 1959 kom der gang i sagerne. Der blev nedsat et byggeudvalg, som skulle komme med forslag til ombygningen til næste møde, der blev sat gang i nye vedtægter og forretningsorden, og der skulle findes et midlertidigt værtspår, som kunne tage sig af driften indtil videre. I januar 1960 godkendte bestyrelsen ombygningsplanen og sendte arbejdet i udbud.

Nu kom der en travl tid med byggeri, vedtægtsændringer og kontrakt med ny forpagter. Bestyrelsen holdt mange møder og måtte også af og til give en hånd med det praktiske arbejde.

Selv om den formelle overtagelse af huset først fandt sted senere, var der åbenbart udar-

bejdet et gælds-brev til den konservative vælgerforening, hvor restgælden i 1961 var på ca. 5.700 kr. Formanden måtte tale med vælgerforeningens formand, forpagter P. Schack på Fuglebjerggård, om dette forhold. Samtalen endte med, at der blev udstedt et nyt gælds-brev, således at det selskab, som drev forsamlingshuset, nemlig Fuglebjerg Forsamlingshus A.m.b.a., kunne få skøde på ejendommen. Men der skulle altså gå mere end 10 år, før alle brikker faldt på plads.

Udbudsforretningen gik ikke helt som ønsket - byggesummen oversteg den økonomiske formåen. Bestyrelsen måtte revidere projektet og indhente nye priser. Den 2. maj 1960 holdtes generalforsamling, hvor de nye love blev vedtaget. Bestyrelsen kunne fortælle, at byggeriet nu gik i gang, og at prisen var landet på knapt 133.000 kr.

Den 9. august 1961 var restaureringen og ombygningen stort set færdig. Denne dag var der nemlig generalforsamling, hvor det blev besluttet at optage faste lån i huset - 47.500 kr. i Østifternes Kreditforening og 50.000 kr. i Holsteinborg Sparekasse. Samtidig besluttedes at hensætte 5.693 kr. til eventuel dækning af den konservative vælgerforenings tilgodehavende. Bestyrelsen håbede åbenbart på, at få beløbet eftergivet. Det lykkedes nu ikke. Det blev besluttet at holde en indivielsest den 30. september 1961 - det var den fest, som blev omtalt i bogen om den gamle bydel, jf. foran.

Ved generalforsamlingen i april 1962 blev lånoptagelsen endelig konfirmeret. Bestyrel-

sen kunne fortælle, at udlejningen var på ca. 11.000 kr. årligt, men driften beløb sig til 12.000 kr. Det betød, at andelshaverne måtte betale et større kontingent.

Verner Justesen var blevet valgt som formand, men måtte i 1965 forlade bestyrelsen, fordi han gik ud af bestyrelsen i Handels- og Håndværkerforeningen, på hvis mandat han sad i forsamlingshuset bestyrelse. Hans afløser var mælkehandler Poul Sørensen.

For at skaffe penge i kassen holdt forsamlingshuset bankospil, første gang den 4. marts 1965. Der blev spillet om 10 oksestege, 10 flæskestege og 10 kolonialkurve. Der var også ekstragevinster. Kortene kostede 4 kr. - 3 for en tier. 1965 var også året, hvor der blev sat flagstænger op på hver side af indgangsdøren, så der kunne flages ved festlige lejligheder - de står der endnu. I 1967 blev der indlagt fjernvarme. Det blev klaret af smedemester Henry Frederiksen for 12.500 kr.

Det var på den tid, at Fuglebjerg-Hallen blev taget i brug. På generalforsamlingen i marts 1968 kunne formanden dog berolige de fremmødte med, at han ikke mente, at hallen var en konkurrent til forsamlingshuset. Hallen var nok egnet til de store arrangementer. Og tiden har jo vist, at det havde han ganske ret i. Vært i forsamlingshuset var Poul Davidsen, men han sagde op i slutningen af 1968 for at overtage jobbet som inspektør i Fuglebjerg-Hallen. Allerede den 1. januar 1969 kunne et nyt værtpar tiltræde - det var Lilly og Henry Hansen fra Krummerup. De blev udvalgt blandt fem ansøgere.

Forsamlingshuset - formentlig omkr. 1990.

Der blev hurtigt brug for mere plads i forsamlingshuset. På generalforsamlingen i april 1970 fremlagde bestyrelsen et ønske om at opføre en tilbygning mod Lundevej ved den lille sal, et toilet ved indgangen og en depottilbygning og toilet ved køkkenet. Arbejdet skulle gennemføres i tre tempi. Ved generalforsamlingen året efter var tilbygningen ved den lille sal taget i brug - og tilbygningen ved køkkenet var så fremskreden, at formanden kunne takke alle medvirkende, især håndværkerne. Byggeriet kom til at koste 70.000 kr. I 1970 havde huset været udlejet 212 gange og 42 gange havde inventar været udlejet. Det havde indbragt 22.000 kr. Efter afskrivninger blev der et lille overskud på 148 kr. På generalforsamlingen i 1971 langede formanden ud efter amtsborgmester Monrad, som i Sjællands Tidende var blevet refereret for en udtalelse om, at forsamlingshusene var blevet til spillebuler og derfor ikke kunne for-

vente tilskud fra amtet. Det var bankospillene, som udløste denne svada. Formanden mente nok, at det offentlige kunne yde tilskud til forsamlingshusene, som jo også var samlingssteder for kommunens beboere og også blev brugt til kulturelle foredrag osv.

I begyndelse af 1974 opstod der uenighed mellem værtparret og bestyrelsen. I kontrakten var indføjet en bestemmelse om, at prisen på restaurationsvarer kun kunne ændres i samråd mellem vært og bestyrelse. Det havde værtparret åbenbart set stort på. Bestyrelsesformand Poul Sørensen tog sagen så alvorligt, at han trak sig fra formandsposten, men forblev dog i bestyrelsen. Næstformanden, købmand Hans Helge Mathiesen overtog formandsposten. Det gik efterhånden op for bestyrelsen, at der ikke kunne opnås enighed med værtparret. Det udløste fyreseddelen. Da stillingen som vært blev opslået, kom der otte ansøgninger, og Bent Noltensmejer, som var kok på Hindholm Seminarium, blev antaget. Han blev nu kun i sit nye job i 1½ år, hvorefter han blev afløst af Poul Pedersen. Efter generalforsamlingen i 1978 var Poul Sørensen tilbage i formandsstolen. Forsamlingshuset ophørte med at holde bankospil. Denne "forretning" overgik til Hobby- og Stuekulturforeningen, men overskuddet gik til forsamlingshuset. Der var åbenbart et eller andet, som fik formanden til på den følgende generalforsamling at forsvare bankospillene: "Det er undertiden sagt, at Fuglebjerg Forsamlingshus er blevet

et bankohus, javel, men det fremmøde, der er til disse spil, viser vel, at der også er behov for disse aftener, ligesom husets økonomi må bæres af lejerne, og mig bekendt er der ingen private eller andre sammenkomster udelukket på grund af bankospil... . . . Fuglebjerg Forsamlingshus' bestyrelse erkender meget vel et forsamlingshus' formål, men forsøger også at drive det økonomisk".

De mange årsberetninger vidner om, at det økonomiske har en stor plads i bestyrelsesarbejdet, og det ville være umuligt at drive forsamlingshuset uden det store frivillige arbejde, der udføres af bestyrelsesmedlemmerne. For eksempel fra beretninger for året 1981: "Først på året fik vi tilbud på billigt isoleeringsmateriale, og vi fik isoleret de gamle ydermure, ved egen arbejdskraft. Vi har fået sat en ekstra ventil på varmtvandsbeholderen, således at der i sommertiden kan spærres for radiatorerne og bibeholdes det varme vand, hvilket viser sig at sænke varmeforbruget med trefemtedele".

I juni 1982 blev Ove Madsen ny formand. Poul Pedersen sluttede som forsamlingshusets vært med udgangen af 1982. Der var tre ansøgere til jobbet, man valgte at ansætte Eva Pedersen og hendes datter Annette Davidsen, men fra oktober 1985 var Eva alene om jobbet.

I foråret 1986 blev der oprettet en støtteforening "Forsamlingshusets Venner", som overtog bankospillene.

I 1988 blev Jørgen Mark ny formand. Samme år blev det første loppemarked afholdt. Det gav 20.000 kr. i overskud.

I foråret 1989 tog planerne om at holde en fest i anledning af forsamlingshusets 100 års jubilæum i oktober form. Der blev holdt reception den 13. oktober, hvor ca. 40 fremmødte kom med gaver og nød tag-selv bordet. Den 21. oktober blev der holdt fest. Der var spisning med tre retter mad og kaffe med småkager.

Fuglebjerg Forsamlingshus fejrer
100 ÅRS JUBILÆUM
fredag den 13. oktober 1989
og holder
RECEPTION KL. 10-15

JUBILÆUMS-FESTEN afholdes
lørdag den 21. oktober kl. 18

PROGRAM.

**Festmiddag: 3 retter, kaffe
og småkager**

**Musik ved Poul og Leo
Underholdning af FIF-scenen**

Entre kr. 20. Kuvert pris kr. 130
Bordende tilmelding senest den 13. oktober
til Jørgen Mark, telf. 55 45 42 66

Annonce i Fuglebjerg Folkeblad.

Aftenens festtaler var Erik Nielsen, tidl. brugsuddeler i Haldagerlille og skattet medarbejder ved Fuglebjerg Kommune. FIF-scenen

stod for underholdningen og var to gange på scenen, inden det lokale orkester Poul og Leo spillede op til dans. Det kostede 20 kr. i entre, og bespisningen beløb sig til 130 kr. pr. kuvert. Hertil kom naturligvis drikkevarer. Bestyrelsen inviterede borgmester Sigfred Jacobsen med frue, tidligere formand Ove Madson med frue og aftenens festtaler med frue til festen. Alle andre måtte tilmelde sig. Der var 64 deltagere – og alle havde en god aften.

I januar 1990 blev der holdt møde i Egebjerg Forsamlingshus med det formål at stifte en forening for samtlige forsamlingshuse i Vestsjælland, som kunne holde kulturelle arrangementer i forsamlingshusene med amtslig underskudsgaranti. Det var bestyrelsen for Fuglebjerg Forsamlingshus helt med på, og formand Jørgen Mark og kasserer Inga Olsen tog til Egebjerg med besked om tilslutning fra Fuglebjerg. 29 ud af områdets 96 forsamlingshuse var repræsenteret på mødet, hvor der var enighed om, at foreningen skulle være en realitet. Foreningen lever her i jubilæumsåret i bedste velgående og virker som talerør for forsamlingshusene over for myndigheder m.v.

I Fuglebjerg-Hallen blev der holdt foreningsmesse, hvor også forsamlingshuset havde en stand.

I forsamlingshuset blev der afholdt modeopvisning sammen med Jannes Mode. I 1991 gav loppemarkedet et overskud på 9.657 kr.

Året 1993 gav 223 udlejninger, og der blev bygget nyt redskabshus. Økonomien så rigtig godt ud.

I 1995 var udlejningerne steget til 277.

I 1997 var der behov for at få ombygget køkkenet. Der blev lavet tegninger og beregnet en pris på 423.000 kr. Men sagen gik nærmest død - det var svært at låne penge.

Ved generalforsamlingen i 1999 måtte man konstatere, at man ikke var kommet videre. Men bortset fra det gik driften af huset stille og roligt - vedligeholdelsesopgaverne blev løst. Generalforsamlingen var ikke noget tilfølsstykke med 13 deltagere. Nyt bestyrelsesmedlem var Peder Pedersen.

Parkeringsforholdene ved forsamlingshuset havde aldrig været optimale, men i 1999 lykkedes det at få købt 1.000 m² af Fuglebjerggårds have, som kunne bruges til parkeringsplads, hvis der ellers kunne skaffes vejadgang. Udgiften til nyt tag over tilbygningen mod Lundevej drænedede kassen for 28.000 kr.

Ved årtusindskiftet blev andelsselskabet ændret til en forening, hvor de gamle andelshavere blev kontingentfri medlemmer, mens nye medlemmer måtte betale 50 kr. om året. Lejere af huset skulle betale 50 kr. for et medlemsbevis, som gjaldt et år.

Køkkenbyggeriet stod stadig på stand by. Men nu skulle der ske noget. Et byggeudvalg med Jørgen Mark, Lennart Jørgensen, Gorm

Schwartzbach og Peder Pedersen som medlemmer blev nedsat. Byggeudvalget fyrede i enighed med den resterende bestyrelse arkitekten og betalte, hvad det kostede. Tømrermester Otto Hansen udarbejdede et nyt overslag på 665.000 kr. ekskl. moms. Hertil kom el-entreprisen på 28.000 kr. og inventaret. En ekstraordinær generalforsamling den 4. oktober 2001 godkendte ombygningen af køkkenet, men finansieringen voldte kvaler. Flere pengeinstitutter og realkreditinstitutter sagde nej.

Året 2001 viste et underskud på 48.000 kr.

Udlejningspriser 1. juli 2002:

Kr. 1.500,- for hele huset

Kr. 950,- for bankospil

Kr. 900,- for store sal

Kr. 550,- lille sal

Kr. 475,- stuen

Kr. 1.200,- store/lille sal

Kr. 900,- stue/lille sal

Kr. 250,- for lille møde

Kr. 500,- for stort møde

Begravelseskafe halv pris.

Efter generalforsamlingen i 2002 var bestyrelsen sammensat således:

Formand, Jørgen Mark

Næstformand, Bodil Kirkebjerg

Kasserer, Gorm Schwartzbach

Sekretær, Peder Pedersen

Øvrige medlemmer: Knud Hansen, Lene Larsen, Jan Kristiansen, Lennart Jørgensen og

Jens Erik Mikkelsen.

Byggeudvalg: Jørgen Mark, Gorm Schwartzbach, Lennart Jørgensen og Peder Pedersen.

Det var ikke gået helt efter planen med køkkenrenoveringen. Men i 2002 kom arbejdet alligevel i gang. Danske Bank lovede en byggekredit på 600.000 og et lån på 300.000 kr. Nykredit var villig til at yde lån, hvis der kunne garanteres en indtægt fra værten på 48.000 kr. årligt.

Levnedsmiddelkontrollen var ikke helt tilfreds med opbevaringsforholdene i køkkenet og tildelte en ikke helt glad smiley. Men samme myndighed godkendte tegningerne til ombygningen af køkkenet.

Der var stor aktivitet i huset. Den gamle køkkenskorsten blev revet ned til under taget og nogle medlemmer malede depotrum.

Der var rejsegilde den 13. september 2002.

Etableringen af parkeringspladsen trak også ud. Kommunen vedtog en lokalplan for en noget mindre plads, til gengæld blev adgangsvejen ud til Torvet ganske bred. Kommunen gav tilsagn om at betale 22.000 kr. + moms til vejen.

Forsamlingshusets Venner kom med en donation på næsten 115.000 kr., og der kunne købes rulleborde, opvaskemaskine og stålborde. Håndværkerne lovede at være færdige med køkkenet den 23. januar 2003.

Eva Petersens kontrakt var udløbet, og hun ønskede ikke at fortsætte. I februar 2003 kun-

ne bestyrelsen skrive kontrakt med kok Ellen Bøgelund, som var udvalgt blandt 6 ansøgere.

Bestyrelsen måtte konstatere, at byggeriet i store træk havde kunnet holdes inden for budgettet, men der var problemer med leveringstiden på det rustfrie inventar.

På generalforsamlingen i marts 2003 blev vedtaget et forslag om et tættere samarbejde mellem forsamlingshusets bestyrelse og Vennernes bestyrelse i form af et eller flere årlige fællesmøder.

I maj 2003 var køkkenet endelig blevet helt færdigt, og Nykredit ydede et lån på 300.000 kr. med en kvartårlig termin på 7.150 kr. Og Venerne kom med et beløb på 27.000 kr.

Parkeringspladsen var ikke rigtig blevet til noget. Der var sendt ansøgninger til nogle fonde, men desværre uden resultat.

Bestyrelsen kom på arbejde for at få finansieringen af køkkenrenoveringen på plads. Det hele var kommet til at koste 975.000 kr. og efter optagelse af kreditforeningslån og momsrefusion var der stadig et træk på byggelånet på 538.000 kr.

Der måtte optages et banklån på 500.000 kr. til 9% rente og en månedlig ydelse på 5.000 kr. Kassekreditten måtte overtrækkes med 135.000 kr. indtil nytår.

Der blev holdt høstfest den 20. september 2003 med tag-selv bord og et firemands orke-

ster. De 59 betalende gæster og overskuddet på 300 kr. bidrog dog ikke så meget til den betrængte økonomi, men bestyrelsen var dog indstillet på at holde høstfest til næste år.

Forsamlingshuset en efterårsdag 2013.

I 2004 kom arbejdet med parkeringspladsen og adgangsvejen endelig i gang. Muldjorden blev skrabet af og kørt ud på Lindegården på Sorøvej. Der blev udlagt knust beton, som kunne købes for 100 kr. pr. m². Papirarbejdet kostede også penge - 10.000 kr.

På generalforsamlingen i marts 2004 trådte Jørgen Mark ud af bestyrelsen efter 16 år som formand. I sin beretning glædede han sig over, at det nye køkken endelig var kommet på plads. Dvs. der var vist lige en dør og et par vinduer, som ikke var blevet malet! Hele byggeriet med inventar kom til at koste omkring 1,25 mio. kr. Resultatet var alle tilfreds med, også Levnedsmiddelkontrollen, som havde kvitteret med en glad smiley.

Venerne fik en stor tak med på vejen. De havde hængt i med loppemarkeder, kræm-

mermarkeder, julemarkeder, lodsedler og meget mere - og resultatet var faktisk blevet til 320.000 kr., som var med til at klippe toppen af den store byggeudgift.

Anders Kokborg blev nyt bestyrelsesmedlem, udpeget af Erhvervsforeningen. Bestyrelsen konstituerede sig efterfølgende med Peder Pedersen som formand.

Bestyrelsen 2004:

Formand Peder Pedersen, Korsørvej 27, 4250 Fuglebjerg

Næstformand Bodil Kirkebjerg, Haldager Mark Vej 1, 4250 Fuglebjerg

Kasserer Gorm Schwartzbach, Margrethevej 10, 4250 Fuglebjerg

Sekretær Anders Kokborg, Sandvedvej 4, 4250 Fuglebjerg (Erhvervsforeningen).

Øvrige medlemmer:

Knud Hansen, Haldager Mark Vej 1, 4250 Fuglebjerg (Familiebrug)

Lene Larsen, Haldagermaglevej 22, 4250 Fuglebjerg

Jens Erik Mikkelsen, Svalevej 13, 4250 Fuglebjerg

Lennart Jørgensen, Fuglebjergvej 13, 4250 Fuglebjerg

Jan Kristiansen, Mågevej 1, 4250 Fuglebjerg (Vennerne).

Noget overraskende sagde Ellen Bøgelund sin stilling som vært op i maj 2004 til fratræden 31. august 2004. Hun havde valgt at blive cafeteriaforpagter i Fuglebjerg-Hallen. 15 måneder blev det til i forsamlingshuset.

Stillingen blev slået op og der kom 4 ansøgninger. Men ingen af dem fandt nåde for bestyrelsens blik.

Et fornyet opslag gav 5 ansøgninger, og jobbet gik til kok Marianne Hansen, Slagelse.

På generalforsamlingen i marts 2005 kunne formand Peder Pedersen fortælle, at nu var parkeringspladsen og adgangsvejen ved kommunens hjælp blevet brugbar, og at høstfesten i 2004 var blevet aflyst på grund af for ringe tilslutning. De 12 fremmødte medlemmer gav bestyrelsen bemyndigelse til at prøve at få refinansieret lånene fra renoveringen af køkkenet gennem et rentetilpasningslån i kreditforening. Det skulle senere vise sig at være en overordentlig vanskelig opgave.

I 2006 kom Arbejdstilsynet forbi og stillede krav om udsugning over opvasken. Det kom også til at koste nogle penge.

Forsamlingshusets kasserer gennem en år-række Gorm Schwartzbach døde i marts 2007. Ved den følgende generalforsamling blev Gert Hansen indvalgt i bestyrelsen med henblik på at varetage kassererposten.

Den 15. august 2007 trådte den nye rygelov i kraft. Der måtte herefter ikke ryges i offentlige lokaler, ej heller til bankospil og fester. Loven havde dog den ventil, at der kunne indrettes rygerum. Stuen mod Lundevej, som var forsynet med udsugning, blev lukket af og anvendt til formålet. Men inden årets udgang kom Ponyklubben og fortalte, at den ikke længere ville holde bankospil - der kom sim-

pelthen for få, og det var på grund af rygeforbuddet.

I 2008 opsagde Marianne Hansen sin kontrakt til fratrædelse den 1. juni 2008. Og efterfølgenden viste sig hurtigt ikke at være den rigtige til jobbet.

Det gav anledning til overvejelser i bestyrelsen. Skulle der søges en ny vært, eller skulle forsamlingshuset overgå til at være et såkaldt nøglehus. Julefrokosten var blevet aflyst i 2008, og økonomien var så dårlig, at der ikke længere var råd til smørrebrød til bestyrelsesmøderne.

Året 2008 gav et underskud på 8.455 kr. På generalforsamlingen i 2009 kunne formanden berette, at der ikke var sket så meget i årets løb. Det havde vist sig vanskeligt at finde en ny vært, og problemet var ikke løst til generalforsamlingen. Tilmed meddelte kasserer Gert Hansen, at han ikke modtog genvalg.

Bestyrelsen 2009:

Formand Peder Pedersen

Næstformand Knud Hansen (ny)

Kasserer Jan Kristiansen

Sekretær Anders Kokborg

Øvrige bestyrelses medlemmer:

Lennart Jørgensen, Lene Larsen og Bodil Kirkebjerg.

Bestyrelsen opgav tanken om at gøre forsamlingshuset til et nøglehus og gik i gang med at søge ny vært. Det viste sig mere besværligt end som så, og efter et par værter, som selv

sagde op, kom en ny vært fra København. Inden bestyrelsen nåede at fyre ham, havde han fået smidt bankospilleerne ud af huset.

Rygerne gav også anledning til problemer. Løsningen med rygerummet holdt ikke i det lange løb, og der måtte etableres en overdækket terrasse udenfor. Hertil ydede Hobby- og Stuekulturforeningen et tilskud på 5.000 kr. Økonomien var meget stram. Bestyrelsen overvejede at udleje parkeringspladser og at sælge reklamepladser i entreen. Året 2009 sluttede med et regnskabsmæssigt underskud på 6.010 kr. efter afdrag på lån.

Den 1. februar 2011 fik forsamlingshuset en ny vært, som kunne vende den trøstesløse situation, nemlig Jette Rask fra Sorø.

Forinden havde Pensionistforeningens formand Inga Olsen meddelt, at foreningen gerne ville bruge forsamlingshuset noget mere, men en stor del af medlemmerne havde problemer med at høre, hvad der blev sagt i salen. Derfor var der et ønske om at få etableret et bedre højtaleranlæg og teleslynge.

Der blev sendt en ansøgning til Tuborgfonden om støtte til dette projekt, men der kom desværre afslag.

Forsamlingshuset fik 10.000 kr. fra Vennerne til formålet, og forpagterparret Jette og Lars Rask fik fra bankospilleerne 15.000 kr., som blev omsat til en gulvvaskemaskine, der kunne lette meget i dagligdagen.

Fra 2011 blev der indført en fast arbejdsdag hver onsdag fra kl. 10. De bestyrelsesmedlemmer, som har tid og lyst, møder op og giver et nap med.

Værtsparet Rask indførte en ny skik, nemlig en gratis julefest for Fuglebjerg og opland med julemand, levende musik og dans om juletræ. Festerne har samlet mange deltagere, i 2013 så mange, at der af hensyn til brandmyndighedernes krav måtte siges nej til nogen ved indgangen.

2011 blev et godt år. Forsamlingshuset var kommet ind i en god gænge med stigende udlejning. Udlejningsbudgettet kunne hæves med 1.000 kr. om måneden. Året sluttede med et overskud på næsten 24.000 kr. Medlemstallet var kommet op på 82, hvoraf de 32 deltog i generalforsamlingen.

I marts 2012 takkede Peder Pedersen af efter 8 år som formand.

Der var ikke mindre end tre nyvalg, deriblandt både formand og næstformand.

Bestyrelsen 2012:

Formand Lars Meng (nyvalgt)

Næstformand Kjeld Sørensen (nyvalg)

Kasserer Jan Kristiansen

Sekretær Torben Kortsen.

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Peder Pedersen, Lennart Jørgensen, og Lars Rask (nyvalg).

Den nye bestyrelse kunne slutte året 2012 med en opsummering af, hvad der er udført i årets løb med hjælp fra Forsamlingshusets Venner, bankospillerne og Kjærsgaards VVS:

Forsamlingshuset. I den store sal er dækket op til fest.

Ny udsugning til opvaskemaskinen

Den store sal var blevet malet

Renovering af borde

Handicaptolet

Gulve lakeret

Reparation af opvaske- og kaffemaskine.

Derudover var stakittet og noget af facaden blevet malet,

Der var lagt fliser ved køkkendørene.

Lions Club havde betalt noget af lydudstyret.

På generalforsamlingen i marts 2013 kunne formand Lars Meng fortælle, at der havde været megen fokus på økonomien, og der havde været forhandlet med Danske Bank om en lempeligere forrentning af lånene. Det havde givet en, omend lille, rentenedsættelse. Han kunne udtrykke tak til Forsamlingshusets Venner, bankospillerne, Kjærsgaard VVS, Lions Club og Jette Rask m.fl. for hjælp til nyanskaffelser og istandsættelse af huset.

Kassereren kunne fremlægge et regnskab med en stigning i udlejningen på 50 %. Selv om der var brugt mange penge på huset, var overskuddet før afskrivninger og renter 126.792 kr. Efter afdrag på lån mv. var overskuddet 15.447 kr. Omsætningen var på 274.544 kr.

Bestyrelsen 2013, bagerste række fra venstre: Jan Kristiansen, Kenneth Weiglin, Kjeld Sørensen, Lars Bo Meng (formand), Finn Hansen, Ole Kert. Forreste række fra venstre: Torben Kortsen, Evald Vive, Lars Rask.

I slutningen af 2013 modtog forsamlingshuset en sponsorgave fra TM-Entreprise i form af en ny belægning på parkeringspladsen foran forsamlingshuset samt en forbedret adgang for handicappede til huset.

Forsamlingshusets Venner

I Forsamlingshusets Forhandlingsprotokol står der i fra et bestyrelsesmøde i april 1986: ”Bestyrelsen har nedsat et arbejdsudvalg til at udarbejde vedtægter til en støtteforening til Fuglebjerg forsamlingshus”.

Det var et hurtigt arbejdende udvalg, der blev nedsat. Allerede knapt tre uger senere blev der afholdt stiftende generalforsamling. Det vides ikke, hvilke personer udvalget bestod af, men det har sikkert været en væsentlig del af dem, der på generalforsamlingen blev valgt ind i bestyrelsen.

Harry Pedersen, Fredensvej 3, bød velkommen og bad forsamlingen om hjælp til at få startet en støtteforening for forsamlingshuset. Eigil Andersen valgtes til dirigent.

Forslag til vedtægter blev læst op, og man gennemgik paragrafferne punkt for punkt, og ved fælles hjælp blev der udarbejdet vedtægter for foreningen, som fik navnet ”Forsamlingshusets Venner”. Der blev ved afstemning vedtaget, at foreningen måtte have en kassebeholdning på højst 25.000,- kr.

Det årlige kontingent blev fastsat til 50,- kr. Herefter blev bestyrelsen valgt, og det blev besluttet, at to medlemmer skal være fra forsamlingshusets bestyrelse.

25 personer deltog i den stiftende generalforsamling, og forsamlingshusets bestyrelse takkede for det pæne fremmøde.

Foreningens hovedformål var og er at støtte forsamlingshuset økonomisk. Derfor gik man straks i arbejdstøjet. Der blev sendt breve ud til forsamlingshusets andelshavere om at tegne et medlemskab af foreningen. Allerede i februar 1988 meddelte formanden Harry Pedersen på generalforsamlingen, at han ikke ønskede genvalg. Det første arrangement, der blev afholdt var et reklamebanko i november

1987 og derefter kræmmer- og julemarked i december 1987.

Forsamlingshusets Venners første bestyrelse 1986:

Harry Pedersen, formand

Peder Pedersen, næstformand

Ole Davidsen, sekretær

Bodil Kirkebjerg, kasserer.

Øvrigt medlem: Jens Erik Christensen,

Suppleanter: Ejner Albrechtsen og Annette Davidsen.

Revisorer: Ib Olsen og Ove Madsen. Suppleant for revisorerne: Carlo Olsen.

Det er Harry Pedersen og Peder Pedersen, der er fra forsamlingshusets bestyrelse.

I februar 1988 overførte vennerne det første beløb på 20.000,- kr. til forsamlingshuset. På konstituerende bestyrelsesmøde i marts 1988 blev Ole Davidsen valgt som ny formand, og ny sekretær blev Arne Christiansen. Ulla Suhr blev indvalgt i bestyrelsen i stedet for Jens Erik Christensen. I april 1988 havde foreningen 100 medlemmer. Ole Davidsen blev heller ikke gammel i formandsstolen, idet han meddelte på bestyrelsesmøde i sommeren 1989, at han ikke længere ville være formand, hvorfor Peder Pedersen blev konstitueret som formand til næste generalforsamling. Inga Olsen indtrådte i bestyrelsen efter Ole Davidsen. Efter generalforsamlingen i 1990 blev Peder Pedersen valgt som formand og Inga Olsen som næstformand, Ulla Suhr sekretær og Arne Christiansen kasserer. Man arbejdede støt og roligt videre med kræmmermarkeder, bankospil og ikke mindst foreningens tombola ved kræmmermarkeder-

ne. I anledning af 100 års jubilæet i 1989 fik forsamlingshuset 5.000,- kr. Allerede i 1991 kunne Vennerne give yderligere 30.000,- kr. I 1992 begyndte man et samarbejde med Hobby- og Stuekultur foreningen, hvor man bad om hjælp til afvikling af bankospillene. I 1993 var der 30.000,- kr. til forsamlingshuset, og igen i 1994 20.000,- kr.

Som noget nyt afholdt man loppemarked i sommeren 1995, og senere i oktober afholdes modeshow i samarbejde med Marianne Dandanell. Sidst i 1990'erne arbejdede forsamlingshusets bestyrelse med renovering af køkken mv. Vennerne besluttede derfor at afholde et par arrangementer ud over, hvad de plejede at afholde, såsom loppemarked, modeopvisning eller bankospil. I beretningen på generalforsamlingen i 2008 oplyste formanden, at Vennerne havde tre aktiviteter at tjene penge på, det første var medlemskontingent, derefter loppemarked og julemarked.

Det har ikke været muligt at finde frem til, hvor mange penge Vennerne har indtjent til forsamlingshuset, men det er flere hundrede tusinde kroner.

Da forsamlingshusets bestyrelse i 2010 så sig nødsaget til at fyre værten, betød det blandt andet, at der var ingen til at sælge kaffe og kager til bankospillerne. Den opgave påtog Vennerne sig også. Det kom til at vare noget længere tid end umiddelbart forventet. Det blev til i alt 12 bankospil i 2010 og fire i 2011, hvor Vennerne solgte smørrebrød, vand, kaffe og kage til bankospillerne. De

frivillige smurte smørrebrød og passede salget, så kunne man tjene penge til huset, der jo manglede forpagtningsafgiften. Øvrige arrangementer fik huset klaret ved hjælp af tidligere værter. På generalforsamlingen i marts 2012 blev Inga Olsen indvalgt i bestyrelsen, og hun blev på det efterfølgende bestyrelsesmøde valgt til formand. Hun afløste Peder Pedersen, der havde været formand siden 1989, og som i øvrigt havde siddet i bestyrelsen fra oprettelsen i 1986, og fortsat er medlem af bestyrelsen.

Bestyrelsen for Forsamlingshusets Venner 2013, fra venstre: Lars Bo Meng, Dorthe Kristiansen, Inga Olsen (formand), Bodil Kirkebjerg og Jan Kristiansen.

Dette må kun betragtes som et lille resume af det store arbejde, Forsamlingshusets Venner har udført. Det er helt klart, at Vennerne sammen med Foreningen Fuglebjerg Forsamlingshus har haft en meget stor indflydelse på, at vi i dag har et 125-årigt forsamlingshus i Fuglebjerg i velholdt og fin form.

Her slutter beretningen om Fuglebjerg Forsamlingshus historie for de første 125 år. En historie, der til tider nærmest har været dramatisk, til andre tider næsten uden aktivitet. Man forsøgte endda at afhænde huset, men det lykkedes heldigvis ikke. Men hvad der end sker, kan bestyrelsen for Foreningen Fuglebjerg Forsamlingshus i oktober 2014 fejre jubilæum.

Det har været formålet at give et billede af, hvordan noget kan bevares gennem flere generationer ved stor frivillig og uegennyttig indsats til glæde og gavn for de mange i et landsbysamfund. Der er mange årstal og navne, alt sammen for at fortælle, hvilke personer der gjorde en forskel.

Til lykke!

Kilder:

Sjællands Tidende

Næstved Tidende

Fuglebjerg Folkeblad

Protokol for Højres Vælgerforening i Sorø Amts 5.

Valgkreds

Protokoller for Højrehuset i Fuglebjerg og Fuglebjerg Forsamlingshus.

Studiekredsen Kend din egn: En trekant i den gamle bydel, 2000.

Sten Jacobsen: Sådan er de, 1993.

Diverse materiale fra Fuglebjerg Lokalhistoriske Arkiv.

Fotos:

Fuglebjerg Lokalhistoriske Arkiv, Fuglebjerg Forsamlingshus og Bertel Hansen.

Hav hjertet med! - Generalen fra Sneslev Overdrev

af Bertel Hansen

På en lille ejendom på Sneslev Overdrev, nærmere betegnet matr.nr. 5-h², boede omkring 1890 husmand og høker Lars Hansen og hans kone Else.

Else og Lars Hansen

De havde tre børn, hvoraf den ældste hed Jacob og var 21 år. Jacob arbejdede som mejeribødker på Rosenlund gods på Østlolland. Mejeribødker er i dag et uddødt håndværk, men det var det bestemt ikke i anden halvdel af 1800-

tallet, hvor landbrugsreformerne havde resulteret i en stor eksport af smør, hvortil der skulle bruges en masse dritler. En drittel er en lille trætønde, som kan rumme 1/3 af, hvad en almindelig tønde kan, dvs. ca. 35 kg). Jacob havde mødt en 5 år ældre pige, Louise Frederikke Schou – og dette møde medførte et hurtigt bryllup i Førslev Kirke den 29. oktober 1890, og allerede tre måneder senere den 27. januar 1891 blev de forældre til en lille dreng ved navn Christian - Carl Christian Jacob Hansen var hans fulde navn. Han blev formentlig opkaldt efter morfaderen Christian Ludvig Schou,

som var modellerer, modelmester ved Mari-
nen og med bopæl i Nyboder.

Louises mor -
Jacobine Margrethe
Frederikke Schou

Louises far –
Christian Ludvig
Schou

Det fortælles, at Louise, som jo kom fra de bedre sociale lag, var forlovet med en søn fra godset Borreby, men den

forlovelse gik til familiens store fortrydelse selvsagt i vasken efter mødet med Jacob. Fødselen fandt sted hjemme hos Jacobs forældre på Sneslev Overdrev, hvor mor og barn opholdt sig, mens faderen tjente til familiens ophold ved at arbejde på mejerier på de større gårde. Ud over Rosenlund på Lolland har han også haft arbejde på mejeriet på Idagård, og da det næste barn blev født to år senere, boede den lille familie i Førslev - formentlig arbejdede Jacob da på Førslevgård. Da barn nr. 3 fødtes i 1896, boede familien på Kruusesminde ved Korsør, hvor Jacob nu var avanceret til mejeribestyrer. Senere flyttede familien til Sørbylille Mark i Sludstrup Sogn til et mindre husmandssted, matr.nr. 2-e³, med ca. 7 tdr. land og en tørvemose. Her blev familiens to

² Sneslevvej 45

³ Sørbylillevej 7

Yngste børn født. Senere flyttede familien til Svanholm Gods, hvor Jacob arbejdede en årrække som fodermester. Louise og Jacob fik deres otium i Vinderød, hvor de døde i henholdsvis 1946 og 1951.

Louise og Jacob Hansen

Denne fortælling handler om en mønsterbryder, om Christian, den ældste af familiens fem kvikke og opvakte børn. Han måtte som alle andre børn dengang hjælpe til ved landbruget - det kunne være hårdt, og han betragtede derfor skoledagen som fritid. Christian gik 7 år i skole i Sludstrup hos lærer Michelsen. I den lille klasse (1.-3. årgang) gik man i skole 2 dage om ugen om vinteren og 4 dage om ugen om sommeren. I den store klasse (4.-7. årgang) var det så omvendt. På den måde kunne de store børns arbejdskraft bedst udnyttes hjemme - der var jo mest at gøre ved landbruget om sommeren. Han var nr. 1 i sin klasse og fik supplerende undervisning i botanik, zoologi og fysik. Michelsen kunne se Christi-

ans rige evner og ville, at han fik en uddannelse. Christian ville være lærer.

Ejendommen på Sørbylille Mark - anno 2013

Men familiens økonomi kunne ikke bære det, og da en nabo tilbød hans far at låne ham penge, så Christian kunne læse videre, var svaret nej - han ønskede ikke at komme i økonomisk afhængighed af andre. Han ønskede heller ikke at komme til at skylde penge for at fremme det ene af børnene på bekostning af de andre. Men der var heldigvis andre muligheder. Efter at være blevet konfirmeret i Sludstrup Kirke i april 1905 blev Christian indskrevet på Hærens Elevskole. Det var ikke helt tilfældigt, idet et par onkler havde gået her. Hærens Elevskole var gratis og også temmelig hård. Da Christian blev optaget på skolen, var der 200 ansøgere, men kun 20 kom ind. De ældre elever tyranniserede de yngre elever, men Christian gav senere udtryk for, at det var en effektiv opdragelse med idræt og våbenbrug, en udmærket skole for lømmelalderen, som svejsede medlemmerne af en klasse sammen i et livsvarigt kammerat-

skab. Skolen havde primært til sigte at uddanne underofficerer, men Christian havde højere mål. Efter skolen kom han til Ingeniørtropperne, hvor han blev udnævnt til sergent. Her skal lige indskydes en parentes - i 1914 gjorde Christian op med efternavnet Hansen. Den 19. oktober 1914 fik han tilladelse af Københavns Overpræsidium til at bære efternavnet Førsløv, det navn, som han siden blev kendt under. Han søgte flere gange uden større held ind på officersskolen - og det endte med, at han selv måtte betale en del af uddannelsen, før han fik stjerner på skulderen. Efter fire års tjeneste i Artilleriet blev han antaget på Flyveskolen, hvor han fik certifikat i 1918.

Senere fik han uddannelse som flyveringeniør i Frankrig på "École supérieure d'aéronautique et de construction mécanique", og i kraft af hans gode sprogøre medførte opholdet i Frankrig også, at han kort efter hjemkomsten erhvervede et certifikat som translatør i fransk. Tiden i Frankrig gav ham også smag for fransk kultur og for at udforske folk og lande, hvilket senere medførte en omfattende rejseaktivitet i ferierne. Hjemkommet fra Frankrig kom hans job i forsvaret til at omfatte meget arbejde af teknisk-administrativ art samtidig med, at han underviste på Flyveskolen, som dengang lå på Christianshavns Fælled, lige øst for Bådsmandsstrædes Kaserne, det nuværende Christiania. I 1926 styrtede Flyveskolens chef kaptajn Kofoed-Jensen med sit fly og blev dræbt. Christian Førsløv blev herefter udnævnt til Flyveskolens chef. Der blev nedsat

en kommission til at undersøge de mange flyulykker, og der blev indkaldt sagkyndige fra udlandet. Blandt disse var en tysk officer ved navn Herman Göring, som siden blev meget kendt. Christian har dog givet udtryk for, at han ikke siden dyrkede dette bekendtskab!

Christian fortæller om, at fem af hans kammerater styrtede ned under øvelse og døde. Materiellet var lidet driftsikkert, og erfaringerne var for få. Hovedårsagen til de mange ulykker var måske den militære stolthed, det var kampen for at redde det dyre materiel. Det hændte, at maskinen gik i stå kort efter starten. Så var der to måder at klare situationen på. Enten at holde sig oppe til motoren kom i orden, eller straks at forberede sig på en nødlanding. Valgte man det sidste, var der en betydelig chance for at redde livet, men maskinen havarede næsten altid. Derfor valgte de fleste den første udvej, og resultatet blev, at både mand og materiel gik tabt i et spin-styrt.

I 1922 blev han gift med Else Studt. De fik i 1924 datteren Gudrun. Ægteskabet blev opløst ved skilsmisse den 21. januar 1930. Knap et år senere - den 24. december 1930 - blev han gift med Harriet Maybell Bertelsen, som han havde mødt på translatørskolen. Dette ægteskab, der var barnløst, varede til Christian Førsløvs død i 1959.

Christian Førsløv

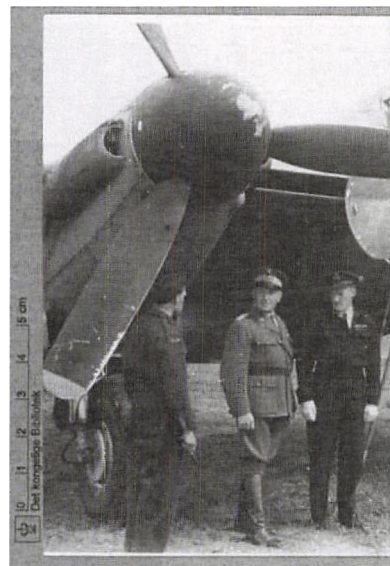
Harriet Førsløv

I 1931 blev Christian Førsløv forfremmet til oberstløjtnant og blev chef for Hærens Flyvevæsen. Han var en habil pilot, men også frygtløs. Flyvemaskinerne var ret primitive set med vore øjne, og flystyrt med døden til følge forekom ofte og tyndede ud i officererne. Christian var den første dansker, som udførte et loop - han er vist også den første og eneste pilot, som har måttet nødlande i Christianshavns Voldgrav! Det er ikke noget, han selv har fortalt så meget om, ud over at han var uopmærksom ved en landing og endte i voldgraven, og at det i øvrigt ikke styrkede hans prestige som pilot blandt kammeraterne. Han fik tid til at bidrage ved nogle bogudgivelser, ”25 Aars Flyvning ved Hæren” fra 1937, som

han både leverede stof til og redigerede. For bogen ”Krigen” fra 1940 var han en af tre hovedredaktører, og han bidrog med en stor artikel om ”Nutidens Krig”. Her vurderes 2. Verdenskrig i en meget tidlig fase og baggrund af erfaringerne fra den 1. Verdenskrig. For eftertiden er det særpræget læsning og kan måske bidrage til en forståelse af, hvordan tyskernes krigslykke kunne udvikle sig,

som den gjorde i krigens første del.

Den 9. april 1940 om morgenen var Christian Førsløv i Værløse. Han fortæller selv, hvad der foregik: ”Vi havde haft vore anelser, og den foregående dag havde jeg i generalkom-

Chr. Førsløv (i midten) foran en mosquito-maskine

mandoen henstillet over for general Prior, at vi flyttede eskadrillerne ud på feltflyvepladserne - flade strækninger, bl.a. ved store herregårde, som på forhånd var udpeget i al hemmelighed. Men af politiske grunde måtte der ikke foretages troppeforskydninger! Vi fik ordre til at blive på flyvepladsen. Resultatet

er kendt. Om morgenen den 9. april fik vi meldingen om de tyske landsætninger. Vi gjorde hurtigst muligt alt materiellet klar til start. En maskine sendtes på rekognoscering over grænsen, men da maskine nr. 2 ville lette, blev den overfaldet af tyske jagere og skudt ned med løjtnanterne Brodersen og Godtfredsen om bord. De 60-70 maskiner på jorden blev skudt i brand eller beskadiget på anden måde. Da rekognosceringsmaskinen kom tilbage, landede den uden at ane, at Danmark var besat.”

Besættelsestiden har næppe været en særlig spændende tid for ansatte i forsvaret. Christian Førselev siger, at han var intet, og at han havde ordre til ikke at indgå i modstandsbevægelsen. Det overholdt han nogenlunde, dog holdt han nogle gange vagt for hustruen, som arbejdede med en radio ved kysten. Det var bestemt ikke ufarligt, og slet ikke for en højtstående officer.

Villaen i Washington – vinteren 1948

I slutningen af 1945 blev Christian Førselev udnævnt til militær- og luftattaché i Washington. Det handlede om at formidle oplysninger

og erfaringer fra det amerikanske forsvar. Han fungerede også som forbindelsesofficer i forbindelse med etableringen af Atlantpagten (NATO). I 1946 fik han rang af generalmajor. Familien boede i et stort hus og havde mange repræsentative pligter, foruden besøg af familie og flyverelever, som var på uddannelse i USA. Christian Førselevs niece, Rigmor Førselev, født i 1930, var i huset et år hos familien, hvor hun som 17-årig stod for madlavningen og i øvrigt sammen med 2 andre unge piger varetog de huslige pligter, herunder også servering ved de mange arrangementer i huset. Pigerne huserede i husets øverste etage, hvor der var en livlig stemning. En gang, hvor der kun var et par enkelte gæster, stillede alle tre piger i sorte kjoler og hvidt forklæde. Det blev alligevel for meget for generalen, som indkaldte dem til kammeratlig samtale. Ellers husker hun kun en enkelt gang, hvor der har været anledning til kritik – det var fordi suppen var kold. Der herskede en god stemning og familiære forhold i huset. Når der var gæster fra Danmark, blev der arrangeret ture i omegnen, og her deltog de unge piger også. Christian Førselev havde med forflyttelsen til Washington følt sig afsat fra stillingen som chef for Hærens Flyvevæsen, men blev meget glad for opholdet i USA, for jobbet og mødet med amerikanerne.

I 1950 blev han kaldt hjem for at deltage i omorganiseringen af forsvaret og blive chef for det nyoprettede Flyvevåben, som skulle bestå af Hærens Flyvertropper og Marinens Flyvevæsen. Flyvevåbenet blev således et

selvstændigt værn på lige fod med Hæren og Søværnet, og dets chef fik rang af generalløjtnant.

Det blev ikke ganske ukompliceret. Stabschef i Flyvevåbnet blev oberstløjtnant Kaj Birksted, som havde gjort fremragende tjeneste under krigen i Royal Air Force, og som efter sin hjemkomst var

General C.C.J. Førslev

blevet benyttet som luftmilitær rådgiver af skiftende forsvarsministre. Han havde ofte befundet sig i modstrid med den hjemlige militære sagkundskabs opfattelse, og i forhold til Christian Førslev kom det til en åben konflikt, som fik Birksted til at søge sin afsked. Men denne ansøgning blev afslået af forsvarsminister Rasmus Hansen, som Christian Førslev havde et noget anspændt forhold til. Birksted blev dog overført til tjeneste ved Natos hovedkvarter i Bruxelles i 1954. Han gjorde tjeneste ved Nato indtil sin afsked i 1980.

Flyvevåbnet var i sine første år plaget af mange flyveulykker. Det endte med, at regeringens i 1954 tilkaldte den pensionerede britiske luftmarskal Hugh Saunders som rådgiver.

Rasmus Hansen (S) var forsvarsminister fra 1947 til 1950 og igen fra 1953 til 1956. Han var en stærk minister, som stod for gennemførelsen af store forsvarspolitiske ændringer efter 2. verdenskrig. I hans ministertid blev Danmark medlem af NATO, hjemmeværnet blev oprettet og forsvaret blev omorganiseret med tre værn og en fælles forsvarsstab. Der var store vanskeligheder mellem Hæren og Søværnet og interne stridigheder begge steder. Han gennemførte reformerne uden større indflydelse fra forsvarlets ledelse. I hans tid blev indkøbt jetfly til Flyvevåbnet, hvilket gav ham kaldenavnet "Rasmus Jet". Rasmus Hansen havde i øvrigt lokal tilknytning til Fuglebjerget - hustruen Karen Marie var datter af murer Vilhelm Stehr i Tornemark. Rasmus Hansen stammede fra Kolding, hvor faderen Knud Hansen var borgmester.

Christian Førslevs anden hustru Harriet Maybell Førslev, f. Bertelsen, var født i 1906 og således 15 år yngre end sin mand. Hun var datter af en velhavende kulgrosserer Anders L. Bertelsen og hustru Cornelia Bertelsen, Mølholm i Vinding Sogn ved Vejle. Forældrene, der var fætter og kusine, var udvandret til Amerika og blevet gift i San Francisco, men de vendte tilbage til Danmark, før Harriet blev født. De var fire søskende, hvoraf de to ældste James f. 1894 og Edna f. 1896 var født i Amerika. Lillesøsteren Cornelia var født i 1909, hun var en sinke og mani-depressiv, men blev passet hjemme. Sønnen James var under åndssvageforsorg og døde 22 år gammel på Den kellerske Anstalt i Brejning. Sø-

steren Edna blev uddannet operasangerinde, men hun måtte ikke optræde for sin mand, der var praktiserende læge i København. Moderen var maniodepressiv, hvorfor hun i perioder var indlagt på Sindssygehospitalet i Middelfart. Farfaderen var købmand i Bodsbøl ved Ballum i Sønderjylland. Morfaderen var sognepræst i Hvejsel. Deres far - altså Harriets to gange oldefar - var gårdmand Bertel Nielsen i Bodsbøl. Harriet havde planlagt en handelskarriere og blev uddannet på Niels Brocks Handelsskole. Hun gik i gang med en translatøruddannelse og traf Christian Førselev på translatørskolen. Hun gennemførte ikke uddannelsen – det var nok med én translatør i familien, som hun sagde, - men Christian Førselevs interesse for flyvning gjorde, at også hun ønskede at få et flyvecertifikat. Da der ikke fandtes en civil flyveuddannelse i Danmark, måtte hun til England for at få et flyvecertifikat. Teorien havde hun læst hjemmefra sammen med sin mand, og resten blev klaret på 14 dage. Hun blev den første kvinde i Danmark, som erhvervede flyvecertifikat. Det blev imidlertid svæveflyvningen, som for alvor fængede Harriet. I 1937 lærte hun svæveflyvning i Tyskland, blev den første kvindelige svæveflyver i Danmark, og som sekretær for Svæveflyverunionen og medlem af bestyrelsen i Aeronautisk Selskab tog hun rundt i hele landet og holdt foredrag om svæveflyvningens lyksaligheder. Hun oversatte den svenske roman ”Svæveflyveren Rolf” til dansk. Hun gjorde en indsats i Kvindeligt Flyvekorps og blev i 1953 dets æresformand.

Ud over alle disse aktiviteter fik hun tid til at passe sit arbejde i Forsvarsministeriet. Hun havde et bekendtskab med den navnkundige Irma-direktør Børge Olsen, for hvem hun skrev små beretninger til Irma-bæreposer med et campingtema, og under et besøg på Grønland hos Christian Førselevs niece Rigmor - hende, der havde været stuepige i Washington - samlede de en hel kasse sten, som blev sendt hjem til den geologiinteresserede Børge Olsen.

Christian Førselev fik hustruen til at interessere sig for flyvning. Til gengæld var det hende, som fik ham til at vandre på deres mange ferierejser i Europa, Afrika og Nord- og Sydamerika. Under opholdet i Washington blev USA gennemrejst på kryds og tværs i egen bil, som oftest med overnatning i bilen og madlavning på primus. Turen gik også ad Alaska Highway til Fairbanks.

På campingtur i USA

I en artikel i Søndags BT fortæller Harriet Førselev om denne tur gennem vildmarken, hvor de kunne iagttage bjørne og andre vilde dyr, f.eks. pindsvin så store som grævlinger,

og hvor de nød aftenerne omkring et lejrbrål i den storslåede natur.

Christian Førsløv var kendt for at være i god fysisk form og for sine mange kræfter. Det fortælles, at han engang skulle hjælpe nogle mekanikere med at dreje en genstridig motor i gang med håndkraft med det resultat, at han rev propellen af. Han var også kendt for at være meget retlinet og for den agtelse, som han nød overalt. Han følte det som en pligt at udtrykke sin mening, selv om det kunne give ham ubehageligheder.

Medlem nr. 97 i Eventyrernes Klub drak af dette krus.

I 1955 valgte Christian Førsløv at søge sin afsked. Han orkede ikke længere kampen med politikerne, især forsvarsminister Rasmus Hansen, som ikke ønskede at samarbejde med ham. Han trak sig tilbage til villaen på

Dronninggårds Allé i Holte. Efter pensioneringen rejste Christian og Harriet Førsløv på en 90.000 km lang biltur gennem Nord-, Central- og Sydamerika og Afrika - en tur på i alt 420 døgn. Den megen rejseaktivitet gav ham en plads i Eventyrernes Klub, hvor han havde medlemsnummer 97. Harriet skrev en udførlig rejseberetning, som desværre næppe eksisterer mere.

I 1958 blev Christian Førsløv ramt af sygdom, som svækkede hans kræfter betydeligt. Han søgte at holde sig i form ved daglige spadsereture. Parret havde dog optimismen i behold og havde planlagt en tur til De kanariske Øer og en jordomrejse med en af A.P. Møllers både. Han havde også haft kontakt med datteren Gudrun med henblik på at besøge hende i Californien næste jul. På Garnisonsbiblioteket havde han bestilt 11 store krigshistoriebøger, som han skulle i gang med at læse. Datteren Gudrun blev i øvrigt uddannet som sygeplejerske, og hun arbejdede bl.a. på hospitalsskibet Jutlandia under Koreakrigen i begyndelsen af 1950'erne. Hun rejste til USA og arbejdede en tid som sygeplejerske i New York-området, inden hun giftede sig og bosatte sig i Californien.

Den 21. januar 1959 kom Christian Førsløv ikke tilbage til hjemmet efter sin daglige spadseretur. Der blev iværksat en omfattende eftersøgning med helikopter, hunde og frivillige fra Flyvevåbnet, som ikke gav noget resultat. Først to måneder senere blev han fundet druknet ved Næsseslottet i Furesøen. Dødsårsagen kendes ikke, men han er formentlig gledet i det glatte føre og faldet i vandet uden mulighed for at redde sig op af det kolde vand på grund af den svækkede tilstand. Efter Christians død flyttede en amerikansk ven ind hos Harriet, og de boede sammen indtil omkring 1970, hvor han flyttede tilbage til staterne, og søsteren Edna flyttede ind i stedet for. De fik nu ikke megen glæde af hinanden, idet Edna blev ramt af Parkinsons Sy-

ge og måtte flytte på plejehjem, og Harriet Førselev fik en kræftsygdom og døde i 1971, 65 år gammel. Harriet og Edna anbragte inden deres død familieformuen i to fonde, dels til sociale formål i Tønderområdet, dels til fordel for beboerne i plejecentret Utterslevgård i København.

Niece Rigmor Førselev (2013)

Niece Rigmor Førselev, der i dag bor i Almind ved Kolding, er datter af Christian Førselevs søster Valborg. Christian Førselev betragtede hende som sin yndlingsniece. Hun var som nævnt stuepige hos familien i Washington, og hun kom i perioder meget i hjemmet i Holte. Hun

kan fortælle, at hun ikke kom så tæt på familielivet hos Christian og Harriet Førselev, idet samtalerne i huset som oftest havde karakter af diskussioner om forskellige aktuelle emner, dog uden at man diskuterede militærstrategiske emner. Hun deltog i eftersøgningen efter Christian Førselevs forsvinden, og hun var der, da Harriet Førselev døde. Hun har bl.a. arbejdet som sygeplejerske i Grønland og som sundhedsplejerske i Fredericia.

Christian Førselev var højt dekoreret:
 1931 Ridder af Dannebrogordenen
 1934 Dannebrogsmændenes Hæderstegn
 1946 Kommandør af Dannebrogordenen
 1951 Kommandør af 1. grad af Dannebrogordenen
 1955 Storkors af Dannebrogordenen

Som storkorsridder af Dannebrogordenen får man ophængt sit våbenskjold i galleriet i Frederiksborg Slotskirke. I en af de nordvendte vinduesnicher hænger Chr. Førselevs våbenskjold – på blå bund to sølvfarvede jettfly

over en sølvfarvet sparre. Nederst et hjerte i guld. Øverst står hans valgsprog ”Hav hjertet med”.

Kilder:

Gyldendals Store Danske
 Dansk Biografisk Leksikon
 Dansk Kvindebiografisk Leksikon
 Ordenskapitlet: Udklip fra Berlingske Tidende, Berlingske Aftenavis, Politiken, Nationaltidende, Sorø Amtstidende og Søndags BT.
 Statens Arkiver: Kirkebøger og Folketællinger
 Materiale fra Det Kongelige Bibliotek.
 Oplysninger meddelt af Rigmor Førselev og hendes søn Christian Førselev.

Voldstedet på Gunderslevholm

af Majbritt Thomsen og Susanne Outzen

Hvordan så borgen Gunderslevholm ud?

Når tanken falder på danske middelalderlige borge, så tænker de fleste måske på Vordingborg, Hammershus, Kronborg eller Nyborg Slot. Hvad de færreste tænker på er, at der rundt om i landet også findes spor efter befæstede hovedgårde, voldsteder og endog egentlige borge, der i middelalderen fungerede som befæstede forgængere for mange af de nuværende herregårde. Anlæggene var ikke store og prangende eller betydningsfulde, men de har alligevel en historie at fortælle. I det nuværende Danmark kendes knap 1000 af denne slags voldsteder. Desværre er mange af middelalderens borge helt forsvundet i dag. Det danske moræneland er fattigt på brudsten, og derfor var de hyppigste byggematerialer kampesten og tegl. Når en borg blev forældet, fordi dens militære og strategiske betydning var forsvundet eller de bolig-mæssige forhold ikke længere modsvarede tidens krav, var det attraktivt at nedbryde den og benytte materialerne andetsteds frem for eksempelvis at brænde nye tegl. På den måde forsvandt mange borge allerede i løbet af 1400- og 1500-årene - men også senere - og det kan på grund af ringe bevaringsforhold være vanskeligt at få et grundigt kendskab til de enkelte lokaliteter. Størstedelen af de middelalderlige borge og voldsteder ligger derfor hen som mere eller mindre anonyme græsklædte volde eller ruiner.

Ét af disse er voldstedet ved Gunderslevholm. Voldstederne er fredet, hvis de kan erkendes i landskabet, men voldstedet på Gunderslevholm er ikke fredet, da det aldrig er blevet verificeret, hvor borgen lå.

Foto af en højdemodel af Gunderslevholm med voldstedet omgivet af en rød ring.

Borgen er en særlig form for værn, der er nøje forbundet med middelalderens samfundsformer og krigsvæsen. Borgen var kongers, fyrsters, bispers og verdslige stormænds befæstede bolig. Herfra kunne de administrere gods og drive landsbrug. De rigeste og mægtigste kunne besidde flere borge, der så blev styret af lensmænd eller fogeder. Nogle anlæg havde plads til en større besætning af soldater, men de blev aldrig til kaserner, for disse anlæg var også lensmandens og hans families hjem, og ligesom de mange mindre, private borge var de hovedsædet i en landsbrugsdrift. De store rigsborge, der skulle sikre landet

mod fjender udefra og opretholde lov og orden, havde naturligvis en anden samfundsmæssig betydning end de små, lokale anlæg, som blot beskyttede deres ejer og hans gods. De små voldsteder er sjældent blevet udgravet, og hvis de ér undersøgt, så er det desværre aldrig i deres helhed. Anlæggene kendes endvidere kun fragmentarisk fra de skriftlige kilder. Heldigvis er en del middelalderlige borge og voldsteder rundt om i landet blevet undersøgt, og ved hjælp fra vores kendskab til disse kan man alligevel tegne et vist billede af, hvordan borgene generelt har set ud og fungeret.

Herregården Gunderslevholm ligger helt nede ved Susåens løb overfor landsbyen Skelby. Den nuværende, fritliggende hovedbygning stammer fra 1729, mens facadens dekorative udstyr formentlig er tilført ved en ombygning 1787, hvor anlægget i det ydre fik sit nuværende nyklassicistiske præg.

I middelalderen lå på dette sted kirken omgivet af landsbyen Gunderslevmagle og vel antagelig også landsbyhovedgården til den borg, der i 1345 erobredes og ødelagdes af Valdemar Atterdag. I Sjællandske Krønike nævnes stedet ganske kort i forbindelse med kongens erobring af en række lokaliteter omkring Næstved: ”1345: ... *Danskerne tog befæstningen ved Næstved, og de ødelagde Gunderslevholm, efter marsken, Erik Nielsen, havde ladet besætningen dér hugge ned. På tredjedagen døde Johannes Mogensen Grubbe, som havde grundlagt dette sted.*”

Gunderslevholm gik herefter i arv til *Johannes Mogensen Grubbes* sønner, der stod højt i Valdemar Atterdags gunst.

Borgen må altså være relativt nyanlagt i 1345, da grundlæggeren dør i forbindelse med slaget om borgen.

Men hvor er så sporene af det gamle voldsted? Disse skal nok findes i parken, da der tidligere er fundet murrester på en banke nordøst for den nuværende hovedbygning. Hvis man ser på andre voldstedsanlæg, for eksempel ved Hammersvold, bør man få en idé om, hvordan sådanne anlæg har set ud, og hvad det er, vi skal søge efter i Gunderslevholms park.

Et voldsted består typisk af én eller flere volde, der enten ligger naturligt i landskabet eller er skabt kunstigt. Ofte ser man, at den ene banke er større end den anden. Den største har været beregnet for bolig og forsvar, mens den eller de mindre banker har været beregnet til ladegårdsfunktioner. Borgen lå gerne et sted i landskabet, hvor man har kunnet benytte sig af naturlige forhindringer som for eksempel åløb, eng eller mose. De naturlige terrænforhold suppleredes med volde og voldgrave. Voldgraven kunne være vandfyldt, hvis det lå i forbindelse med vandløb. Et godt eksempel på dette er det tæt ved liggende Hammersvold, der har alle disse elementer.

Forsvarerens fordel lå i højden og borgens utilgængelighed for angriberen.

Borgens bygninger kan være opført af træ, kampesten eller tegl eller ofte en blanding af det hele alt efter hvilke bygninger, der var tale

om. Bolig og fæstningstårn er ofte opført af sten eller tegl, mens mindre væsentlige bygninger kan være af træ. Fæstningen har også haft et værn i form af en mur eller højest sandsynligt blot en træpalisade. Bygningsmaterialernes beskaffenhed afhang dog i væsentlig grad af bygherrens økonomiske formåen samt efter hvilken hast byggeriet var sket. Måske har ejeren boet på sin hovedgård og blot haft fæstningen som værn i tilfælde af angreb som et tilflugtssted, og det har ikke været et sted med særlig megen komfort?

Desværre er der ikke gjort særlig mange fund fra området, der peger på, hvordan selve fæstningen har været indrettet. Der mangler også fund af genstande fra borgens levetid, der vil kunne fortælle mere om dens brug i tiden før angrebet, men også fra selve angrebet. Det kunne blandt andet være fund af husgeråd af keramik. Det sidste kunne for eksempel være spor af afbrændt træ eller tegl eller fund af pile fra armbrøster. Kanoner var endnu ikke udbredt i Danmark på dette tidspunkt.

Det, vi skal lede efter på Gunderslevholm, er altså én eller måske flere banker omgivet af voldgrave, og vi skal lede efter spor af tegl og kampesten eller sokkelsten. Det naturligste sted er banken nordøst for hovedbygningen, hvor der er fundet flere rester af store kampesten og tegl, og hvor det stadig er nemt at finde fragmenter af tegl i den bløde muld, når man går tur på eller omkring foden af banken. Én eller flere af bygningerne på voldstedet

formodes derfor at være opført af tegl på sokkel af store kampesten.

Terrænet omkring banken er sandsynligvis meget forandret siden midten af 1300-årene, men endnu kan man ane hulninger i terrænet omkring banken. Nærheden til åen har ganske givet også givet en fordel, og måske har åen fungeret som voldgrav til den ene side. Måske har man haft gravet en kanal rundt om banken, hvor man fik vand fra åen?

Hvordan borgen på Gunderslevholm virkelig har ligget og har set ud, det kan kun arkæologiske undersøgelser give svar på!

Hvorfor blev borgen erobret?

*Valdemar Atterdag
(Kalkmaleri i Skt. Peders
Kirke, Næstved)*

Historien om den befæstede borg på Gunderslevholm har gennem århundreder givet anledning til spekulationer om, hvad der skete i 1345, da borgen blev erobret, ødelagt og afbrændt af (Valdemar Atterdags) marsk Erik Nielsen og hans mænd og

ikke mindst *hvorfor* det skete, eftersom det var landsdommer for Sjælland, Johannes Mogensens Grubbe, der havde købt gården Gunderslev og her havde ladet en befæstet borg opføre.

Ved midten af 1200-årene og 100 år frem var den politiske situation helt forandret i forhold til den meget fredelige og blomstrende periode under Valdemarerne i den tidlige middelalder. Ikke bare kongemagten, men hele samfundet oplevede en lang periode med tilbagegang. For at finansiere dyre krige begyndte de skiftende konger at pantsætte landet bid for bid mod pant i ejendom. Ofte blev pengene lånt hos holstenske grever. Under Erik Menved (1288-1319) pantsattes på det nærmeste de sidste rester af landet. Situationen blev uholdbar for de holstenske panthavere, der ikke kunne få penge for deres pant, når samfundet var ved at gå i opløsning.

Under de opblussende indre stridigheder mellem konger og kongsemner samt mellem kongen, kirken, danske og udenlandske panthavere begyndte stormændene for alvor selv at bygge borge. Det var ikke for at opnå magtstabilitet i riget, men udelukkende et udtryk for en personlig trang til at beskytte sig selv. Faktisk var der tale om et sandt byggeboom af private anlæg i denne periode.

Situationen forværredes i årene 1332-1340, da Danmark stod uden konge. Tilbage stod to holstenske ledere, Grev Johan som pantherre over Sjælland, Lolland og Skånelandene og Grev Gerhard som pantherre over Jylland og Fyn.

Greverne havde bemyndigelse til at udskrive skatter for at få dækket deres tilgodehavender. Skatterne blev brutalt inddrevet af pantherrerens soldater. Selv hvis bønderne kunne betale

de hårde skatter, plyndrede soldaterne civilbefolkningen og lagde deres gårde øde.

Retsløsheden i landet bredte sig, og antallet af befæstede stormandsgårde samt private borge voksede hurtigt og stødt i de år.

Først da Valdemar Atterdag i 1340 fik kongemagten med hjælp fra blandt andet holsternerne, vendte udviklingen. Valdemar Atterdag måtte købe, bytte eller føre regulær krig for at genskabe det danske rige. Den, der kontrollerede borgene, herskede i landet.

Det er på denne baggrund, at vi skal finde svaret på *hvorfor*, det skete.

Landsdommer for Sjælland Johannes Mogensen Grubbe købte gården Gunderslev i 1333 og pantsatte den nogle år efter til Ulrik Skaft. Historien fortæller også, at Ulrik Skaft senere forbrød pantet til kongen.

Johannes Mogensen Grubbe må have indløst sit pant hos Ulrik Skaft, for i 1335 opførte han den befæstede borg, som antageligt har ligget nordøst for den nuværende hovedbygning.

Men i 1345 blev borgen stormet og erobret af kong Valdemar Atterdags marsk, Erik Nielsen, som lod hele besætningen "hugge ned". Det forlyder videre, at Johannes Mogensen blev hårdt såret, men overlevede dette angreb, og at han i raseri nedbrændte resterne af borgen, men døde 3 dage efter af sine kvæstelser. Ulrik Skaft var ridder og holstener. Han var gift ind i Rani/ Hvide slægten, der var den ældste stormandsslægt på egnen. I denne slægt var der, som i mange andre slægter dengang, både kongetro mænd, men også modstandere af kongen. Det er blandt andet i

denne slægt vi finder Rane Jonsen, der tidligere var blevet dømt fredløs og halshugget i 1287 for mordet på Erik Klipping, samt Niels Rani, der var blevet henrettet for majestætsforbrydelse i året 1316.

Nogle har ment, at Johannes Mogensen Grubbe havde sluttet sig til Holstenerne som landsforræder og nu forsvarede sit hjem mod kongens tropper. Andre igen, at han skulle have lagt sig ud med Kong Valdemar.

Historien tyder mere på, at det var en misforståelse, der gjorde udslaget, eftersom Gunderslevholm gik i arv til hans sønner og disse skulle have stået højt i Kong Valdemars gunst.

Hvis vi nu antager, at der var tale om en misforståelse, kan vi finde forklaringen på dette i Eline Gøyes Jordebog. Eline Gøye var datter af den rige godsejer, rigshofmester Mogens Gøye, der i en årrække ejede Gunderslevholm. Man kender især til faderens omfattende godsbesiddelser, idet hun i 1552 lod udarbejde: "*Fru Eline Gøyes Jordebog*". Fortegnelsen indeholder udover hendes og den første ægtemands gods også oversigter over forældrenes og svigermoderen Anne Mouritsdatter Gyldenstiernes gods. Jordebogen er derved en meget vigtig kilde for denne periode i Danmarks historie.

I jordebogen findes 2 noter, hvor Eline har omtalt 2 breve:

1) "Jtem en vidisse, rigens cantzeller haffuer vdgiffuit vnndr konning Oluffs naffnn, paa ij breffue, det første, att Hølrick Skafftt kendis sig ingenn deell att hauue vtj Jens Morgens-

zøns gods i Flackeberrig herritt ligendis, som Peder Nielszøn tilfornne haffde skøtt hannem eller hans arffuinge thett igenn vdenn suig."

2) "Thett andett breff, att Hølrick Skaffte be-
plicter sig att antworde Mogens Jenszøn oc
Esbermn Rage, brødre, thett gods vtj Gunder-
sløff ligenndis igenn mett thett, ther tilligger,
naar hand faar thett fra konning Waldemar, oc
thett snariste breffuene på gods i Gundersløff,
som hannem er antuorditt till troffuer hender,
er lessde for konninge Waldemar, vill hand
antuorde thennem fra sig igenn vdenn all
falsk."

Oversat:

1) "Ligeledes en videsse, rigets kansler havde udstedt under kong Olufs navn, på to breve. Det første, at Hølrick [Ulrik] Skaft erklærer, at han ingen ret har i Jens Mogensens gods i Flakkeberg herred, da Peder Nielsen tidligere havde tilskødet ham eller hans arvinger det igen uden svig."

2) "Det andet brev, at Hølrick Skaft forpligter sig til atter at overdrage Mogens Jensen og Esbern Rage, brødre, det gods i Gunderslev med de rettigheder, der hører med, når han får det fra kong Valdemar, og så snart brevene på gods i Gunderslev, som han har fået betroet overdraget, er læst for kong Valdemar, vil han overdrage dem igen uden svindel"

Uden at skulle lege ekspert i middelalderens panteret, *kunne* det tolkes således : Godset var pantsat til en mand (Ulrik Skaft), som fradømtes al sin ejendom, helt ned til fire småmønter, han havde i lommen. Alt tilfaldt

kongen. Det betød, at også det gods, han havde i pant, nu tilhørte kongen.

Som vi umiddelbart læser de her gengivne kilder, så er sagen, at manden, der er fradømt godset, afgiver vidne på, at han altså ikke (længere) har ret til den pågældende ejendom. Derfor kan kongen selvfølgelig heller ikke overtage nogen ret til ejendommen. Kongen har formodentlig været i besiddelse af det dokument, hvor ejendommen blev pantsat, hvorfor det har været op til den, der pantsatte ejendommen at bevise, at den ikke længere var pantsat, altså at pantet allerede var indløst.

Oversat til en nutidig situation svarer det måske til, at et firma går konkurs. Herefter finder kreditorerne et papir på, at en eller anden skylder firmaet 100.000 kr., hvilket de selvfølgelig indkræver hos vedkommende. Nu er det så op til vedkommende at bevise, at han da for længe siden har betalt de 100.000 kr., og derfor ikke skal betale dem en gang mere.

Ovenstående var måske grunden til at borgen blev stormet? Kongen vidste ikke, at Johannes Mogensen havde indløst sit pant. I mellemtiden har Ulrik Skaft forbrudt pantet til kongen, hvilket betød, at Ulrik Skaft havde gjort sig skyldig i - noget vi ikke ved med sikkerhed, men som betød, at han mistede al sin ejendom til kongen - inklusive hvad han har måttet have haft i pant på det pågældende tidspunkt.

Ordet *forbrudt/forbrød* jf. Ordbog over det danske sprog:

1) overtræde et påbud, en forskrift, en lov og begå en urigtighed, lovstridig handling og lignende.

2) miste en vis rettighed, skulle bøde med tabet af visse goder pga. urigtig lovstridig handling, gøre sig skyldig til at miste (rettigheder og lignende).

Eriks sjællandske Lov: Om landsforrædere, der forbryder egen jord (første halvdel af 1200-årene):

Kap. 27. Hvorledes man kan forbryde sin egen jord.

”Det skal man også vide, at en mand ikke kan forbryde sin egen jord på anden måde end ved, at han drager ud af riget og med en udenrigsk hær drager imod sit eget rige og hærger det. Da har han forgjort enhver penning, han ejer inden for riget, både jord og andet gods, til kongen, for det kalder man at føre avindskjold mod riget.”

Derfor kunne det godt tænkes, at borgen blev stormet, fordi kongen troede, at Ulrik Skaft stadig var ejeren, og da Ulrik Skaft nu var faldet i unåde hos Kong Valdemar Atterdag, virker et angreb på borgen derfor oplagt. Middelalderens "postgang" taget i betragtning, kan meget være gået galt undervejs. Men én ting er sikkert: Beskeden om, at Johannes Mogensen igen var retmæssig ejer af Gunderslevholm er ikke nået frem til kongen i tide, hvilket blev borgens og landsdommerens endeligt. ■

Folketingsmænd III

v/Preben V. Andersen

Vi bringer her biografier af folketingsmændene Lars Jensen, Arløse, og Rasmus Andersen, Tranderup, valgt i henholdsvis Fuglebjergkredsen og Skælskørkredsen. Lars Jensen var medlem af Folketinget fra 1898 til 1910.

Rasmus Andersen fra 1903 til 1920.

I Årsskrift 2012 bragte vi biografier over folketingsmedlemmerne Carl Hansen, Holsteinsminde, og Martin Hansen, Skafterup, og i 2013 af Julius Frandsen, Nørre Tvede, og Rasmus Nielsen, Brøderup.

Lars Jensen, Arløse

Lars Jensen blev født den 14. september 1844 på en gård i Viemose, Kalvehave Øster sogn, som søn af gårdejer, sognefoged Jens Nielsen, der var halvbroder til den på sin tid kendte sognefoged i nabosognet, Lars Larsen i Sageby.

I hans barndom lærte faderen ham betydningen af ordene: ”Du skal!”.

I skolen hos den gamle lærer erhvervede han sig hurtigt al den lærdom, som der var at få. Han var skolekammeraternes anfører til leg og unoder. Men hans fader holdt ham bravt til arbejdet. Meget tidligt fik han lov at arbejde med heste og plov. Han blev fra sit 13. til 27. år sin faders stedfortræder i næsten alle anliggender. Han var den virkelige sognefoged, opdager, forligsmægler og meget mere. Han for på hesteryg rundt i Kalvehave Østersogn som ordenens og retfærdighedens opretholder.

Han kendte i sognet hvert et menneske der havde været på afveje, deres vaner og livsforhold så godt som Balles Lærebog. Han erhvervede i disse år megen menneskekundskab, og en dyb medfølelse med dem, der kom på kant med samfundet, ligesom hans evne til at handle resolut udvikledes derved. Lars Jensen var 18 år første gang han blev elev på Hindholm Højskole, han var imidlertid syg den halve del af tiden, og tog derfor igen på skolen vinteren 1865-66. Det var i de år, hvor der var meget stor tilslutning til Hindholm Højskole; ikke mindre end 180 elever var der den sidste vinter, Lars Jensen var der. Eleverne havde indbyrdes ordnet sig under et fuldkommen parlamentarisk styre.

Lars Jensen (Arløse)

Lars Jensen blev ved den almindelige valgret valgt til formandsposten, og det var rimeligt, da ham med sit gemyt øvede adskillig indflydelse på kammeraterne.

Han kom til at sætte så megen pris på højskolen og egnen der omkring, at han i

1872 købte Nysøgaarden i Arløse. Forstander Christian Nielsen kom han til at stå så nær, at han i mange år derefter var dus og ven med ham.

Lars Jensen var en meget markant person gennem sine unge år.

Han blev gift med Ane Jacobsdatter (født 04.03.1848, død 02.02.1909) datter af gårdmand Jakob Andersen og hustru Ane Marie Pedersen, Kalvehave. På folketingsskemaet 1. februar 1901 oplyser Ane Jacobsen, at hun har 11 levende børn og 4 er døde. Lars Jensen har som folketingsmand midlertidigt ophold i København.

I sin hustru havde Lars Jensen en god og udmærket støtte gennem mange år. Hun kunne, når han færdedes ude i det offentlige liv, passe gården derhjemme og opdrage den store flok af flinke børn, der har haft barndomshjemmet på Nysøgården. Kort efter overtagelsen begyndte hans deltagelse i det offentlige liv. Han blev medlem af sognerådet, og var en tid dets formand og beklædte i tidens løb alle de tillidshverv, som en anset mand i kommunen nu en gang må tage på sig. Da forstander Chr. Nielsen blev Højremand, og stillede op for Højre i 1887, var venskabet forbi fra Lars Jensens side. Forstanderen var ked af at være uvenner med Lars Jensen og inviterede ham med til sit sølvbryllup i 1888, men Lars Jensen sagde nej tak til invitationen. Forstanderens skifte fra Venstre til Højre blev næsten katastrofalt for højskolen, idet elevtallet dalede fra 180 til omkring 60 elever over nogle ganske få år.

I de politisk bevægede tider i firserne og halvfemserne blev Lars Jensen kendt for sin deltagelse i den politiske strid, hvor han naturligvis stod helt og fuldt på Venstres side i forfatningskampen mod de provisoriske love.

Han deltog heftigt i den lokale strid om bygning af et forsamlingshus i Fuglebjerg. Blandt andet på møde i Fuglebjerg den 23. januar 1888, hvorom Næstved Avis skrev den 25. januar 1888: ”Dirigenten lod derpaa foretage Afstemning over, hvorvidt man skulle bygge ”upolitisk eller ikke”. Det overveiende Antal Stemmer var for, kun faa imod, og det syntes altsaa, at Sagen kunde gaae i Orden, men da tog Gaardeier R. Petersen, Lystager-torp, ordet: Han, ”fraraadede ivrig alle Demokrater at have noget med en saadan Bygning at gøre, vilde Venstre have sig en Forsamlingsbygning, maatte der sagtens kunde tilvejrbringes de skillinger, en saadan vilde koste. Han støttedes ivrigt af Gmd. Lars Jensen, Arløse, der fremhævede det Forsmædelige i, at Venstre kunde komme til at holde Møde i en Bygning, hvor man kunde udsætte sig for, at der var bleven raabt Estrup leve!”.

På samme møde foreslog Lars Jensen oprettelse af Forbrugsforening i Fuglebjerg for at gavne de mindre Næringsdrivende og raadede til, at det Udvalg, der skulde nedsættes for at virke for en Forsamlingsbygning, også skulde tage denne sag i sin Haand.

Efter disse udtagelser vare faldne, viste det sig tydeligt, at Iveren for at faae en Forsamlingsbygning var betydeligt afkjølet, thi flere saavel Venstremænd som Højremænd nægte-

de bestemt at modtage Valg som Medlemmer af det Udvalg, der nu skulde vælges...”

Udvalget blev dog nedsat, endda med Lars Jensen som formand. Med hans sædvanlige energi blev arbejdet straks fordelt og det første møde berammet. Til dette møde skulle medlemmerne have ladet listen til aktietegning cirkulere hver i sin kreds, for at man kunne have et overblik over, om det kunne lykkes at få den nødvendige sum tegnet, eller om sagen atter skulle opgives.

Det var næsten givet på forhånd, at sagen ikke kunne gennemføres efter mødet den 23. januar, hvori der deltog næsten 100 interesserede. Venstres Forsamlingshus for Sorø Amts 5. valgkreds blev indviedes søndag den 8. september 1889 (Grundtvigs fødselsdag) på Sandvedvej 15, og Højres søndag den 23. oktober 1889 på Lundevej 8.

I flere perioder forud for 1898 havde Venstre i Fuglebjergkredsen været utilfreds med folketingsmand Hans Hansen, Menstrup. Man var utilfreds med, at han stod udenfor partierne, men han sluttede sig nærmest til det forenede Venstre. Man mente, at på den måde havde han ingen indflydelse på lovgivningen. Derfor opfordrede man ham til at trække sig ved valget i 1884, hvor Lars Jensen var villig til at stille op, Hans Hansen ønskede ikke at trække sig og ved valget fik han 702 stemmer mod Lars Jensens 553. Af de 2572 stemmer vælgerne havde 1255 eller 48,8 pct. stemt. Først med valgperiodens udløb i 1898 trak Hans Hansen sig ud af det politiske liv. Og Lars Jensen blev

valgt til Folketinget den 5. april 1898 ved håndsoprækning på Fuglebjerg torv i Sorø Amts 5. valgkreds, Fuglebjergkredsen, som den næstsidste, da kredsen blev nedlagt i 1918. Efter Lars Jensen var blevet opstillet fik han et lykønskingsbrev fra Hans Hansen: ”Rigsdagen, Kjøbenhavn d. 29. November 1897

Gode Lars Jensen!

Først min bedste Lykønskning til at blive min Afløser i Folketinget og dersom du troer, at denne Sags Fremme lettes ved, at jeg er Din Stiller, da giver jeg dig Dispositionsret over mig i dette Øiemed.

Turde Lykønskningen trækkes videre end til at opnaa første Valg ville den komme til at lyde paa, at det må lykkes Dig ikke alene at vinde, men ogsaa bevare Vælgeres Tillid i lige saa lang Tid, som jeg har kunnet glæde mig ved den, saa Du en Gang, møt af Dage frivillig nedlagte Forretningen. Vor Kreds ville da komme til at stå som et følgeværdigt Exempel paa god Forstaaelse mellem Vælgere og Repræsentanter.

Overbevist om, at Du vil følge samme politiske Spor, som jeg har fulgt, er der dog, at jeg særlig faar Lyst til at lægge Dig paa Sinde: Glem aldrig, at det er Landbruget og særlig Gaardmandsstanden, der er den mest forurettede her i Landet, og lad aldrig noget lovligt Middel, som kan fremme dens Ligeberettigelse med andre Samfundslag, gaa ubenyttet hen, selv om Modstanderne hyle og raabe nok saa høit paa Ensidighed og Magtstræb, husk paa,

at den Kunst at skabe en nogenlunde velhavende Arbejdsklasse med Sc.(?) af en forarmet Gaardmandsklasse er ikke opfundet endnu og vil vi ikke af al Magt selv tilkæmpe os vor Ret da vil Landalmuen vedblivende blive behandlet som de andre Klasser Lastdyr og Malkekøer, hvad vi har været længe nok, ja altforlænge, men Tiderne synes jo nu at spaa om lidt bedre Udsigter.

Jeg griber mig i, at jeg sidder og agerer Skolemester, jeg maa derfor slutte, før jeg kommer alt for vidt.

Venskabeligst

H. Hansen”

Ud fra at Lars Jensen tidligere havde været hård over for Hans Hansen, der i sidste halvdel af 1880'erne havde svært ved at finde sit ståsted i Venstre, var det et flot brev.

Der var store brydninger i Venstregrupperne. På et tidspunkt var Hans Hansen nærmest løsgænger, men fulgte C.C. Alberti, I 1895 tilsluttede han sig Venstrereformpartiet, lige som Lars Jensen også gjorde, da han kom i Folketinget. Han var derfor en hel naturlig afløser, da Hans Hansen, Menstrup endelig frivilligt trak sig efter 37 år som Rigsdagsmand.

På Rigsdagen hørte Lars Jensen ikke til dem, der holdt mange eller lange taler, men i de udvalg hvor han havde sæde, tog han sin part af arbejdet, og han var alle dage blandt kolleger, både meningsfæller og modstandere på Rigsdagen, en afholdt mand.

Det fortælles, at når Lars Jensen skulle ind på Rigsdagen, gik han i sine træsko hjemmefra Nysøgården, der lå tæt på banelegemet, til Sandved station, hvor han skiftede træskoene ud med sine pæne sko, men tog træskoene med ind i toget. Når det nåede hen til Nysøgården smed han træskoene ud af vinduet, hvorefter gårdens karl hentede dem!

Efter i 1910 at have trukket sig tilbage fra rigsdagslivet trak han sig også mere og mere tilbage til hjemmet i Arløse. Men de spørgsmål, der var oppe i tiden, politiske, folkelige og religiøse fulgte han med interesse fra sin stille krog på Nysøgården, så længe kræfterne slog til.

Folketingsmanden Lars Jensen

I bogen ”Den danske Regering og Rigsdag 1901” gives en karakteristik af ham: ”Lars Jensen er egentlig ikke af det Stof, hvoraf der laves Politikere. En Del af en Politikers Evne kan vel udtrykkes deri: at kunne give sin Opfattelse netop den Form, der af Omstændighederne paabydes som den heldige; at kunne gaa netop saa langt, som det i Øjeblikket for Formaalets Skyld er tjenligt at gaa. Slige taktiske Hensyn er ikke efter Lars Jensens Tilbøjelighed. Det huer ham langt bedre at være helt oprigtig i hvert Øjeblik. Hvad han mener, det holder han af at sige uden Bagtanke og just i de Ord, der forekommer ham de mest ramrende; saa faar det virke, som det vil. Han er ingen Fantast; han har et sikkert Instinkt ogsaa for Tilværelsens praktiske Sider og en sund Forstaaelse af sine egne Evner og

deres Begrænsning. Men hans Intelligens er springende. Den føder gode Indfald, klare Ræsonnementer, malende Billeder, men disse bliver i Reglen til i vilkaarlig Orden. Dette har sit slående Udtryk i Lars Jensens Taler. De er ikke byggede op efter en Plan, der sætter hver Ting paa sin Plads og den ene Tankerække netop i det bestemte Forhold til den anden. Han er som Taler en Improvisator. Tanken fødes just i samme Øjeblik, Ordet giver den Vinger; Billedet, hvori han udtrykker sig, bliver i Øjeblikkets Stemning. Deraf den Friskhed, der er Kendetegnet for Lars Jensens bedste Taler. Er han selv bevæget af en stærk Følelse, kan han rive Folk med. Da tændes hans Indignation og hans Vid, og man indrømmer ham da Ejendommelighed og Talent som Folketaler og forstaar, at Berg i sin Tid ønskede, at Lars Jensen skulde tale ved det store Møde i Herthadalen i Firserne - hvad han dog sagde nej til. Men denne springende og muntre Fantasi, der giver Lars Jensen en tiltrækkende Oprindelighed og som er forenet med en dyb Oprigtighed i Karakteren, er naturligvis til den anden Side en Svaghed, når det gælder planmæssigt politisk Arbejde velberegnet Fastholden af en Taktik og sikker Holdning under Partidisciplinen. På Rigsdagen har Lars Jensen dog bestandigt fulgt Venstre-Reformpartiet og resolut set bort fra mindre Divergenser, Skal det være, saa skal det være! Dermed er den Historie forbi. I øvrigt hører han til de radikaleste Demokrater i sit Parti”.

Sorø Amts 5te valgkreds’ afslutningsfest

I 1915 fik vi en ny valglov, hvor blandt andre den gamle Sorø Amts 5te valgkreds, Fuglebjergkredsen skulle ophæves og 3/5 del skulle gå til Skælskørkredsen, resten til Sorøkredsen. I den anledning holdt Fuglebjergkredsens Venstrevælgerforening en afslutningsfest onsdag den 21. juli 1915 i Fuglebjerg Forsamlingshus (Venstrehuset, Sandvedvej 15) for medlemmer af den gamle kredsorganisation og øvrige meningsfæller.

Næstved Tidende skrev den 22. juli 1915: ”Ved den Lejlighed holdt Lars Jensen en Tale, hvor han blandt andet fremdrog et par Minder fra disse Egne: I det Lokale i Fuglebjerg, hvor Venstre i tidligere Tider samledes, var det ikke altid lige pænt; men saa paa engang var der nogle, der tog sig for at gøre Samlingslokalet hyggeligt, og det var Kvinderne. Jeg haaber, at Kvinderne fremdeles, naar de nu faar politisk Valgret, vil bidrage til at holde rent og hyggeligt overalt, hvor de færdes og deltager i Arbejdet. Paa de Tider var der langt frem til det Maal, der hedder Kvindernes Valgret. Da Taleren midt i Tredserne var elev på Hindholm Højskole, forhandlede man en Aften det Spørgsmaal, hvorfor Kvinderne ikke havde Valgret. Spørgsmaalet delte os i to Lejre, og fra Modstandernes Lejr mødte en teologisk Kandidat frem for at bevise ud fra Bibelens Ord, at Kvinderne Skulle være deres Mænd underdanige. Denne kamp inden for Skolens Vægge stod paa i tre Uger, og alle Vegne, hvor man mødtes i den

Tid, diskuterede man i øvrigt dette Spørgsmaal. I denne Bevægelse tog jeg mit Standpunkt til denne Sag, jeg fandt, at det var simpel Retfærdighed, at Kvinden blev ligestillet med Manden. Da jeg i sin tid blev proklameret som Folketingskandidat tilføjede jeg også en Bemærkning om, at jeg vilde arbejde for Kvindens Ligestillelse med Manden. Men den Gang betragtede man det nærmest som en Slags Galskab. Nu er Kvindens Ligeret en fuldbyrdet Kendsgerning.

Jeg ser ikke noget slemt i, at Fuglebjergkredsen nu skal forsvinde. Man skal jo altid ofre for at naa de Fremskridt, der er noget værd. Nu gælder det om personligt at gøre et Arbejde. Nu har vi alle lige Ret og Ansvar, og saa maa vi alle se at komme med der, hvor afgørelserne træffes. Gør vi alle vor Pligt i saa Henseende, saa skal Venstre nok klare Stillingen”.

Der er sikkert blevet lyttet intens til Lars Jensens alvorsord, og til hans anerkendelse og arbejde for kvindens ligeret, lige fra hans ungdomsår.

Nysøgårdens stuehus, januar 2014

Lars Jensens 70 års fødselsdag

I anledning af Lars Jensens 70 års fødselsdag den 14. september 1914 havde Afholdsforeningerne i Syd- og Sydvestsjælland taget initiativ til en folkefest, der skulle afholdes i Fyrendal Skov, men udbruddet af 1. Verdenskrig betød, at man aflyste festen. Den store fest havde allerede fra den tidlige forsommer været under forberedelse. Lars Jensen har lige fra de helt unge år været afholdsmand og afholdsagitator, og gjort et meget stort arbejde for afholdsbevægelsen. Han fik dog alligevel en fødselsdagsfest.

Næstved Tidende skrev den 15. september 1914: ”I Dagens løb modtog han en Mængde Beviser paa, at han var husket, Bønderne forærede ham en prægtig Stol, og der var blandt andet Lykønskningstelegrammer fra Indenrigsminister Ove Rode og omliggende Afholdsforeninger. 50 – 60 af Afholdsforeningernes Medlemmer samledes om aften på Nysøgården.

Folketingsmand Martin Hansen: Jeg vil sige Lars Jensen en varm Tak for det Arbejde, han har udført for Hjemmets Lykke og milde Fred, en Tak for hans Arbejde både udadtil og indadtil, for der kommer altid Lyst med ind i Arbejdet, naar vi har Lars Jensen i vor Midte. Han har måske stødt enkelte (her udbrød L. J. – mange!) Efter at have takket Lars Jensen for hans Arbejde for Afholdssagen paa Rigsdagen, udtalte han, at Lars Jensen heldigvis aldrig havde glemt det nærmest liggende, sit Hjem for sin offentlige Virksomhed.

Carl Hansen, Holsteinsminde: Mindedes Lars Jensen fra den Tid, de traf hinanden på Hindholm, og fremhævede, at den Gang som nu kunde Lars Jensen tage et Arbejde op, saa vi her i Sognet, og de navnlig i Arløse, vanskelig kunde tænke os en større sag fremmet uden Lars Jensen var med.

Desuden talte Lærer Kæstel, Arløse, Folke­tingsmand Rasmus Andersen m.fl. Sluttelig bragte Lars Jensen en Tak for de mange venlige Ord. Jeg er glad ved dem, men de skal ikke gøre mig vigtig. Tak også, fordi Afholdssagen staar godt her i Kredsen. Først ved Midnat brød man op”.

Lars Jensens død og begravelse

Næstved Tidende skrev den 30. april 1928: ”Lars Jensen, Arløse, døde den 29. april 1928, 83½ gammel. Med Lars Jensen er en god Mand gaaet bort. Han havde, som de fleste har, baade Venner og Modstandere. De første var langt de fleste, men Modstandere havde han også. Det undgaar en selvstændig Natur, som Lars Jensen alle Dage var, ikke, men alle, baade Modstandere og Venner var enige i Bedømmelsen af Mennesket Lars Jensen. Og Bedømmelsen gik ud paa dette ene: Lars Jensen er en retsindig, redelig og god mand! ..... Saaledes kendte man Lars Jensen baade fra det private og offentlige liv: Paa Rigsdagen, i den gamle Fuglebjergkreds og inden for Afholdsbevægelsens Rækker, til hvis bedste Kræfter han hørte i 40 år, da han meldte sig til Optagelse i Danmark Afholdsforening. Han hørte overalt til de trofaste Kræfter, som ikke

svigter den Sag, de en Gang har faaet kær. Saa han, at der var en Sag, som havde Betingelser for at kunne modvirke nedbrydende Tendenser i Folket, kunde den regne med Lars Jensens Sympati og Medvirkning. Han var et Samfundsmenneske med Tjenersind. De snævre egenkærlige Interesser fik ikke lov til at grønnes paa de Stier, hvor han færdes.

Vor kære gamle Far
Gdr. Lars Jensen
Arløse
døde i aftes.

Paa Familiens vegne
Kirstine Jensen
Nysøgaarden den 30. April 1928

Begravelsen finder – efter afdødes ønske –
Sted i Stilhed.

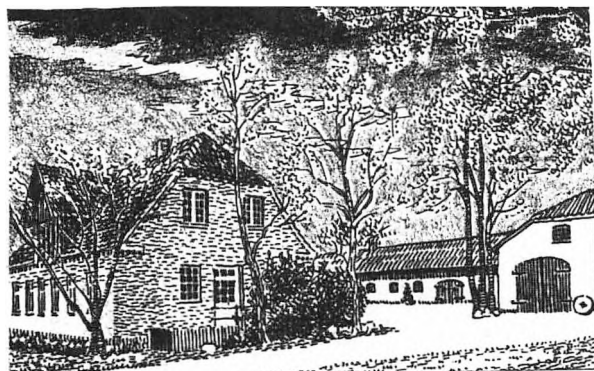
Næstved Tidende fortsatte den 5. maj 1928: Lars Jensens Begravelse foregik i gaar Store Bededags Eftermiddag fra Førslev kirke. Han havde ønsket, at Jordefærden foregik i Stilhed, og dette Ønske blev respekteret. Foruden Slægten var der dog kommet saa mange af hans nære Venner til Stede, at Førslev kirke paa det nærmeste var fyldt, da Højtideligheden indleddedes. Præsten mindede i øvrigt i sin korte og gode Tale om det, der især kendeteg-

nede Lars Jensen, det stiltfærdige og det uselviske, Manden, der ikke søgte sit eget, men hjalp sin Næste overalt, hvor han i sin private Virksomhed saavel som paa de fremskudte Tillidsposter, der betroedes ham, kunne faa lejlighed dertil. Til Tonerne af ”Dejlig er Jorden” blev den blomstersmykkede Kiste af 4 Sønner og 2 Svigersønner baaret ud til Liggvognen, der førte den over til den nye Kirkegaard, hvor Lars Jensens Hustru har sin Grav. Her forrettede Pastor Vermehren Jordpaakastelsen, og en af sønnerne, Chr. Jensen, Storevængehus, bragte Slægtens Tak til alle, der ved deres gamle Faders Død og Begravelse havde vist Deltagelse. Ved Baaren og over Graven vajede Arløse og Omegns samt Tornemark og Omegns Afholdsforeningers Fanner. Af de mange krans og Blomsterdekorationer, der var fremsendt, var blandt andre følgende med signerede baand: Fra Skovgaard og Holsteinsminde Børnehjem, Arløse og Omegn Afholdsforening, Tornemark og Omegns Afholdsforening, Sydsjællands Afholdskreds og A/S Næstved Tidende.

Rasmus Andersen, Tranderup

Rasmus Andersen har været den af de seks folketingsmænd på billedet (se årsskrift 2012) der har været sværest at finde oplysninger om til en biografi. Der er foretaget besøg på læsesale på Det kgl. Bibliotek, Lokalhistorisk arkiv i Næstved og Sjællandske Tidende i Slagelse for at studere gamle avisårgange i forbindelse af runde fødselsdage og hans dødsfald.

Ved hans 60 års fødselsdag udtrykker Næstved Tidende, nærmest ved en lille notits, en lykønskning og tak for hans folketingsarbejde gennem 10 år. Og ikke stort mere ved hans 70 års dag. Man udtrykker dog, ”at mellem ham og Næstved Tidende har et trofast venskab udfoldet sig gennem en menneskealder, og vi vil til vor lykønskning føje en oprigtig tak, fordi dette venskab fik gode kår gennem årene”. I Sorø Amtstidende står intet vedr. de ovennævnte fødselsdage, det skyldtes blandt andet, at Sorø Amtstidende støttede ”Det forhandlende Venstre” og Rasmus Andersen hørte til ”Venstrereformpartiet.”

Hundekildegård i Tranderup (tegning Ellen Valentin, Landbrugsnyt)

Rasmus Andersen blev født i Tranderup ved Skælskør. Hans forældre var Anders Madsen og Karen Rasmussen, de ejede slægtsgården ”Hundekildegård”. Efter han havde gennemgået dels friskole- og dels almueundervisning som barn, tog han i vinteren 1874-75 på Vallekilde Højskole.

Da tiden nærmede sig aftjening af værnepligt, ville han gerne være marinesoldat, derfor tog han til søs og sejlede på Kiel, og det lykkedes ham at blive indkaldt til marinen, og han kom i den egenskab med på togt til Island og Færøerne. Men det var landbruget, der havde hans største interesse, og han overtog sit barndomshjem, Hundekildegården i 1890. Han var i 1879 blevet gift med Marie Pedersen.

Han kom tidligt i sognerådet, og her følger en række af bestyrelses- og formandsposter han betjente i de unge år:

Forligskommissær for Skælskør Jurisdiktion.
I 15 år formand for "De mindre Landbrugeres Selskab for Sorø og tilgrænsende Amter"
I to år formand for Boeslunde Sogns Forskudsforening,
Formand for Grundlovsværneforeningen.
Medlem af Venstres Vælgerforening i sin kreds i 13 år.

Formand i 5-6 år for Aktieselskabet, der oprettede bladet "Syd- og Sydvestsjælland"
Formand for Sydvestsjællandsk Foderstofforening i ca. 20 år.

Formand for Boeslunde Sogns Syge- og Hjælpekasse i tre år.

Skolekommissionsmedlem i ca. 15 år
I 1908 blev han Kgl. Kommissarius i Den sjællandske Bondestands Sparekasses Likvidationsafdeling.

Denne betydelige række af tillidshverv viser Rasmus Andersen som en typisk "god Venstremand!"

Ifølge Dansk Biografisk Haandleksikon stillede han op for Venstre til folketinget i Midtelfart i 1898, men blev ikke valgt. Han blev

Rasmus Andersen.

først valgt ind i Folketinget ved valget den 14. januar 1903, 49 år gammel. Han genvalgtes ved de følgende valg fra 1903 til 1918. Ved aprilvalget i 1920 trak han sig tilbage og afløstes af gårdejer Axel Jensen, Tømmerup. (Senere direktør for Landkreditkassen)

I 1915 i "Tiden", et ugeblad for politik og folkelig oplysning, udgivet af I. C. Christensen, fortæller Rasmus Andersen om, hvordan hans politiske gerning startede og om hans politiske liv under overskriften "Hvorledes jeg blev Politiker?"

"Naar man vil spørge mig derom, kan jeg næppe nok svare derpaa, men jeg kan sige, at da vi fik Grundlovsforandringen i 1866, gjorde det et meget stærkt Indtryk paa mig, saa stærkt, at det endnu staar levende for mig, som det var sket igaar.

Grev Holstein-Holsteinborg udtalte paa Valgtribunen i Skælskør: ”Naar min ærede Modkandidat siger, at vi vel indskrænke den Ret, som er givet Folket ved Grundloven af 1849, saa er det ikke rigtigt, det, vi vil, er blot en ganske lille Omskrivning af Grundloven, som aldrig vil faa nogen stor Betydning, idet Folketinget, som fremdeles skal vælges af den lige og almindelige Valgret, altid vil faa Hovedindflydelsen paa enhver Sag, og da navnlig paa Finansloven, som skal forelægges først i Folketinget.”

Nu er det jo noget, der siger sig selv, at jeg som 12 Aars Dreng ikke til fulde forstod Betydningen og Rækkevidden af Grevens Ord og det, der skete i 1866, men naar det alligevel gjorde et stærkt Indtryk paa mig, da var det fordi, det gjorde saa forfærdeligt Indtryk paa min Fader. (Jeg havde kun en Gang før set Fader saa bedrøvet, nemlig da han i 1864 fik Meddelelsen om Dannevirkestillingens Rømning). Jeg følte, at det var noget mere end almindeligt alvorligt, der var sket, og jeg forstod, at det var Overklasserne, som havde sejret, og den almindelige Vælgerklasse, som havde lidt et Nederlag, og jeg lovede mig selv den Dag, at jeg vilde bruge alle de Kræfter, jeg ejede, for at vinde det tabte tilbage. Dette Løfte til mig selv har jeg aldrig glemt, og jeg har, da jeg blev voksen, saa godt som jeg har formaaet kæmpet for at indfri dette Løfte. Kampvilkaarene var ikke gode for de frisedede Partier i Skælskørkredsen. I Skælskør By var, fra først jeg kan huske, kun 3 Venstre-mænd og paa de to Øer Agersø og Omø var

ligeledes omtrent rent Land af Højre; i Valgkredsen er forholdsvis mange Herregaarde med en hel Mængde Lejehuse og en stor Mængde Fæstegods, og da vi havde offentlig Afstemning, var der jo mange som ikke turde lægge deres Stemme, hvor de helst vilde. Venstre laa da ogsaa under i Kampen Gang efter Gang, skønt der arbejdedes godt. .... Naar Højre i Tiden fra 1890-98 stadig holdt Kredsen, (Skælskørkredsen) skyltes det selvfølgelig i nogen Maade den Uenighed, som var opstaaet imellem Venstre, og som jo ogsaa til en vis Grad gjorde sig gældende her i Kredsen ... var således, at alt, hvad der var Venstre, skulde staa ubrødeligt sammen paa Valgdagen for at have nogen som helst Betingelse for at tage kampen op med Højre, vil man forstaa, at Vilkaarene var vanskelige, og at vi Gang efter Gang laa under. 1898 forud for Valget samledes Venstre og gav hinanden Haandslag paa, at vi nu, trods alt hvad der laa imellem, vilde gaa enige til Valg, og vi endes om at opfordre P. Andersen, Jydstrup, til at stille sig som vor Fælleskandidat, og han tog Kredsen d. 5. april 98 med 1231 St. imod Scavenius som fik 1199 St., og han holdt den ved Valget d. 3. April 1901 med 1213 St. imod Knud Sehested, som fik 1161 St. I Slutningen af Aaret 1902 døde P. Andersen, Jydstrup, og der udskreves nyt Valg til d. 14. Januar 1903. Venstre-reformpartiets Organisation indkaldte saa til Møde. For at forhandle om Opstilling af en ny Kandidat. Mødets Deltagere opfordrede da efter nogen Forhandling enstemmig

mig til at være Partiets Kandidat ved det forestaaende Valg. Jeg modtog Opfordringen, dog paa Betingelse af, at der indkaldtes til et nyt Møde i Kredsen, hvortil alt, hvad der regnede sig til Venstre, indbødes, altsaa ogsaa "Det forhandlende Venstre", og at dette Mødes Deltagere sluttede sig til Opfordringen. Hos "det forhandlende Venstre" og dettes Organ "Sorø Amtstidende" vakte dette Skridt imidlertid voldsom Modstand, og man erklærede bestemt, at man ikke vilde gaa med hertil, man erklærede sig villig til at forhandle med "Venstrereformpartiet" om en Fælleskandidat, og det kunde ogsaa gaa med til en kandidat, som tilhørte "Venstrereformpartiet," men ikke til at stemme paa mig, som havde staaet som "Venstrereformpartiet"s Formand, og bekæmpet "det forhandlende Venstre i Kredsen igennem mange Aar, og man erklærede, at hvis ikke "V Reformpartiet" vilde trække min Kandidatur tilbage, saa vilde de opstille en Kandidat selv.

Det møde, hvortil alle Venstremænd i Valgkredsen var indbudt, afholdtes saa, men "det forhandlende Venstre", som Parti betragtet, gav ikke Møde, men Mødet var meget stærkt besøgt. Paa dette Møde fik jeg Ordet straks, efter den valgte Ordstyrer havde givet en redegørelse for, hvad der var passeret siden forrige Møde, og jeg udtalte da: "I ved jo alle, at en Betingelse for, at Venstre kan sejre ved det forestaaende Valg er, at Venstre gaar samlet til Valg, og da I nu har hørt, hvorledes "det forhandlende Venstre" stiller sig, tænker jeg, at I ogsaa er klar over, at I ikke kan sætte mit

Valg igennem, og da jeg meget nødig vil have, at vi skal udsættes os for at spille Højre Kredsen i Hænderne, og jeg endnu nødigere selv vil bruges til dette Arbejde, og endelig, da "det forhandlende Venstre" vil gaa med til at stemme paa en anden Venstremand, som tilhører "V.Reformpartiet", saa vil jeg saa indstændig, som jeg kan opfordre Eder til at give mig mit Ord tilbage, og jeg skal love Eder, at jeg skal skaffe en anden Venstremand, som I er mindst lige saa glad for som mig, og hvis Valg vi saa er sikre paa at kunde sætte igennem."

Efter at forskellige havde haft Ordet foretoges Afstemning som gav til Resultat, at 3 stemte for at give mig mit Ord tilbage, alle de andre for at fastholde min Kandidatur.

Efter dette Resultat nedsatte "det forhandlende Venstre et Udvalg til at finde en Kandidat for partiet,

Det lykkedes imidlertid ikke for dette Udvalg, og et nyt Udvalg nedsattes, som fik Gaardejer Hans Jensen, Vemmeløv, til at love at være Partiets Kandidat, og de indbød saa til en Række Møder med ham som kandidat. Ved det første af disse Møder, som afholdtes i Boeslunde, og efter Hans Jensen var præsenteret for Forsamlingen, tog han Ordet og erklærede at han var klar over, at de Forudsætninger, under hvilke han havde sagt Ja til at stille sig, ikke var tilstede, og at han ikke vilde være med til at spille Kredsen i Hænderne paa Højre, hvorfor han herved trak sin Kandidatur tilbage.

Efter dette møde opgav ”det forhandlende Venstre” deres Modstand imod min Kandidatur, og Feldthusen, Høve, som stod som leder af ”det forhandlende Venstre” mødtes ved det første Møde med Højres Kandidat som afholdtes i Skælskør og tog Ordet og erklærede, at hvis Højre havde regnet med Støtte fra ”det forhandlende Venstre”, da havde de regnet fejl; ”det forhandlende Venstre” vilde støtte ”Venstres Regering” og kunde som saadan ogsaa kun støtte Venstres Kandidat her i Kredsen, selv om de hellere havde ønsket en anden Mand. Fra den Tid af støttede ”Sorø Amtstidende” ligeledes mit Valg, og af Valgets Resultat fremgaar det, at Partiet som saadant ogsaa paa Valgdagen har gjort det samme, idet jeg ved Valget den 14. Januar 1903 valgtes med 1277 St.” medens Kammerherre Knud Sehested fik 1008 St.”

Rasmus Andersen hørte ikke til de mest talende medlemmer på Rigsdagen, men arbejdede solidt og med ro og mådehold. Han mistede sin hustru i 1919. Allerede da var gården afstået til hans datter og svigersøn. Året efter giftede han sig med enken Johanne Larsen fra Havrebjerg, som han flyttede ind hos. Ægteparret flyttede senere til Carl Medingsvej i Skælskør, hvor Johanne overtog en klasse-lotterikollektion. Rasmus Andersen døde den 9. december 1930, 76 år gammel efter længe-tids sygdom. Hustruen døde først i 1956.

Ved hans død bragte Sorø Amtstidende mandag den 15. december 1930, en omtale af hans

liv, begravelsen, præstens tale og taler af folketingsmand Arnth Jensen, Gerlev. Sidstnævnte giver et godt billede af Rasmus Andersens politiske virke.

Begravelsen foregik den 15. december, kl. 14 fra Boeslunde kirke under deltagelse af et stort følge af først og fremmest gamle venner og vælgere i Skælskørkredsen. I følget bemærkedes blandt andre: borgmester Viggo Christensen, København, folketingsmedlem Arnth Jensen, forvalter Jensen, De Gamles By, kreditforeningsdirektør Aksel Jensen, forstander Ludvig Bech, Holsteinsminde, og højskoleforstander Nørgaard, Antvorskov. Der var signerede kranse og blomsterdekorationer fra:

Rigsdagens Venstre

Den sjællandske Bondestands Sparekasse

Overskyldsraadet

Egnens Landboforening

Skælskørkredsen's Venstrevælgerforening

Annelise og Niels Dael, Liselund

Boeslunde Sogns Venstrevælgerforening

Næstved Tidende og Sorø Amtstidende.

Arnth Jensens tale ved graven:

”Fra Partiet Venstre paa Rigsdagen skulde jeg ved Rs. Andersens kiste bringe en Hilsen og Tak for, hvad han har virket. Jeg vil sige som hans gamle Ven Neergaard, at Rs. Andersen var en af dem, der med Grundighed havde sat sig ind i Sagerne, og som altid behandlede dem med Saglighed. Det, der havde gjort Rs. Andersen til Politiker, var Trangen til at kæmpe for Friheden i vort Folk. Han havde

den lykke at være med til at løse de store Mærkesager som Danmarks Riges Grundlov, i hvilket Udvalg han sad, og jeg har set, at de Taler, han holdt, var præget af Grundighed. Næppe nogen Rigsdagsmand har været mere pligtopfyldende end ham, og han var en ordholdende Mand. Han var maaske sen til at love, men havde Rs. Andersen lovet noget, kunde man også være sikker paa, at han holdt, og saa vil jeg føje til: Han var en ærlig Mand. Det var det, der prægede hans Liv og hans Politik.

Taleren sluttede med Gengivelse af en Samtale, han havde ført med Rs. Andersen paa sidste Rejse til København. Rs. Andersen havde sagt: ”Vil du love mig én Ting, naar de Sager kommer for, som jeg har lovet at kæmpe for, vil du saa se efter, hvad jeg har sagt, og hvis du er enig med mig, hvad jeg tror, saa lov mig, at du ikke vil svigte, men føre disse Tanker videre”. Det var som Rs. Andersens politiske Testamente, og jeg lovede det. Og saa siger jeg Tak, Tak fra det Parti, du tilhørte, og Tak fra mig selv, Tak for hvert et Venneord og for hvert Vennenap”.

Pastor Dael sagde blandt andet i sin tale: ” At det var hans sikre Forvisning, at hvis det skulde lykkes ham at faa sagt noget om Rs. Andersen, maatte han begynde med hans Ungdom. Dengang vandrede Rs. Andersen og ligesindede til Høve Frimenighedskirke, der da var Valgmeninghed. Vi ved, hvordan Ungdomstiden er Aandens Skabertime, og det blev den ogsaa for disse unge mennesker, der

vandrede sammen under ivrige Samtaler og Sang og vendte tilbage med Glæde..... Ungdomstid, hvor de har haft Besøg af den Aand, der kunne tage dem i sin Tjeneste, og jeg, der har kendt flere af disse unge, der fulgte Rs. Andersen til Høve, kan vidne, at hver af dem paa sit Omraade kom til at udrette noget, der laa over det almindelige.

Hvordan Livet kom til at forme sig for Rs. Andersen, ved jeg ikke, men at dette fra Ungdommen vedblev at følge ham Livet igennem ved jeg. Er Rs. Andersen kommet til at følge sit Liv udad mod Offentligheden i dansk Politik, hvor han vandt sig et Navn, og hvor hans Indsats sikkert ogsaa vil blive staaende, saa var det ikke der, han hentede sin Styrke. Nej, her maa jeg atter nævne Ungdomstiden. Dernæst de andre Venner, han vandt sig senere i Livet. Jeg lagde mærke til en af dem, der sagde: Jeg vilde egentlig tale om Rs. Andersens offentlige Virksomhed, men jeg syntes, det er saa smaat ved Siden af det rige Venskab, jeg har haft med denne Mand”.....

Dødsannonce i Sorø Amtstidende onsdag den 10. december 1930:

†
Min kære Mand,
fhv. Folketingsmand
Rs. Andersen
er død og begravet fra Boeslunde Kirke
Mandag den 15. ds. Kl. 2.
Hans Hustru
Børn og Svigerbørn.

Ved graven talte også Sognefoged Alb. Jensen, Hyllested, ganske kort, idet han udtalte: ”En Tak fra Kredsens Vælgere. Tak fra Skælskørkredsen, som du fik lov at gøre saa meget for, og hvor du har sat dig saa smukt et Eftermæle”. Ved graven takkede den afdødes søn, statsbetjent Andersen for deltagelsen og mindedes Rs. Andersen som den gode fader og mand.

Sorø Amts 5te Valgkreds, Fuglebjergkredsen

I Sorø Amts 5te valgkreds, var følgende valgt fra 1848, til Fuglebjergkredsen blev nedlagt i 1918:

1848 – 1858, skoleinspektør, Frederik Frølund, København (Venstre)
1858 – 1861, gårdejer, sognefoged, Hans Jørgen Hansen, Bendslev (Højre)
1861 – 1898, gårdejer, amtsrådsmedlem, Hans Hansen, Menstrup (Venstre)
1898 – 1910, gårdejer, sognerådsformand, Lars Jensen, Arløse (Venstre)
1910, - 1918, husmand, finansudvalgsformand, Martin Hansen, Skafterup (Venstre) – fortsatte i Sorøkredsen indtil sin død i 1927.

Fuglebjergkredsen blev delt mellem Sorøkredsen og Skælskørkredsen.

Litteratur:

Lars Jensen:

N. Bransager: Den Danske Regering og Rigsdag 1901

Sten Jacobsen: Sådan er de.

Næstved Tidende 1944 (Hundrede års dagen for Lars Jensens fødsel den 14.

september 1844)

Næstved Tidende den 12.09.1914, 15.09.1914, 30.04.1928 og 05.05.1928.

Næstved Tidendes 75 års Jubilæumsnummer, 1941.

Rasmus Andersen:

Sorø Amtstidende, 10.12.1930. og 15.12.1930

Næstved Tidende, 15.04.1914. og 17.04.1924

Den Danske Regering og Rigsdag 1901

Dansk Biografisk Haandleksikon

Den sjællandske bondestands Sparekasses jubilæumsskrift 1856-1958, sider 151, 153, 171ff- 186 og 206.

Tiden, Ugeblad for Politik og folkelig Oplysning, udg. Af J. C. Christensen, kbh., 1910-17.

Næstved Tidendes 75 Aars Jubilæumsnummer 1866-1941, side 51.

Da dele af Fuglebjergene var klosterjord

af Carsten Egø Nielsen

Ved reformationen i 1536 ejede de to store klostre i nærheden af Fuglebjerg, nemlig Sorø og Antvorskov klostre meget store jordbesiddelser i hele Sydvestsjælland. Begge klostre var blandt de rigeste og mest betydningsfulde i landet. Der var også et tredje kloster i området, nemlig karmeliterklosteret i Skælskør, men da dette først blev grundlagt i 1418 fik det ingen særlig betydning i forhold til at være jord- og ejendomsbesidder i Fuglebjerg-området. Karmeliterordenen var i øvrigt en tiggerorden, hvor munkene levede i stor fattigdom og i streng faste.

Denne artikel fortæller dels den korte historie om de to klostre og giver dels nogle eksempler på hvordan, hvorfor og fra hvem, klostrene fik besiddelser i Flakkebjerg Herred. Endelig beskrives det kort hvad der skete med de to klostre og deres jorder efter reformationen i 1536, og det vil fremgå at de tidligere klostres besiddelser den dag i dag har haft stor indflydelse på mange af nutidens forhold.

De to klostres store besiddelser blev samlet fra omkring 1100-tallet. Før den tid var området et stort ingenmandsland på mange tusinde tønder land uden ejerskab. For langt hovedpartens vedkommende lå området hen som et kratbevokset vildt landskab med skove og kun meget få bebyggelser. Fra omkring 1100-tallet kom det store område efterhånden i kongens og adelens eje, herunder gjorde den politiske stærke Hvideslægt

sig gældende. Slægtens betydning fremgår bl.a. af de mange centrale embeder, som familien havde. Ikke mindre end ti fra slægten blev biskopper og fem af dem endog ærkebiskopper. Mest kendt er nok Absalon (1128-1201), der først var biskop i Roskilde og siden ærkebiskop i Lund. Også de kvindelige slægtninge gjorde sig gældende, fx blev to af dem dronninger i Sverige.

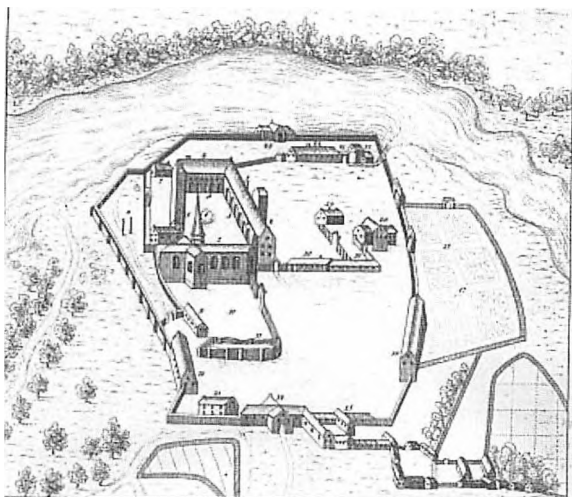
Det var i Absalons tid og under kong Valdemar den Store (1157-1182) at de to klostre i Sorø og Antvorskov blev etableret, og kongemagten og adelen for alvor begyndte at inddrage store jordstykker under deres ejerskab og senere give en del af disse besiddelser videre til de to klostre for at sikre deres egen frelse, når de døde.

Antvorskov var Johanniternes Kloster, og Sorø var Cisterciensernes Kloster.

Sorø Kloster

Sorø Kloster blev stiftet som det første af de to nævnte i 1142 af stormanden Skalm Hvides tre sønner: Toke, Asser Rig til Fjenneslev og Ebbe Skjalmsen til Bjernede. Toke døde imidlertid inden de tre havde bestemt, hvor klosteret skulle ligge, men han havde testamenteret halvdelen af sine jordbesiddelser til det nye kloster. Asser og Ebbe valgte den lille landsby Sorø til klosterets placering. Denne landsby var en del af Assers ejendom, og han skænkede landsbyen med tillig-

gende jorde samt en del øvrige områder til klosteret. Klosteret kom til at ligge på en holm eller ø, som var omgivet af søer og mose, og blev stiftet som et benediktinerkloster med broder Thomas som prior.

Figur 1: Sorø Akademis bygninger i 1600-tallet fra Resens Atlas. Akademiet anvendte på dette tidspunkt i stort omfang de tidligere klosterbygninger. Forrest i midten ses Klosterporten, der fører ind til Klosterkirken, som udgjorde nordfløjen af det samlede klosterkompleks. Både Klosterporten og Klosterkirken eksisterer stadig, mens resten af bygningerne stort set er væk (Kilde: www.klosterliv.e-museum.dk).

Asser Rig indtrådte selv i klosteret på sine gamle dage, men døde kort tid efter kirkens indvielse. Han blev begravet i selve kirkens kor og også Ebbe døde kort tid efter og blev også begravet i koret. Inden da havde han overladt store rigdomme til klosterets prior Thomas. Han bestyrede klosteret i lang tid, men tilegnede sig selv

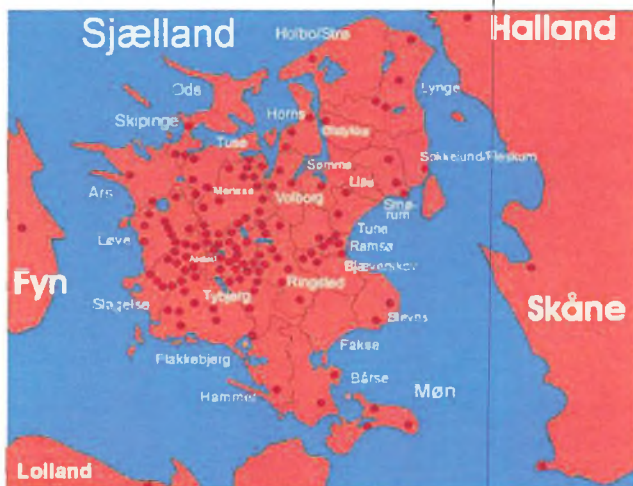
meget af, hvad der blev skænket til klosteret, og han måtte derfor gå af. Den næste prior var Jordanus, og han var ikke stort bedre end Thomas. Den tredje prior var Robert, og ”han gjorde kun gavn derved, at han mere levede for hans bug end for kristendommen, da han var en vældig grovæder og drukkenbolt”.

Med tre dårlige priorer gik det hurtigt tilbage for klosteret og munkene forlod det.

I 1161 genåbnede biskop Absalon, der var søn af Asser Rig, klosteret og hentede cisterciensermunke hertil fra Esrum Kloster i Nordsjælland. Klosteret modtog igen store donationer, ikke mindst fra Hvideslægten, og jordegodset blev kolossalt stort.

Nedenstående kort viser klosterets ejendomme i de forskellige herreder på Sjælland, og meget naturligt er der en stor koncentration af ejendomme omkring klosteret i Sorø og Alsted Herred, hvor Hvideslægten havde sit udgangspunkt med Skjalm Hvides gård ved Fjenneslev Kirke.

Sorø Kloster blev etableret som et benediktinerkloster, men blev som nævnt i 1161 et cistercienserkloster. Cistercienserordenen opstod som en form for protest imod benediktinerordenen. Cistercienserne mente, at benediktinerne ikke levede efter klosterreglerne, men at de levede i pragtudfoldelse og luksus. Og måske er dette korrekt vurderet ud fra de tre første priorer i Sorø Kloster.

Figur 2: Kort, der viser hvilke steder Sorø Kloster besad ejendomme. Bemærk den naturlige koncentration omkring Sorø (Alsted Herred) samt at der også var enkelte besiddelser i Halland og Skåne

Kilde: www.klosterliv.e-museum.dk

Cistercienserne levede et liv præget af enkelthed, beskedenhed, ydmyghed og jævnhed. Bruddet med benediktinerne skete i 1098 og var udbredt i hele Europa, hvorfor cistercienserordenen hurtigt blev udbredt. Det første cistercienserkloster i Danmark var Esrum Kloster, der blev grundlagt i 1151 og blev moderkloster for en række klostre i bl.a. Skandinavien, herunder for Sorø Kloster ti år senere. Omkring reformationen var i 1536 var der ca. 730 cistercienserklostre i Europa.

Cistercienserne var ikke tiggermunke men leve-

de efter reglen "Bed og Arbejd". Derfor havde de tit

store landområder, som de dyrkede samt forskellige værksteder, hvor der blev smedet, lavet lys, brygget øl og lignende. Klostre lå som regel uden for byerne, men på grund af klosterets mange funktioner, voksede der ofte mindre bysamfund op omkring klostrene. Her levede de folk, der leverede varer til klostrene eller arbejdede for munkene. Et sådant samfund voksede også op omkring klosteret i Sorø.

Cistercienserne blev et lærdommens kloster, men munkene kunne også andet. Ordenen var en meget praktisk og jordbunden orden, hvis medlemmer var i besiddelse af en særlig landbrugskyndig indsigt og viden. Det viste sig ved de gårde, som de oprettede på de jorder, som enten blev skænket til dem eller som de selv erhvervede. Gårdene var mønstergårde både når det gjaldt nye arbejdsmetoder eller indretning af produktionsbygninger. Ordenen kunne betegnes som datidens foregangsmænd indenfor landbruget og den tekniske udvikling, særligt indenfor vandingsssystemer.

Som nævnt skænkede flere generationer af Hvide-slægten store jordtilliggende til Sorø Kloster, og det var denne slægt ikke alene om. Også langt fra Sorø-området fik klosteret større eller mindre jordbesiddelser. I Flakkebjerg Herred, hvor Fuglebjerg jo er beliggende, fik klosteret ejendomme flere steder, se nedenstående kort.

Figur 3: Beliggenheden af Sorø Klosters ejendomme i Flakkebjerg Herred

Kilde: www.klosterliv.e-museum.dk

Men hvordan og hvorfor fik Sorø Kloster så mange besiddelser? Det væsentligste svar er, at mange ejendomsbesiddere ganske enkelt forærede klosteret deres ejendom. Den tids opfattelse var, at ved at give gaver til klostrene, kunne man være mere sikker på, at ens sjæl efter døden blev frelst og kom i Himlen i stedet for i Helvede. Til de fleste af gaverne knyttede sig forpligtigelsen, at giverne skulle jordfæstes i kirken, og at munkene til evig tid skulle læse messer for deres sjæle. Denne opfattelse – mere populært kendt som aflad - gav sig udtryk i, at man enten kunne betale et økonomisk beløb eller man kunne forære konkret ejendom til klostrene. Begge måder resulterede i større og større og rigere og rigere

klostre, idet klostrene for de økonomiske gaver kunne opkøbe yderligere ejendom, hvilket primært skete i 1400-tallet, eller man kunne mageskifte for at samle sine besiddelser. Nogle betalte også for pleje i alderdommen i klostrene eller for at få et gravsted der.

For Sorø Klosters vedkommende er vi så heldige, at der på Det Kongelige Bibliotek er bevaret en såkaldt gavebog, hvor klosteret har registreret sine ejendomme. Den gavebog, der er bevaret, er nedskrevet ca. år 1440, hvilket betyder, at en del af optegnelserne er ca. 300 år gamle. For de ældste registreringers vedkommende bygger gavebogen dog på et ikke bevaret håndskrift fra ca. 1210. Via gavebogen havde klosteret styr på sit gods, hvordan man havde fået det, og hvad det omfattede. Gavebogen var et vigtigt dokument, som klosteret bl.a. brugte i de mange retssager man i hele klosterets levetid førte mod fx gavegivers arvinger, efterlevere m.v.

Som eksempler fra gavebogen på Sorø Klosters erhvervelser i Fuglebjergområdet kan nævnes:

1. ”Den udmærkede mand hr. Erik Thomsen af Vinstrup, ridder, skænkede og skødede med sin hustru, fru Inger Pedersdatters, samtykke Sankt Marie kloster i Sorø skoven Hjemdal ore med dens grænseområder og alle tilhørigheder; desforuden engen Lyngtved, dog forbeholdt retten til frit at hugge træ til indhegning fra samme eng, med forpligtelse over hjemmel og frihed, sådan som det er skik. I det Herrens år 1410 på den hellige be-

kender Remigius's dag. Af velvilje over demne gave har de haft gods af klostret deres levetid ud".

2. I 1279 gav Cecilie Tokesdatter, enke efter Andreas Nielsen en hovedgård i Kirkerup (Lorup) som sjælegave
3. I 1416 gav Ingerd Jensdatter, Uffe Pedersens hustru, som gave en lille hovedgård i Hyllinge sogn
4. I 1272 gav Andreas Andersen som sjælegave en hovedgård i Sneslev, Førsløv sogn
5. Gave fra Åge Stigsen på fire gårde i Vemmeløse i Gimlinge sogn, da han indgav sig i klostret (uden årstal)

Hvor meget gods Sorø Kloster ejede ved reformationen kan ikke fastslås med sikkerhed, men ud fra den ældste bevarede jordebog fra 1568 (32 år efter reformationen) drejer det sig om 10 kirker og ca. 625 fæstegårde. Regnes det om til indtægter var Sorø Kloster dobbelt så stort som moderklosteret i Esrum og næsten halvanden gang større end Skovklosters (nu Herluftsholm).

Antvorskov kloster

Som nævnt tilhørte Antvorskov Kloster johanniterordenen. Denne orden blev grundlagt som en hospitalsorden i Jerusalem omkring år 1050. Udover at være et hospital for de syge, fungerede klosteret også som et slags vandrehjem for pilgrimme. Ordenen oprettede senere en ridderorden, der skulle beskytte de pilgrimsrejsende på vejen til Jerusalem. I løbet af få år var der johannitterklostre med hospitaler mange steder rundt om i Europa.

Ordenen har en begivenhedsrig historie. I 1187 blev Jerusalem erobret af tyrkerne, hvorfor den flyttede til kysten nord for Israel. I 1291 falder de sidste kristne besiddelser i dette område, hvorfor hovedkvarteret blev flyttet til Cypern, men allerede i 1309 erobrede ordenen øen Rhodos, hvor hovedkvarteret var frem til 1522. Endnu engang fordriver tyrkerne ordenen her, og i 1530 fik den hovedkvarter på Malta.

Figur 4: AntvorskovKloster 1680 efterat det for længst var ombygget til kongeslot. Men klosterkirkens enorme størrelse fremgår med al tydelighed. (Kilde: P.H. Bernholm: Antvorskov gennem tiderne til vore dage (1942)).

Ordenen blev etableret i Danmark med kong Valdemar den 1.'s hjælp, idet han gav den store landområder i nærheden af Slagelse, hvor Antvorskov Kloster blev grundlagt i 1164. Klosteret blev placeret på et bakkegrund med god udsigt over Sydvestsjælland, og omvendt kunne klostret også ses langt væk.

Klosteret var det første johannitterkloster i Danmark og blev hovedkloster for Norden. Johannitterne blev meget populære blandt adelen, og klo-

strene kom også til at fungere som en slags plejehjem for dele af adelen.

Munkene betragtede sig selv som de fattiges tjenerne og lagde særlig vægt på at drive hospitaler. De blev særlig kendt for at etablere spedalskshospitaler, men sørgede også for de svage ældre, både blandt de fattige og blandt de adelige. For munkene spillede et asketisk liv i bøn, meditation og messe en central rolle, ligesom fattigdom, kyskhed, ydmyghed og lydighed var af afgørende betydning.

Johanitterne havde tætte kontakter til både kongen og adelen, og klosterets abbed var i flere perioder medlem af rigsrådet og havde dermed stor indflydelse og magt. Klosteret var berømt for sit hospital og blev derfor et meget rigt kloster, der fik store formuer gennem gaver som tak for omsorg og pleje eller for at opnå sjælefred. Klosteret havde besiddelser overalt i Danmark og også i Skåne og på Rügen. Klosterets samlede areal er blevet anslået til en værdi svarende til et helt sjællandsk herred. Koncentrationen var meget naturligt omkring Slagelse, og store dele af den nuværende Slagelse Kommune efter år 2007 ligger på jorde, der hørte til Antvorskov Kloster. I forbindelse med kommunalreformen i 2007 var der da også forslag om at kalde den nye kommune for Antvorskov Kommune, men et politisk flertal ønskede ikke et bagudrettet historisk navn.

I modsætning til Sorø Kloster er vores viden om hvem, der skænkede den megen jord og de store pengegaver til Antvorskov kloster mere spredt,

da der ikke eksisterer en særlig gavebog. Materialet skal derfor stykkes sammen af flere forskellige kilder og er derfor mere mangelfuldt. Trods dette kan der gives mange eksempler på Antvorskov Klosters besiddelser i Fuglebjergområdet.

På nedenstående kort ses på hvilke lokaliteter Antvorskov Kloster ejede ejendomme i Flakkebjerg Herred.

Figur 5: Lokaliteter i Flakkebjerg Herred, hvor Antvorskov kloster havde besiddelser.

Kilde: www.klosterliv.e-museum.dk

Kigger vi nærmere på et enkelt sogn, nemlig Førsløv, får vi et meget godt repræsentativt billede af, hvordan Antvorskov Kloster erhvervede sine besiddelser i sognet.

- 1) I 1417 skøder Anders Jacobsen Lunge en stor gård i sognet til væbneren Per Råris. Han pantsætter året efter gården til svogeren Evert Halvegge, der allerede fra 1395 har haft jord fra Antvorskov Kloster i

sognet til leje. Per Råris's enke Kirstine af Bøgelund skødede gården til Evert Halvegges enke Johanne i 1443. Jun havde imidlertid allerede året før givet gården til Antvorskov Kloster, og denne gave bekræftes i 1458 af svigersønnen Peder Mogensens Ravensberg. Ravenbergernes Førslev er nu samlet til det nuværende Førslevgård.

- 2) Væbner Henrik Daa af Kelstrup pantsatte to gårde til klostret i 1461. Senere samme år opgav han at tilbagebetale gælden og gav klostret skøde på godset.
- 3) Niels Drage pantsætter to gårde til Henning Podebusk. Dennes søn Predbjørn overlod pantet til herredsfoged Hans Gyresting i Slagelse, som gav gårdene til klostret i 1412
- 4) Borger i Næstved Mads Mikkelsen gav på vegne af sin bror Oluf Mikkelsen en gård som sjælegave i 1399
- 5) Joachim Beck til Førslev mageskifter med klostret i 1531 – altså få år før reformationen. Klosteret får gårde i Slagelse og Alsted Herred. Klosteret gav ham godset her nær ved hans egen hovedgård samt noget gods i Haldagermagle og Høve.
- 6) Ridder Jachim Bjørnsen gav i 1465 to gårde i Arløse til klostret

Også i Fuglebjerg sogn modtager Antvorskov Kloster gaver. Fx giver Inger Bille, enke efter Knud Nielsen Dyrre en gård i sjælegave samt betaling for pension i alderdommen for hele sin familie. Samtidig gav hun gods i Skaftetelev

og Hallelev til klostret. Samme Inger Bille gav i 1468 yderligere en gård i Fuglebjerg samt en i Løve.

Som det fremgår af ovenstående eksempel 5 fra Førslev sogn førte klostret også en aktiv godspolitik ved hjælp af mageskifter, formentlig i forsøg på at samle sine ejendomme så de ikke lå så geografisk spredte og dermed skabe grundlag for stordrift og store jagtområder. Dette skete helt frem til reformationen, fx var der i 1532 et mageskifte med Sorø Kloster med tre gårde i Tystrup samt noget gods i Alsted. Til gengæld for de tre gårde fik Antvorskov Kloster ejendomme i Slagelse og Merløse.

Hvad skete der med klostrene og deres besiddelser efter reformationen?

Med reformationen i 1536, hvor Danmark overgik fra katolicismen til protestantismen, blev klostrene nedlagt og deres besiddelser overgik til kongemagten. Som omtalt besad nogle af klostrene enorme jordarealer og andre rigdomme. Så reformationen havde udover en religiøs dagsorden også en politisk, da kongemagtens finansielle situation med et blev væsentligt forbedret og styrket.

I Sorø Kloster fik munkene ved reformationen mulighed for enten at forlade klostret eller blive på stedet, og flere af dem blev. Den katolske abbed blev i 1538 afløst af en protestantisk, og i 1565 udnævnte kongen den første forstander for de store besiddelser. På det

tidspunkt var det tidligere kloster en blanding af sygehus, alderdomshjem, fængsel, skole og dårekiste. I 1580 sluttede den egentlige klosteraktivitet, og seks år efter stiftede Frederik 2. en kostskole i de tidligere klosterbygninger for borgerskabets og adelens drenge. Denne skole kom til at danne grundlag for det nuværende Sorø Akademi.

Skolen brugte med flere moderniseringer de tidligere klosterbygninger, indtil de brændte i 1813, hvorefter det nuværende bygningskompleks blev påbegyndt opført. I dag er der stort set alene to markante bygninger tilbage fra klostertiden. Klosterkirken, der er Danmarks tredje længste kirke, fungerer som sognekirke i Sorø. Mellem klosterkirken og det nuværende akademis hovedbygning er der i belægningsmarkeret, hvor klosterets firefløjede anlæg har været (se figur 1), ligesom den såkaldte Fraterbrønd er placeret, hvor klostrets tidligere brønd var. Hele klosterkomplekset var i sin tid omgivet af en mur, hvor adgangen til området som nu var gennem den bevarede Klosterport.

En del af Sorø Klosters store jordbesiddelse er fortsat grundlag for Stiftelsen Sorø Akademi, der ejer omkring 5.000 hektar jord.

Også i Antvorskov Kloster fik munkene ved reformationen lov til at blive, hvis de ønskede det, men i 1580 sluttede den gejstlige periode med Frederik 2.'s udnævnelse af adelsmanden Peter Reedtz til lensmand på Antvorskov. Han fik samme år også Sorø Kloster i forlening, og

de to tidligere klostre kom således i en periode til administrativt at høre sammen. Ved reformationen var der kun klosterprien og tre munke tilbage. I perioden 1580-84 blev Antvorskov Kloster ombygget til kongebolig, og bl.a. blev kirketårnet forsynet med et kobbertækket spir, der betød, at tårnet i alt var 73,5 meter højt. Kombineret med den høje geografiske beliggenhed kunne tårnet i klart vejr ses i Nyborg og Roskilde. Den jagtglade Frederik 2. opholdt sig meget på slottet og døde der også i 1588. Slagelse har stadig et hotel i nærheden med navnet "Frederik 2".

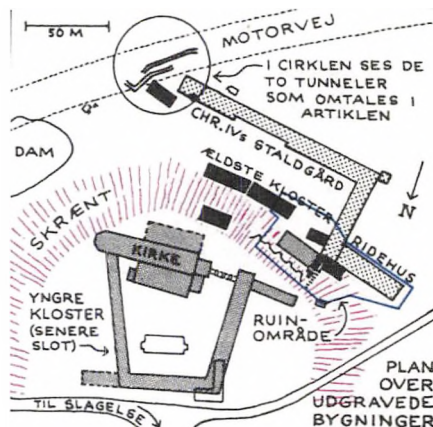
Den efterfølgende konge Christian 4. var optaget af andre gøremål og mistede efterhånden interessen for stedet, der mest blev brugt som bolig for de kongelige lensmænd – senere amtmænd. Slottet blev hårdt medtaget under svenskerkrigene 1658-60, og en indberetning fra 1663 nævner, at 137 gårde under Antvorskov er forladt og ligger øde hen.

I 1703 blev slottet grevskab for Frederik 4.'s elskerinde, og i 1718 blev Antvorskov udlagt som rytterdistrikt. Det var i slutningen af den store nordiske krig, hvor kongen måtte konstatere, at der ikke længere var penge til at betale en stor udenlandsk lejehær, hvorfor hvert af de i alt 12 oprettede rytterdistrikter skulle være det økonomiske grundlag og hjemsted for en national ryttereskadron. Da kongen i 1760'erne manglede penge, blev det besluttet at sælge rytterdistrikterne. Antvorskov blev delt i ni hovedparceller, som alle

præger store dele af området den dag i dag: 1: Antvorskov, 2: Gimlinge, 3: Lystager, 4: Pebringe, 5: Dævidsrød, 6: Landbytorp, 7: Nordrup, 8: Valby og 9: Tårnborg. Nummer 1 og 4 blev købt af samme person, som rev klosterkirken ned og brugte nogle af materialerne til Pebringegården, som fik nye bygninger og nyt navn, nemlig Falkensten. Nummer 2 og 3 blev købt af kancelliråd Anders Dinesen, der slog dem sammen og oprettede hovedgården Gyldeholm, hvorunder også Skovsgård hørte. Den blev senere udskilt, hvorved også gården Katrineholm opstod. Nummer 5 og 6 blev til henholdsvis godserne Lille Frederikslund og Store Frederikslund, nummer 8 til Valbygården og nummer 9 til Tårnborg og Tårnholm.

Selve hovedparcellen Antvorskov blev senere delt i fem dele, hvoraf de fire fik navn efter ejerens børn. De to af dem eksisterer navnemæssigt endnu, nemlig Charlottedal og Idagård. Den førstnævnte har lagt jorder til Antvorskov Kaserne (Nu kaldet Gardehusarkasernen).

De tidligere klostres omfattende besiddelser samlet sammen som arv og betaling for pleje og ophold samt som sjælegaver, har således haft stor indflydelse på området den dag i dag, dels som grundlag for en velestimeret kostskole og dels for godsstruktur på store dele af Sydvestsjælland.

Figur 6: Plan over udgravede bygninger ved Antvorskov Kloster og Slot. Figuren giver et godt indtryk af det omfattende kompleks, herunder også de dele, som forsvandt da motorvejen blev etableret i 1965. (Kilde: Skalk 1965, nummer 2. Artikel af Johannes Hertz: Der vokser salpeter i hvælvingen. Venligt gengivet med tilladelse fra Skalk).

Udvalgt litteratur:

- www.roskildehistorie.dk (set januar 2014)
- www.klosterliv.e-museum.dk (set januar 2014)
- Jens Kristian Krarup: Den Danske Kloster rute. Fra Roskilde til Slagelse (2012)
- Erik B. Nissen og Karl Rønne: Slagelseegnen (1972)
- Johannes T. Christensen: Gimlingetorp og Lystager. Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt (1950)
- P.H. Bernholm: Antvorskov gennem Tiderne til vore Dage (1942)
- Poul Nørlund: Sorø Kloster. Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt, bind 15, side 136-146 samt artikel om Antvorskov i samme årbog side 163-166 (1927)
- Sorø Klosters gavebog. Udgivet første gang af P.F. Suhm (1776).

Husjomfru på Førsløvgård

af Bertel Hansen

Fru Kühl – nu vil hun helst kaldes Mary – tager imod i sin hyggelige lejlighed på Skovburren i Næstved. Hun har lovet at fortælle om sine 26 år som husjomfru på Førsløvgård. Kopperne står på sofabordet, og jeg bliver placeret i en god stol. Klokkeren er kun 14, så det er lidt for tidligt med kaffen. Jeg behøver ikke at stille så mange spørgsmål. Mary Kühl, der er årgang 1934, fortæller om barndommen på parcelliststedet med 15 tdr. ld. i Tyvelse. De var kun to søskende - hendes lillebror Kristen døde sidste vinter. Hun har gået tre år i forskolen og fem år i hovedskolen, hver anden dag som man gjorde dengang på landet. Hun var kommet et år for tidligt i skole, hvilket betød at hun måtte blive et ekstra år i den sidste ende, før hun kunne udskrives. Hun kunne nu godt have tænkt sig at komme i realskolen, men det var der ikke råd til. Hun blev konfirmeret i Næsby Kirke i april 1949 - og noterer med et smil, at hun er døbt i Vrangstrup Kirke, men at hun dog blev gift i Tyvelse Kirke. Det første halve år, efter hun var udskrevet af skolen, måtte hun hjælpe til hjemme. Så kom hun ud og tjene, først halvandet år hos skolelæreren i Tyvelse - det var

en familie med fire børn. Derefter fulgte et år som stuepige på Knudstrupgård, og et år på Giesegård for at lære husholdning. Nu skriver vi 1952. På Giesegård var der i hovedbygningen ansat en husjomfru, to piger, to stuepiger, en linnedjomfru og en chauffør til at betjene et herskab på to personer. Efter et år i hovedbygningen tog hun et halvt år på avlsbygningen, hvor hun var kokkepige og lavede mad til 20 personer hver dag. Nu skulle der ske noget andet, og Mary kom på håndarbejds-skole i Haslev i fire måneder. Det var forældrene, der betalte dette ophold, som hun havde været skrevet op til i flere år. Herefter gik hun hjemme hos forældrene et par måneder, før hun blev ansat på Jomfruens Egede som kokkepige. Herskabet boede på Lystrup, mens forpagteren boede i hovedbygningen på Jomfruens Egede, og her var opgaven bl.a. at bespise 12 personer daglig.

Efter to år på denne arbejdsplads så Mary en annonce fra Førsløvgård, som søgte en husjomfru. Det job søgte hun - og hun fik det. Nu var årstallet 1956. Ud over Mary var der i hovedbygningen

en køkkenpige, en tjenerstuepige og en stuepige.

Herskabet bestod af kammerherre Wenzel de Neergaard og hans hustru Majse de Neergaard samt 4 børnebørn mellem 3 og 10 år, som boede der, mens deres fraskilte mor gjorde sine studier færdige.

Førslevgård var selvfølgelig en udfordring. Mary havde selv ansvaret for madlavningen, også den finere madlavning, men, som hun bemærker, havde hun da en kogebog. Arbejdsdagene var lange, men hun kunne holde fri hver anden weekend fra lørdag kl. 14, og i de uger, hvor hun arbejdede i weekenden, var der en fridag på en hverdag. Først da næste generation tog over i 1968, kom weekenden til at omfatte hele lørdagen.

*Kammerherre, hofjægermester
Wenzel de Neergaard (1892-1968),
til Førslevgaard og Englebjerregaard.*

*Kammerherreinde Majse de
Neergaard, født Wilhjelm
(1899-1976).*

En almindelig dag startede kl. 7. Personalet spiste først morgenmad. Herskabet fik morgenmaden op kl. 8.30. Fruen lavede selv teen

og ristede brødet. Mellem kl. 8.30 og 9 var der et lille pusterum, hvor personalet fik rettet deres egne senge og ordnet lidt på værelset. Kl. 9 indfandt fru en sig i køkkenet for at aftale, hvad der skulle ske i dagens løb, herunder middagsmenuen. Det var også her, der blev talt om, hvad der skulle serveres, når der kom gæster osv. Kl. 12 spiste personalet varm mad sammen med eventuelle håndværkere, som var i huset. Især sadelmageren fra Hyllinge kom ofte, dels reparerede han møbler og andet i huset, dels holdt han seletøj vedlige, og når det blev høst, var der fast arbejde med at reparere sejl til selvbinderne. Kl. 12.30 skulle der serveres frokost med en varm ret til herskabet. Næste servering var kaffe til personalet kl. 15. Herskabet drak te kl. 15.30 – dvs. teen lavede fru en selv, mens Mary sørgede for kage. Kl. 17.30 spiste personalet kold mad. Herskabet fik serveret middag kl. 18.30 - var der gæster, skulle der serveres tre retter, ellers var det lidt mere beskedent. Efter middagen drak herskabet kaffe. Når klokken var omkring 19.30, var oprydningen færdig, og der kunne holdes fri. Dvs. var der gæster, skulle der også serveres natmad, medmindre de overnattede - så vandede der ikke noget.

Det lyder måske ikke af så meget, men madlavningen krævede store forberedelser. Alt kød og pålæg, som blev spist, var af gårdens egen avl – der blev slagtet en ko hver vinter, og der blev løbende slagtet kalve, grise og får efter behov. Det gjaldt også duer, kyllinger, høns, ænder og gæs. Det var fodermesteren, som slagtede grise og kalve, og han kom også

op i hovedbygningen og parterede kødet. Hertil kom en del vildt – fasaner, harer, dyr og sommetider også snepper og agerhøns. Ved nærmere eftertanke blev der nok en gang imellem købt en oksetunge hos slagteren og noget lever til at lave leverpostej af. Gårdens eget gartneri leverede grønsager og frugt. Gartneren avlede så meget, at han også kørte på torvet i Næstved og solgte frugt og grønt. Derudover solgte han også sommerblomster til lokale. Franskbrød blev bagt hver dag til frokost, mens der blev købt rugbrød hos ”brødmanden”. Kager bagte man også selv.

Mary Kühl bager til jul, bistået af Niels, ca. 1960

Fiskemanden kom forbi en gang om ugen, og det blev sommetider suppleret med fisk fra Fiskehuset i Ramsherred i Næstved, som sendte varerne ud med rutebil. Købmandsvarer blev bestilt hos Ejner Iversens Efterfølger, Stender Jørgensen i Næstved, som bragte varer ud en gang om ugen. Hele oste og smør i kilopakninger blev leveret fra mejeriet Trifolium i København. Men alt i alt var der en høj

grad af selvforsyning. De første år blev maden lavet på et stort brændekomfur. Ovntemperaturen blev kontrolleret ved at stikke en hånd ind. En enkelt gang kunne det gå galt med en plade småkager, som brændte på – men så var det bare af med ringene på komfuret og ned i ilden med kagerne, så kunne ingen lugte, hvad der var sket. Siden blev dog indrettet et moderne køkken med elkomfur og ovn med termostat. Det var et større projekt, hvor tømremester Marius Jacobsens folk fra Sneslev var der i omtrent tre måneder. Der skulle også gøres rent, de gamle gulve af pommersk fyr skulle skures med brun sæbe, og en gang om året var der den mere alvorlige hovedrengøring. Fruen kvitterede for den ekstra arbejdsindsats med en biograftur. Mens Mary arbejdede på Fruens Egede, havde hun truffet Bent Kühl til et bal i Fakse. Han var elektriker, men på et tidspunkt var han uden arbejde. Da han besøgte Mary på Førsløvgård, tilbød fru Neergaard ham job som chauffør, tjener og altmuligmand. Det sagde han ja til, og den 27. oktober 1957 blev Mary og Bent gift i Tyvelse Kirke. Som ugift husjomfru havde Mary to værelser i vestfløjen tæt ved køkkenet. Som gifte folk skulle de jo have en lejlighed. Marys to værelser blev udvidet med et soveværelse, så var den sag klar. Da børnene Niels og Anne, som er født i henholdsvis 1958 og 1962, voksede til, blev lejligheden udvidet med et par børneværelser. Det kunne ske, fordi folkeholdet i hovedbygningen efterhånden blev reduceret. Da kammerherren døde i 1968, var der af ansatte i

hovedbygningen kun Mary og Bent tilbage, dog med konehjælp til storvask, slagtræng mv. Kammerherrens død betød et generationsskifte. Sønnen, Johan de Neergaard, som hidtil havde været forpagter på gården Petersminde, flyttede ind med sin hustru Kari og tre børn. Majse de Neergaard flyttede ind i "det grå hus", som lå nærmest vejen. Det er nu revet ned. Der skulle godt nok serveres mad et sted mere, men nu spiste alle varm mad til middag, og den kolde mad blev blot sat i køleskabet til herskabet. Det gjorde, at Mary kunne holde fri allerede kl. 15.

Der var på mange måder frie forhold på Førlevgård. Der var en naturlig distance mellem herskab og tjenestefolk. Der blev sagt "De", og herskabet blev tiltalt og omtalt i tredje person. Mary blev naturligvis kaldt fru Kühl. Børnene opholdt sig tit i køkkenet, og de legede ofte med godsejerens børn. Mary bemærker med et smil, at hun naturligvis sagde "du" til Nick de Neergaard (den nuværende godsejer) og hans søskende, da de var børn, mens de sagde "De" og "fru Kühl" til hende, og først som voksne begyndte de at sige "du" til hende. Mary og Bents børn kom ofte hos den gamle fru Neergaard, og hvis de skulle i byen uden børn, kunne hun godt se efter dem indtil sengetid. Mary husker, at et af fru Neergaards børnebørn spurgte hende, hvad Anne var til hende. Svaret var - "Hun er min drillekabaleveninde". Som barn havde sønnen Niels det sommetider lidt svært med tiltaleformerne, så han kom til at sige til fru Neergaard "Fruen, ved du hvad?". Mary husker også en

ferie, hvor de skulle besøge familie i Jylland sammen med et andet par i familien. Nu kunne de ikke være 6 personer i familiens Fiat 600, så det blev besluttet, at børnene skulle være hos bedsteforældrene imens. Da fru Neergaard hørte dette, tilbød hun straks at låne dem sin store Peugeot, så alle kunne komme med på turen.

Anne holder stigen for Nick de Neergaard, som klipper vin omkring vinduerne på det grå hus.

De første år var der stor julefest lillejuleaften for de ansattes koner og børn. Det startede med, at der blev serveret sødsuppe og frikadeller på avlsgården. Overforvalterens frue - Inge Sømark - fik dog ændret menuen til frikadeller og budding. Når maden var spist, gik man over i hovedbygningen til juletræ i billardstuen. Alle børnene fik en julegave, og der blev serveret lagkage og saft til børnene og kaffe til de voksne.

Høstgildet blev holdt i ”traktorhallen”. Traktorerne blev kørt ud, og der blev gjort rent og kalket. Fru Sømark stod for den varme mad til de 70-80-90 mennesker, og fra hovedbygningen blev leveret lagkager. Der var levende musik, og der blev danset. Senere blev maden leveret udefra. De sidste år, familien Kühl var på Førslev, var antallet af ansatte så få, at høstgildet kunne holdes i godsejerens spise-stue.

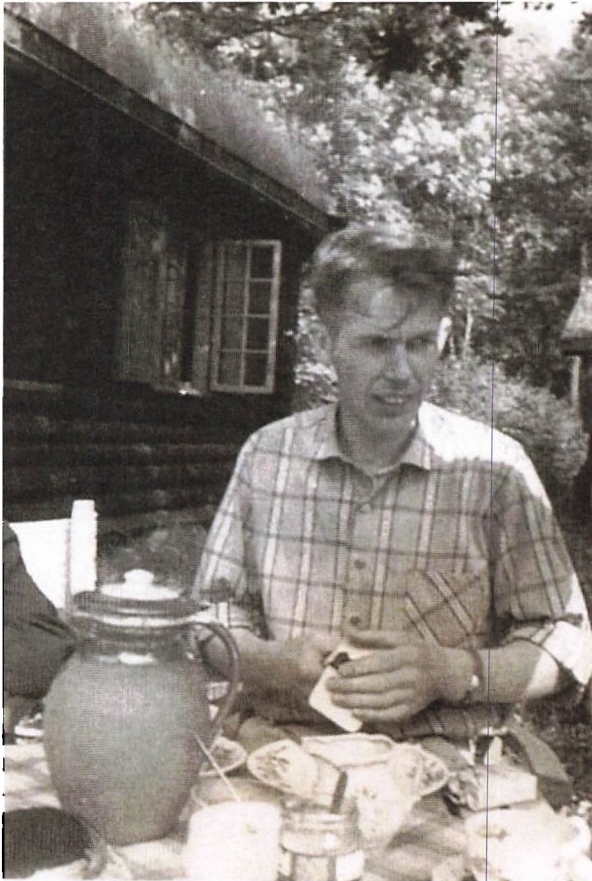
I 1981 skete der et nyt generationsskifte på Førslevgård. Johan de Neergaard afstod godset til sin søn Nick de Neergaard og rejste til Norge. Den nye godsejerfamilie havde ikke brug for folk i husholdningen. Mary og Bent Kühl fik en fyreseddel - dog med et rimeligt opsigelsesvarsel på 13 måneder. I opsigelsesperioden fik de tilbudt flere jobs, men valget faldt på Katstrup, som havde søgt ”et ældre ægtepar” som stuepige og gartnermedhjælp. Mary var på dette tidspunkt 48 år og Bent 50! - men de fik alligevel stillingerne. I 1982 flyttede de til Katstrup for at arbejde for familien Møller. I 1998 gik Bent på efterløn, men be-

varede dog lidt arbejde på godset, bl.a. med at slå græs. I juli 2004 fyldte Mary 70 år, og få måneder efter fratrådte de på Katstrup. Mary og Bent flyttede til Næstved, hvor datteren bor. Det blev til 26 år på Førslev og 22 år på Katstrup.

Bent døde i juli 2011 efter en lang sygdomsperiode. Marys helbred er heller ikke så godt længere. Ryggen og noget brok giver mange smerter. Men hun glæder sig over børnebørnene, som klarer sig godt, og over, at hun stadig har kontakt med Neergaard-familien. Nick de Neergaard kommer forbi hvert år til jul og drikker kaffe og afleverer et beløb fra et legat for tidligere ansatte på godset, og fru Marstrand, Johan de Neergaards yngste søster, sender af og til en hilsen.

Mary Kühl – september 2012.

Bent Kühl ved Neergaard-familiens sommerhus "Hytteten" ved Karrebækstorp.

Tiden er løbet for os. Vi skal også se nogle billeder fra Marys liv – både fra hverdagen på

herregårdene og fra fritiden. Et gammelt billede fra Førsløvgård dukker op sammen med en fin anbefaling fra overforvalter Poul Schack. Marys far havde nemlig været landvæsenselev på godset i 1921-22 og var blevet fotograferet sammen med de øvrige ansatte ved landbruget foran portbygningen. Men det vidste Mary ikke, da hun blev ansat. Klokkeren bliver 17, inden vi husker kaffen, som står klar på termokanden i køkkenet.

Denne artikel er blevet til på grundlag af en samtale med Mary Kühl den 24. september 2012.

Billedet af Førsløvgårds hovedbygning er fra godsets hjemmeside. Billederne af kammerherre Wenzel de Neergaard og fru Majse de Neergaard er fra Rolf Neergaards bog "En slægts historie". Billedet af Mary Kühl 2012 er taget af Bertel Hansen. Øvrige billeder er fra Mary Kühls private fotoalbum.

Fuglebjergens teglværker – men mest om Fyrendal Teglværk af Bertel Hansen

I midten af 1100-tallet lærte man at brænde teglsten i Danmark. Teknikken med at brænde sten og anvende dem som byggemateriale blev bragt hertil med teglbrændere fra det norditalienske område. På dette tidspunkt havde teglsten været kendt i flere årtusinder i områder ved Middelhavet og i Mellemøsten. Fra 1100-tallet og indtil engang i 1800-årene var teglstenene et eksklusivt materiale, som var forbeholdt kongen, adelen, kirken og velhavende købmænd. Andre måtte anvende træ, ubrændt ler, marksten og strå som byggematerialer. I 1800-tallet begyndte man for alvor at bygge huse af brændte mursten og at anvende brændte tegl som tagdækning. Landboreformerne gjorde, at bønderne fik råd til at bygge nye stuehuse og stalde i et bedre materiale end bindingsværk med lerklining. Også i de voksende købstæder og stationsbyer kom der gang i teglstensbyggeriet. Efterspørgselen på teglsten gjorde, at der rundt om i det ganske land blev opført teglværker, fortrinsvis i nærheden af steder, hvor der var gode råvarer til stede i form af lerforekomster. I de træfattige vestjyske egne havde bønderne dog brændt sten siden 1600-tallet, men det foregik i små ovne tæt ved byggepladsen og ofte under ledelse af omrejsende teglbrændere. Ud over mursten og tagtegl havde teglværkerne en betragtelig produktion af drænrør.

I 1838 var der 984 teglværker i kongeriget Danmark med en samlet produktion på 31 mio. mursten og 1½ mio. tagsten. Man kan dele dem op i tre grupper - store teglværker, som udelukkende solgte deres produktion, godsteglværker, hvis produktion primært var beregnet til godsets eget brug, men som også leverede sten til de bønder, som flyttede deres gårde ud, og endelig de helt små teglværker, som blev anlagt af bønder til opbygning af en enkelt eller nogle få gårde. Den årlige produktion på de store teglværker kunne være op til 600.000 sten. De små teglværker kunne have en produktion på 12-18.000 sten årligt. Hertil kom en ganske betragtelig produktion fra teglværkerne ved Flensborg Fjord og Egersund i hertugdømmerne, som eksporterede hovedparten af produktionen til København. I 1886 udgav teglværksingeniør F. Borup en kortfattet vejledning for teglbrændere. Her forklares, hvordan leret bliver behandlet, inden det formes til mursten, tørres og brændes. På de ældste og mest primitive teglværker blev der udført, hvad der betegnes som periodisk brænding, dvs. der blev brændt en ovnfuld sten ad gangen. På de lidt større teglværker foregik der kontinuerlig brænding i såkaldte ringovne, der var opdelt i et antal kamre, hvor varmetilførslen kunne reguleres. Kamrene blev således efter tur tømt for de færdigbrændte sten og atter fyldt op med

ubrændte sten, således at indholdet af de enkelte kamre var på hvert sit stadie af brændingsprocessen. Det var væsentligt dyrere at brænde murstenene ved den periodiske brænding. Borup beregner, at der skal bruges 2½ tønde kul pr. 1000 sten ved periodisk brænding, mens man kan nøjes med 1 tønde kul pr. 1000 sten ved kontinuerlig brænding. Nu regner Borup godt nok ud fra, at det er kul, der fyres med. Virkeligheden for småteglværkerne var, at der blev fyret med brænde eller tørv.

På Fuglebjergengen blev der opført teglværker ved Fyrendal, Petersminde, Haldagerlille og Katrineholm. Der er også efterretninger om teglværker ved Gunderslevholm og Sønder Jellinge. Det, der betegnes som Gunderslevholm, er formentlig Skelby Teglværk, som lå ved Trælløse. Teglværket ved Sønder Jellinge, hvis placering ikke er fastslået, har nok været et lille teglværk med periodisk brænding, som kun har fungeret i kort tid. Det er ikke vist på kort eller nævnt i J.P. Trap Danmark.

Fyrendal Teglværk, der tilhørte Holsteinborg Gods, lå i det sydvestlige hjørne af Kvislemark Sogn, tæt ved det sted, hvor Hindholmvej udmunder i Brandholdtvej/Hovedgaden. Vejforløbet var tidligere sådan, at det, der nu hedder Brandholtvej, forløb lidt østligere end nu, og man kan se på gamle kort, at vejen gik gennem teglværkets område. En gammel lade, hvor teglværkets æltemaskine har været placeret, har ligget på stedet indtil begyndelsen

af 2000-tallet. Den gård, som kaldes ”Teglværksgården”⁴, har tjent som bolig for bestyreren eller forpagteren af teglværket. Teglværket er anlagt i 1832 efter råd og anvisning fra agent H.H. Dithmer på Rendsbjerg i Slesvig, som regnedes for tidens største ekspertise på området. Han tilråder at opføre en ovn, som kan rumme 70.000 sten, når man i alt vil fabrikere 4-500.000 sten årligt. Der burde indrettes to strygepladser, tørrelader m.v. Personalet burde bestå af en brændemester, som forestår selve brændingen og stenenes indsætning og udtagning af ovnen samt lede folkene, og en medhjælper, også kaldet en kommiskarl, som hjælper brændemesteren. Ydermere 6 personer, det kan være gamle mænd eller kvinder eller halvvoxsne børn, som skal fylde og tømme ovnen såvel som beskære stenene. På hver af de to strygepladser skal der være en stenstryger, en lerælder og en lertriller. Disse sidste skal være på fast løn og arbejde fra kl. 5 morgen til kl. 7 aften, afbrudt af 2 timers pause. De to hold kan tilsammen færdiggøre 3.200 sten inden middag. Efter middag kan de levere hver et ”overstrøg” à 800 sten, som der skal betales ekstra for. Holdene er forpligtet til at bære stenene ind i tørreladen, hvilket sædvanligvis sker om aftenen. Ud over disse skal der ansættes en dreng til at vende sten. Alt i alt en bemanning på 15 personer. Dithmer bemærker, at der til 1.000 mursten skal bruges 3-4 læs ler. Hvert år skulle der

---

⁴ Hovedgaden 4

opgraves mellem 1.000 og 2.000 læs ler til næste års produktion. Han havde undersøgt det ler, som var til rådighed. Ud fra dette anbefaler han, at der ikke tilsættes sand til leret men derimod ¼ mosejord, hvorved stenene vanskeligere går i stykker under tørring og brænding, ligesom de lettere gennembrændes og bliver lettere at transportere.

Teglværket blev anlagt efter Dithmers anvisninger, dog med lidt færre folk. I 1832, som må være det første driftsår, var ansat 10 personer. De fleste var folk fra Flensborg, altså folk som havde erfaring med teglværksdrift. Aflønningen bestod dels af en fast løn, dels af akkordtillæg. Arbejdstiden blev fra kl. 5 om morgenen til kl. 7 om aftenen, men med 3 timer hvil. Sæsonen varede fra 24. april til 27.

september, og de ansatte fik logi og brændsel. Beskrivelsen tyder på, at der var tale om en ovn til periodisk brænding, hvor der kunne udføres omkring 10 brændinger på én sæson. Lergravene, som stadig findes i terrænet, lå 6-700 meter nord for teglværket. I 1910 blev anlagt et spor med tre tipvogne til

transport af ler fra lergravene til teglværket. Den første teglværksbestyrer hed H.P. Heide, men han var der kun i kort tid. Han anlagde i 1836 et teglværk i Knivholt ved Frederikshavn, inden han i 1840 blev forpagter på Bygholm Teglværk ved Horsens, som han drev frem til at blive et af landets største. Længe inden han i 1876 overdrog forpagtningen af dette teglværk til sin søn, havde han erhvervet Rådved Kjærsgård, et landbrug på 233 tdr. land, og engagerede sig i landboforeningerne og husholdningsselskabet. Han var konservativt medlem af Folketinget 1864-65. Hvem der bestyrede Fyrendal Teglværk efter H.P. Heide er uklart, men i 1858 døde Johan Bech, som betegnes som forvalter ved Fyrendal Teglværk. Da hans enke døde i 1865 betegnes han som teglværksbestyrer. Det var altså godset, som drev teglværket indtil engang i 1850'erne. På "Teglværksgården" boede i 1860 teglværksforpagter Carl Christian Petersen.

Selve teglværket bestod af en række bygninger. Vest for Brandholtvejen (den oprindelige vejføring) lå mod nord en tørrelade med tegltag. Syd for denne lå ælterummet, der var sammenbygget med ovnbygningen. Mellem ovnbygningen og Hindholmvej lå en tørrelade med stråtag. Øst for Brandholtvejen lå en gammel tørrelade med tegltag, syd for denne en stor tørrelade med tegltag, dog var der i taget indsat sorte teglsten, som dannede indskriften F.A. Holstein.

Nærmest Hindholmvej lå et beboelseshus med 3 arbejderlejligheder. Alle bygningerne er nu

Teglværksbestyrer H.P. Heide
(1811-1895)

nedrevet. Den førstnævnte tørrelade blev dog nedtaget og genopbygget med højere vægge ved Teglværksgården. Væggene er bygget af hylderne fra tørreladen.

I 1870 var det teglværksforpagter Christen Pedersen Møller, 38 år gammel, født i Tranterup Sogn på Ærø, som boede på gården sammen med sin kone Rosaline, 4 børn og sin 73 årige far, som også hed Christen Pedersen Møller. Rosaline kom fra Brandholt - hendes forældre var tømrer Jacob Nielsen og Karen Marie Pedersdatter.

Christen Møller var i 1864 kommet til Holsteinborg fra Hesselagergård med nogle fine køre- og rideheste, som formentlig skulle bringes i sikkerhed, så de ikke blev udskrevet til krigstjeneste. Da han havde erfaring med teglværksdrift, blev han ansat som teglværksbestyrer på Fyrendal Teglværk, som han et par år senere forpagtede sammen med det tilhørende landbrug. Hans bror, Rasmus Pedersen Møller, var i øvrigt ejer af Karrebækstorp Teglværk.

Om Christen Møller fortælles, at han på sine gamle dage blev meget tyk og derfor færdedes så lidt som muligt til fods. Han kørte i ponyvogn til lergraven, spændte hesten for hesteomgangen for at tømme vand af lergraven, hvorefter han satte sig op i ponyvognen og holdt øje med, at hesten ikke gik i stå. Når der om sommeren skulle udbetales løn til arbejderne, blev der sat et bord ud under et lindetræ på "Teglværksgårdens" gårdsplads.

Rosaline f. Jacobsen og Christen Pedersen Møller

Her kunne arbejderne så komme og få udbetalt deres tilgodehavende.

Christen Møller døde i 1904, og enken drev teglværket videre med sønnen Urban Møller, født i 1879, som bestyrer. Urban Møller var ellers blevet uddannet som urmager hos sin storebror, Otto Møller, som havde værksted i St. Heddinge. Efter læretiden var han på valsen som urmagersvend, bl.a. i det sydlige Tyskland.

Fra 1. april 1910 var det Urban Møller, som forpagtede teglværk og landbrug af Grevskabet Holsteinborg. Arealet var på 22 Tdr. og 2 Skpr. land, rundt regnet godt 12 ha. Kontrakten skulle løbe i 10 år. Forpagtningsafgiften var 400 kr. årligt plus 5 % i årlig forrentning af udgiften til det spor med 3 vogne, som grevskabet skulle anlægge ud til lergravene. Forpagteren skulle svare alle skatter og tien-der og i øvrigt vedligeholde bygningerne efter

en nøje plan og drive landbruget og teglværket på forsvarlig måde.

Fyrendal teglværk omkr. 1910. Manden længst til venstre med hænderne i vestelommerne er teglværksforpagter Urban Møller.

Grevskabet skulle derudover have andel i teglproduktionen i form af 8.000 helbrændte sten fra hver brænding, mindst 64.000 sten årligt. Stenene skulle måle 8 tommer 9 linier i længden, 4 tommer 2 linier i bredden og 2 tommer i højden⁵.

Af hensyn til stemplingen blev den samlede forpagtningsafgift beregnet således:

Forpagtningsafgift i penge	400 kr.
Stenafgift for 80.000 sten	1.760 kr.
Rente af sporanlægget	125 kr.
Brandkontingent	53 kr.
I alt	<u>2.338 kr.</u>

⁵ Der går 12 linier på en tomme. Målene svarer til 229 x 109 x 52 mm. Det er meget tæt på nutidens standardmål for mursten på 228 x 108 x 54 mm.

Urban Møller og hustruen Anna f. Jørgensen, der stammede fra gården Nøddeholt i Skafterup

Stenafgiften blev beregnet ud fra en pris på 22 kr. pr. 1.000 sten. Af forpagterens regnskabsbøger kan det ses, at denne pris stiger gradvis til 64 kr. i 1917. I 1916 ændredes forpagtningskontrakten sådan, at stenafgiften skulle afregnes i penge med 160 kr. pr. brænding, og således at minimumsafgiften bortfaldt.

Af regnskabsbogen ses i øvrigt, at der er solgt helbrændte sten, halvbrændte sten, brøndsten, tagsten og rør i forskellige dimensioner. En stor leverance fandt sted i juli-august 1914, hvor 24.500 sten blev solgt til tømremester Johannes Henriksen i Skafterup med levering hos "Brugsuddeleren i Bisserup" til en samlet pris på 593,75 kr. Det trak i øvrigt ud med betalingen – den sidste rate blev først betalt den 1. november 1917.

Teglværket blev nedlagt i 1917. Sidste indførsel i regnskabsbogen vedr. teglværket er fra den 9. oktober 1917. Én forklaring på nedlæggelsen af teglværket er, at ovnen var nedslidt, og at det næppe var rentabelt at foretage

en så stor investering⁶. En anden forklaring er, at det var svært at skaffe kul under 1. verdenskrig⁷.

Kortudsnit, der viser placeringen af Fyrendal Teglværk, Teglværksgården, lergravene og sporet.

Knud Møller har om fremstillingen af mursten fortalt følgende, der er nedskrevet af hans kone Karen:

”Leret blev gravet ude i lergravene, der nu er søer. Hele sommeren stod der en mand her og fyldte ler på vogn. Men først skulle vandet

tømmes af lergraven, han arbejdede i. Det skete først ved hjælp af en hesteomgang og siden blev der anbragt en pumpe til tømningen. Det var gerne meget vand, der skulle af, og det kom ud i vandgangen (nu rørlagt) og løb derfra ud i åen (Saltø å). Til tider kunne vandgangen ikke rumme alt det vand, der blev tømt af, og så flød det ud over markerne, så Brandholt var ved at blive sat under vand.

Teglværkssladden, som oprindeligt var ælterum, blev nedrevet i 2008.

Vognen med ler blev trukket af et par heste af markvejen, indtil der blev lagt skinner til tipvogne, der kun blev trukket af én hest. Når leret ankom til teglværket, blev det læsset af i en æltemaskine, der nærmest var indrettet som en kødhakkemaskine. Her blev leret blandet med vand, til konsistensen var passende. Der har sikkert været brugt meget vand, da der var hele tre brønde på teglværksarealet. Når leret forlod maskinen, havde det omrids som mursten, hvorefter der stod en

⁶ iflg. Knud O. Kristensen

⁷ iflg. Jørgen Møller

mand med et apparat med strenge, der på én gang skar fire mursten af. Disse blev lagt på trillebøre og kørt ind i en af de fire tørrelader, hvor de lå på træreoler, indtil de var tørre. Efter tørringen blev de kørt ind i ovnen og stablet op, og her lå de under selve brændingen.

Ovnen havde meget tykke vægge. Når man målte med en skovl, var væggen tykkere end både skovlblad og skaft. Ind igennem væggen var der med mellemrum kanaler, hvori der kunne fyres. Kullene blev kastet ind gennem kanalerne, hvad der skulle et særligt håndslag til. Men man havde også nogle lange ildrager, hvormed man kunne fordele brændslet mere jævnt. Stenene blev ikke alle af samme kvalitet. De inderste blev ofte kun halvbrændte, så de kunne kun bruges til skillevægge. Nogle kunne også brænde til klinker, der var meget hårde og kunne have mange tossende faconer. Men oftest gav det da nogle pæne mursten. I kan se dem f.eks. i vores lobygning og masser af huse og gårde i omegnen. Gennem to modstående fyringskanaler blev der kastet kul ind i ovnen mellem de opstablede sten. Gløderne lå således inde i selve ovnen, der var åben foroven. Røg og affaldsprodukter fra forbrændingen steg op til spærene og tegltaget og fandt ud gennem revner og sprækker. Det var ikke altid let at fyre passende, så et par gange skete det, at spærene brændte. Selve ovndøren, hvorigennem trillebøren med sten kørte sten til eller fra ovnen, blev muret til før brændingen.

Når brændingen skønnedes at være færdig, skulle ovnen køle af i fred og ro. Først så kunne man åbne og se resultatet og køre de færdige mursten ud til oplagspladsen ud mod landevejen. Her kom folk så og hentede de sten, de havde købt til deres byggeri. ”

Urban Møllers Regnskabsbog 1914		109
500	2000	1000
1000	2000	2000
2000	2000	4000
3000	2000	6000
4000	2000	8000
5000	2000	10000
6000	2000	12000
7000	2000	14000
8000	2000	16000
9000	2000	18000
10000	2000	20000

Fra Urban Møllers regnskabsbog 1914.

Teglværksgården med lindetræet på gårdspladsen. Den hvide lade til højre i billedet er den genopførte tørrelade.

I 1921 købte Urban Møller ejendommen af grevskabet. Urban Møller døde i 1967. Inden da havde sønnen Knud Møller (1917-2006) overtaget gården, som stadig er i slægtens eje. Urbans storebror Julius Møller (1861-1952) erhvervede Skumgården⁸ i Tornemark. Også denne gård er stadig i Møller-slægtens eje.

Petersminde Teglværk, der var oprettet omkring 1840, lå sydøst for gården Petersminde - øst for den lille skov Hestehave. Petersminde var en såkaldt afbyggergård under Førslevgård. En af de teglbrændere, der var tilknyttet dette teglværk, var Hermann Osterkrüger (1849-1938), der som 8 årig kom med sine forældre til Danmark fra det lille fyrstendømme Lippe-Detmold, som ligger vest for Hannover og Kassel. Hans far var en af mange teglbrændere, som kom fra Tyskland og arbejdede på de danske teglværker. Herman Osterkrüger havde arbejdet på forskellige teglværker, inden han i 1885 forpagtede Petersminde Teglværk, og da det blev nedlagt i 1895, slog han sig ned som parcellist på Sneslev Overdrev⁹.

Ejendommen er stadig i familiens eje – et oldebarn bor på ejendommen. De tyske teglbrændere fik det svært i forbindelse med krigen 1864. De blev lagt for had, og de fleste blev presset til at rejse hjem. Dette har formentlig også ramt Hermann Osterkrüger og

hans forældre, men i så fald kom han altså tilbage til Danmark.

Hermann Osterkrüger i samtale med en ukendt kvinde, formentlig fra omkring 1930.

Hermann August Heinrich Osterkrüger var født den 26. november 1849 i Lippe-Detmold. Han døde den 29. marts 1938 på Sneslev Overdrev. Hans forældre var teglbrænder Friederich Heinrich Hermann Osterkrüger og hustru Amalie Florentine Caroline Hasselmeier. Han var gift med Maren Kirstine Frederikke Larsen, født 24. september 1850, død 16. maj 1916. Hendes forældre var fisker Lars Olsen og hustru Ingeborg Jørgensen, Strids Mølle i Gunderslev Sogn.

Haldagerlille Teglværk lå i byens sydlige udkant, lige ved Sorø-Skælskør landevejen. Det blev oprettet ca. 1830 af gårdejer Hans Jensen¹⁰. Hans efterfølger, gårdejer Jørgen Madsen, blev mormon og rejste til Amerika omkring 1860. Han overdrog teglværket til sin

⁸ Hovedgaden 42

⁹ Sneslevvej 71

¹⁰ Ejendommen matr.nr. 2-a Haldagerlillevej 2

Haldagerlille Teglværk, ukendt årstal.

svigersøn, Søren Pedersen, som efterhånden fik opbrugt alle lerforekomster på ejendommen. Sognefoged Hans Chr. Petersen, Egermsgård¹¹, forpagtede teglværket omkring 1912 og købte det i 1914. Han tog ler fra sin egen gård, men i 1918 ophørte produktionen. De sidste sten, som blev produceret på teglværket, blev brugt ved opførelsen af alderdomshjemmet¹² i Fuglebjerg.

Katrineholm Teglværk blev opført i 1854 af godsejer Eckardt på Katrineholm. Det blev nedlagt omkring år 1900. Teglværket lå sydvest for gården ved Katrineholms Piber, hvor der var såvel ler som tørv. Af folketællingen

¹¹ Ejendommen matr.nr. 8-a, Egermsgård, Sorøvej 52

¹² Taget i brug 1919 - nedrevet i 1979. Oprindeligt Korsørvej 25, nu Rosenvænget.

fra 1890 fremgår, at teglværksbestyreren hed Ole Hansen (f. 1869).

Skelby Teglværk blev oprettet i begyndelsen af 1840 på et boelsted under Gunderslevholm Gods af husmand Johan Olsen, som både fremstillede teglsten og brændte kalk. Teglværket fungerede indtil omkring 1906.

Kilder:

Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt, 1935.

Aksel E. Christensen: Industrien Historie i Danmark 1820-1870, bd. 3.

F. Borup: Teglværksindustri, 1886.

V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år.

Skelby og Gunderslev, træk af sognenes historie III.

Statens Arkiver, folketællinger og kirkebøger.

Dokumenter og regnskabsbøger, udlånt af Jørgen Møller, Harrested (søn af Knud Møller).

Mundtlige oplysninger fra Jørgen Møller.

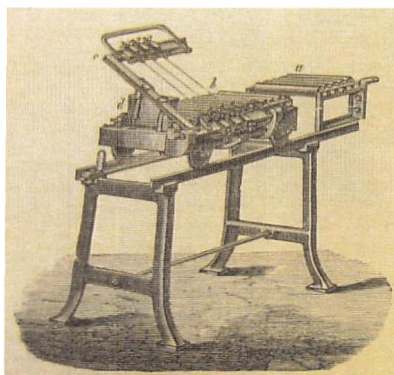
Skriftlige oplysninger fra Karen Møller.

www.quislemark.dk (Knud Lambert).

www.knudolfert.dk (Knud O. Kristensen)

Billeder fra Fuglebjerg Lokalhistoriske Arkiv.

Billeder udlånt af Jørgen Møller.

Universalskæ-reapparat (fra F. Borup: Teglværksindustri)

Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899

Erik Bøgh revyforfatter, Carl kunststuderende i København 1849-54

Af Knud Danielsen (fortsat fra Årsskrift 2013)

ERIK BØGH VAR TILBAGE I DANMARK I OKTOBER 1849

Erik Bøgh, ca. 1850

”en meget smuk lille Lejlighed Gothersgade Nr.120 1ste Sahl”.

Hvad ville fremtiden bringe ham her? Han havde næppe nået at få svar fra *Stephansens* med deres gode råd om hans muligheder for en beskedent tilværelse som landmand eller - hvad han for år tilbage ville have forsvoret - som skolelærer, gerne på Fuglebjerg-egnen - med mulighed for lejlighedsvis litterært og politisk arbejde.

Han blev primært ansat ved avisen ”Flyveposten”, et af Københavns største blade, for at skrive føljetoner; ”at jeg ogsaa er bleven Medarbejder i ”Industribladet” skal være en Hemmelighed for de Profane - Engagemet

Endnu den 26.9.1849 var *Bøgh* i Kristiania og sendte sit sidste rejsebrev til *Stephansens* herfra: Pakken med hans skrivelser ville komme om 14 dage – ”maaskee jeg selv ogsaa”- og det gjorde han, og fandt logis i

er for saavidt ypperligt at jeg er "extraordinair" og er ikke bundet til nogensomhelst enkelt Branche. Jeg skal ikke rase imod Bondevennerne – saameget lover jeg forud, og tager jeg ikke Fejl, saa kommer nok snarere mine Meninger til at paavirke Redactøren end omvendt, thi han er græselig ubetydelig”, skrev han til fru *Stephansen*, hvis mand jo var ”Bondeven”, *Bøgh* var nationalliberal.

MØDET MED CASINO-DIREKTØR LANGE

Direktør *Lange* havde 2. juledag 1848 indviet Casinoteatret med *Nestroy's* farce ”Talismanen”. Det havde været en vanskelig sag at begynde et nyt teater i København, hvor man ikke var vant til at regne med skuespil uden for Det kgl. Teater; men den fik en god start. *Heiberg* havde præpareret jordbunden for den nye nationale lystspilgenre, havde indført vaudevillens, og publikum havde taget imod den med begejstring. Da Casino begyndte, var der kun lidt tilgang af nye vaudeviller, og publikum tog gladelig til takke med tyske farcer, ofte af fransk oprindelse, fortysket af den tyske skuespiller *Nestroy* og pyntet med lystige, men ganske tilfældige omkvædsviser. Casino havde dog den 3.10.1849 premiere på *H.C. Andersens* eventyrkomedie ”Meer end Perler og Guld”, som fik succes; men *Bøgh* kaldte stykket ”et

dramatisk Juletræ, pyntet med meningsløse Morsomheder”.

Casino Teatret, Amaliegade 10 i København, hvor den første danske revy havde premiere 31. december 1849. (Døt kgl. Teaters bibl.)

Sidst i oktober 1849 traf *Bøgh* dir. *Lange*, som havde set *Bøghs* "Nytaarsaften 1848-49 eller Tryllefarce" om de norske forhold, opført i Danmark af det Müllerske Selskab på Vesterbro Teater, og han opfordrede nu *Bøgh* til at skrive en lignende revy med danske forhold for øje. Revygenren var endnu ukendt, helt forskellig fra tidligere studenterveryer, som bl.a. også *H.C. Andersen* havde bidraget til, og fra de sange, som man kendte fra syngepigerne på Vesterbro og - som *Bøgh* siger i sine erindringer - "endnu ikke var bragt ind under Politiets 3die Afdeling af de nedringede og opskørte Forhøjningssangerinder." Indtil 1848 havde der været streng censur med de danske blade og teatre, men grundloven 1849 sikrede nu trykke- og ytringsfrihed.

Bøgh sagde "Ja tak" til *Lange*, manuskriptet skulle være færdigt d. 2. dec., så han havde i

alt 6 uger til sit arbejde. De første tre gik med at tænke over planen; det hændte ofte, at han de første timer af dagen skrev flere sider, som han ved gennemlæsning ikke fandt tilstrækkeligt gode, og som derfor endte i kakkelovnen; men når han hen på formiddagen kom rigtigt i gang, kunne han arbejde til klokken 7-8 om aftenen, før han tænkte på et måltid. Og da han mærkede, at der ikke var et øjeblik at spille, begyndte han at arbejde ganske feberagtigt.

TID TIL ET BREV TIL DOROTHEA

Den 4.11.1849 tog han sig dog tid til et smukt brev til fru *Stephansen*: "Om jeg vilde forsikre Dem om min Taknemmelighed for al Deres Godhed, og om min hele Højagtelse da talte jeg vel sandt; men jeg talte ikke ud - og om jeg skrev at De var den eneste Kvinde der har viist mig en hellig overbærende Kjærlighed som jeg aldrig hverken kan fortjene eller belønne - den Eneste til hvem jeg kan see op med fuld Ærbødighed og barnlig Ydmyghed - den Eneste til hvem jeg kunde sige "Beed for mig!" - om jeg skrev dette skrev jeg vel ogsaa sandt men det var dog kun en Omskrivning af Det jeg helst vilde sige! - men som jeg ingensinde bliver værdig til at sige Dem! Det maa have været Jøderne tungt at deres Læber ikke turde udtale Navnet Gud! - Jeg veed at det Menneskes Liv er forbittret, der aldrig i sin Barndom af Hjertet har udtalt Ordet "Moder". Dette Ord er det der aabner Hjertet for den udstrømmende Kjærlighed og den der ikke har udtalt det kan hverken sige Broder til sin Næste eller Fader til sin Gud

saaledes som han ellers vilde have kunnet! - Tilgiv! - Mit Brev begynder at ligne det jeg rev istykker!"

Han fortalte om sin nye tilværelse: "Jeg arbejder paa et til Cassino requireret Stykke "Nyt-aarsnat 1850", som nu er mere end halv færdigt og skal være afleveret d. 8de n.M. Fra Nytaar af er jeg engageret med 50 Rbd maanedlig Løn som - det være nu sagt ganske sagte - Medarbejder i Flyveposten. 600 Rd aarlig og lidt Extrafortjeneste maa man kunne gifte sig paa. Jeg rejser altsaa kun til Norge for at gifte mig til Foraaret - om Gud vil og - min Andrea ikke har skiftet Tanker. 3 Maaneder er en lang Tid for en forlovet Pige! - men "dennegang haabe vi at det er for evigt!"

Muligvis bliver jeg fri en 8 Dages Tid før Jul - Saa tillader jeg mig jo nok at besøge Dem. Jeg vil da ogsaa haabe at kunne opgjøre min betalelige Gjæld til den gode Hr Stephanson, der saa beredvillig hjalp mig ud af den slemme Forlegenhed, Professor Heibergs Nøleri havde sat mig i." *J.L. Heiberg* var chef for Det kgl. Teater fra 1849-56; *Bøgh* synes altsaa allerede at have indsendt forslag til et teaterstykke til ham.

"NYTÅRSNAT 1850, TRYLLEFARCE MED SANG I EEN ACT" - DANMARKS FØRSTE REVY

Den 12. dec. 1849 skrev *Bøgh* atter til Holsteinsminde om sit arbejde: "Efter 13 Dages (og Nætters) Arbejde afleverede jeg den 8de dennes mit Stykke til Cassino. Det har fra alle

Sider regnet med Complimenter til mig i Henseende til Udførelsen af mit Hverv og Carl Borggaard (Redaktør af "Portefeullen") der var valgt til Dommer erklærede at den eneste større Fejl han kunde opdage ved Farcen var, at den var for god for Casino. Mit Honorar er fastsat til 50 Rbd for 1ste Aften og 10 Rbd for hver af de følgende ti Spilleaftener. Hvis det maatte gaae 11 Aftener har jeg altsaa 150 Rbd fra Casino, 50 Rbd faaer jeg af Møller for Tilladelse til at opføre det, og 100 Rbd tør jeg vente i Boghandlerhonorar for Forlagsretten, altsaa 300 Rbd ialt fortjent ved 13 Dages Forfatter- og 7 Dages Skrivervirksomhed! - Det er jo dog noget! Dertil skal Stykket skaffe mig Navnkundighed om det end bliver en herostratisk, thi det er det hvasseste Stykke der nogensinde er bleven givet her. Intet Flag er skaanet men med piratmæssig Upartiskhed er der givet det glatte Lag til alt Skrøbeligt lige fra vore Diplomater til Brolægningen paa Garnisonspladsen.

Alle fem Stormagter fremtræde personificerede - Konsten - "Hr Sørensen" - To Journalister (Berlingske og Oppositionspressen) - Schleswig-Holstein - Rundetaarn - og den tappre Landsoldat - ja Gjenfærdet af 1848 - figurere imellem hinanden - det vil sikkert falde i Hr Stephansons Smag! Fader vil derimod ikke kunne høre mere end de to første Scener uden

Illustration af en af de personer, der optræder i revyen.

Ængstelse for at see mig landsforvist saavel af det ministerielle som af det oppositionelle Parti.

Fra Andrea maa jeg hilse. Hun blev som elle-vild af Glæde over min "Lykke" herovre og skrev at hun siden min Afrejse har havt saa li-den Glæde af sine Slægtninge at hun vil betrag-te den Dag som sin lykkeligste da hun kan sige Farvel til Norge med alt sit "Slægtskab og Djæ-velskab" -

Før Jul - thi i selve Julen er jeg nok nødt til at blive heninde for at overvære Prøverne - kunde det hænde at jeg blev Herre over en 4-5 Dages Tid, som jeg isaafald helst vilde anvende paa en Rejse til Holsteinsminde - De kan tro at jeg be-høver lidt Hvile ovenpaa dette aandspressende Arbejde. Jeg er bleven saa mager paa de sidste 14 Dage, at to Ugers lignende Sammenskrump-ning vilde forvandle mig til en mathematisk Li-nie."

Revyens ydre ramme blev den samme som i den norske revy, nemlig afskedsaudiensen hos det gamle år. Men *Bøgh* havde nu den gode stemning i det for Danmark lykkelige år 1849 med sig, den nationale rus efter krigslykken (Fredericiaslaget, hærens triumfer, grundlo-ven). Den tapre Landsoldat synger sin friske, fornøjelige vise - på melodien: Ritsch ratsch (filiogonggong, svensk slagsang) der efter-hånden blev en hel folkevise: "Ser I, hvem der kommer her? - Nu ej der er - Tid til at sørge mer! - Frisk Mod, Liv og Lystighed - Jeg i Krig og Fred - Fører med - I ser - Ej her - En Kava-

ler - Med fin Maner - O nej - Hos mig- Det fine mærkes ej.- En grov Krabat - Som er parat - Til alt, naar han blier desperat - Er Eders Ven og Kammerat - Den tapre Landsoldat!"

Slutningsscenen siger om den nye grundlov: "Og de var alle lige - alle Brødre, der fandtes ingen store, ingen smaa" - og et usynligt kor synger en velkomsthilsen til det nye år på me-lodien "Kong Kristian". Fire af 14 viser var på *Bellman*-melodier.

Revyen fik premiere d. 31.12.1849 kl. 21. *Kuhlaus* ouverture til "Elverhøj" fulgt af en pantomime i to akter, dirigeret af *Lumbye*, med en vals, en polka og selveste hans Champagne-galop, var en passende optakt til den første dan-ske revy!

Det var meningen, at revyen skulle spilles nog-le få gange, men den gjorde så stor lykke, at den gik i flere måneder, 35 gange for fuldt hus, og blev også spillet i provinsen. Viserne udkom i flere oplag hos to musikhandlere, og da mu-sikhandlerne *Lohse & Delbanco* uden *Bøghs* tilladelse havde udgivet sangene, krævede han "Honorar paa 30 Rbd, ellers Offentliggørelse og Søgemaal for Retten"! Københavnerne havde fået smag for revyen. Dens respektløse kritik af magthaverne efter trykkefrihedens indførelse blev diskuteret og sangene sunget over alt på gaden og i hjemme-ne.

Æren af at have været verdens allerførste revyforfatter tilskriver man gerne *Aristofanes* (ca. 450-385 f.kr.). Hans revykomedier, hvoraf 11 er bevarede, indebar megen spot, vid og aktuel satire. At de også var branduartige, må ses på baggrund af, at det attiske teater kun var tilgængeligt for mænd. Senere har der været opført litterære parodier som fx satyrspillene. Herhjemme benyttede *Holberg* en revy-lignende teknik; især hans børskomedie ”Den 11. Juni”, opført 1. gang 11. juni 1723, kan med lidt god vilje henregnes til revyernes række. Også *Heiberg* og *Hostrup* har tangeret det lokalt satiriske og det aktuelle i deres komedier.

I 1999 udsendte Post Danmark i anledning af Dansk Revys 150 års jubilæum 4 frimærker med nyere revystjerner: *Kjeld Petersen*, *Dirch Passer*, *Osvold Helmuth*, *Preben Kaas*, *Jørgen Ryg* og *Liva Weel*, og fortalte i souvenir-mappen: ”Den første egentlige danske revy gik over scenen nytårsaften 1849 på Casino Teatret i Amaliegade i København. Forestillingens forfatter var Erik Bøgh, som dog ikke brugte betegnelsen ”Revy” men ”Tryllefarce med sang i 1 akt”. Formen var ikke væsentlig anderledes end datidens populære vaudeviller, men indholdet var mest en satirisk fremstilling af året, der

netop var gået. - Bøgh havde her startet en ny kunstart, der siden skulle komme til at skyde de smukkeste - og vildeste - skud i en uoverskuelig fremtid og blive ikke alene et tvistens æble for mange, men i endnu højere grad en kilde til glæde og opmuntring for en række endnu ufødte slægter.”

Efter nytårsrevyen opførtes *Bøghs* vaudeville ”Ægtemandens Repræsentant”, som om muligt gjorde endnu større lykke. Han startede nu de følgende mange års oversættelser og bearbejdelser af teaterstykker; i reglen beholdt han kun hovedhandlingen, mens viserne og dialogen var hans eget værk, så de næsten kunne regnes for originale arbejder. Fra 1850 stammer vaudevillerne ”Paa den anden Side” og ”Tre for En” med bl.a. hans tekst og melodi til visen ”Det var en Aften paa Tivoli”.

Allerede første vinter efter sin hjemkomst fra Norge var *Bøgh* kommet ind i en kreds af sceniske kunstnere og teatervenner, der mødtes i ”Fejerschous Vinstue” efter teatertid. Her var de sikre på god vin, og de kunne uforstyrret læse aviser eller diskutere dagens begivenheder.

HJEMME HOS SNESLEVS SOLDATER
Næstved Avis kunne d. 21.1.1850 fortælle, at ved en fest i Førslev for de hjemvendte soldater talte skolelærer og kirkesanger *Hans Henrik Bøgh* for soldaterne og *Stephansen* for *Frederik d. 7. Carl* blev efter at havde deltaget som menig soldat i krigen indkaldt i 1850. Han blev igen populær for sine vellykkede portræt-

ter af sine soldaterkammerater. Det var også hans hensigt at søge uddannelse som portræt- og genremaler. Fra samme tid stammer nok hans genrebillede af *Anne Kirstine Nicolaisen*, f. 1792 i Åbenrå, gift med arbejdsmand *Claus Denke* i Sneslev, død 1873; det er malet i Sneslev, med titlen ”En Tyskermor”, og det blev i 1993 efterlyst af hendes danske efterkommere.

Senere - d. 28.12.1850 - kunne avisen viderebringe en Tak: ”De ærede Givere af Førsløv Sogn, Østerflakkebjerg Herred, hvis Medlidenhed saaledes forhøiedes ved den ublide Aarstid at de skjenkede bemeldte Sogns 43 Udcommanderede hver en Pengehjælp paa 3 Rbd, tør jeg herved med fælles Følelse aflægge vor inderste Tak, i Haab om at Gud, der har alt i sin Magt, naadigst vil gjengjælde hiin ædle Handling med hvad der bedst tjener Enhver af Giverne.

Eckernförde d. 28 Decbr. 1850. Ærbødigst Carl Henrik Bøgh, Underjæger ved 17de Depotcompagni, No.206.”

Han havde ikke været hjemme, da *Emma Bøgh* blevet konfirmeret - med ”meget god” for både kundskab og opførsel!

STEPHANSEN TIL BØGHS REVY

Først i april 1850 var *Stephansen* atter på tiggergang hos rigsdagsfolkene i København og fik opbakning til sit institut hos Bondevennerne. Besøget resulterede i en gave fra kongen på 300 Rd og 100 Rd fra enkedronning *Marie*.

Han skrev d. 6.4.1850 til *Dorothea*: ”Med din Broder var jeg henne at see Casino for nogle Dage siden. Vi vare de to eneste Mennesker der vare at see i denne store Bygning den Dag, og han kjørte mig ud udenfor Vesterport til Kehlets for at drikke en Kop Chokolade, der vare vi ogsaa de to Eneste”... ”Iaftes inviterede jeg Mad. Ditlevsen og Gottlob til at kjøre i Casino for at see Pariserdrengen og Nytaarsnat 1850, som de ikke havde seet før; det var meget fornøjeligt for os alle at see.”... ”I morgen gaar jeg til Bøgh.” Det kunne tyde på, at det ikke var første gang, *Stephansen* så reyen.

ANDREA OG BØGHS BRYLLUP 7.6.1850

Endelig nåede *Bøgh*, hvad han i 1846 havde anset for et skønt, men uopnåeligt mål: Et hjem! Den 7. juni 1850 holdt han i Grue i Norge bryllup med *Andrea Schøyen*, og de flyttede ind i en lille Lejlighed på 3 værelser i Nyhavn nr.12. De holdt ikke pige, og fru *Bøgh* bar hver dag vand op på 3die sal. Selv siger han om sit hjem, ”at det var grundlagt paa et ungt Ægtepars mindste Fordringer og største Arbejdskraft, og at der fra begge Sider hørte et ikke ringe Mod, en hel del Energi og et standhaftigt Humør - ikke at tale om en stadig Undgåelse af større Uheld - til uden Formue, uden Understøttelse eller Biindtægter og uden at gøre Gæld at leve af den tarvelige Fortjeneste, en Forfatter kunne gøre Regning paa i vort lille Samfund”. En måned efter, den 8.juli, skrev han:

”Kjære Madame Stephanson!

Det er nu snart en Maaned siden jeg blev forvandet fra Ungkarl til Ægtemand; nu er ogsaa mine Værelser blevene forvandlede til et Hjem, og der er naturligvis bleven udbredt en imponerende Ærværdighed over hele mit ydre Væsen paa samme Tid som mit indre paa en mærkelig Maade har forynget sig. Alle disse glædelige Metamorphoser har jeg nu den allerstørste Lyst til at forevise Dem og Hr Stephanson, og da jeg ikke for det Første tør have noget Haab om at kunne overtale Dem til at gjøre en Kjöbenhavnstog, saa har jeg raissoneret som Muhammed om Bjerget og belavet mig paa en Tour til Holsteinsminde. Jeg har fortalt Andrea Alt, hvad jeg har vidst at fortælle om den Godhed, den Hjertelighed og Overbærenhed jeg stedse har mødt i Deres Huus, og om den Hengivenhed og Taknemmelighed hvormed jeg er bundet til Dem. Hun kjender Dem saaledes og glæder sig med mig til den lille Ferie, vor første Udflugt fra Byen. Om Gud vil have vi bestemt Fredag Morgen at rejse med Dampen til Roskilde og videre med Dagvognen til Ringsted, men da Extravogne ere temmelig dyre vilde jeg gjerne bede Hr Stephanson at besørge en Bondevogn fra Egnen til at hente os i Ringsted. Jeg har med blandede Følelser modtaget Efterretningen om den Indquartering De i nogen Tid har haft af en af Fuglebergs forhenværende Skolemestre - det er kun i Tillid til Deres utrættelige Velvillie at jeg tør sende Dem anden - jeg vil dog haabe forbedrede - Udgave. Min Kone beder hilse og med venlig Hilsen tegner jeg - Deres hengivne Erik Bøgh”

H.C.ANDERSEN OG ”MEER END PERLER OG GULD” JULI 1850

Den 3.10.1849 havde Casino jo haft premiere på *H.C. Andersens* eventyrkomedie ”Meer end Perler og Guld” og opførte 1.3.1850 hans ”Ole Lukøje”. Sammen med *Kr. Arentzen* skrev *Bøgh* en ”Æsthetisk-polemisk Eventyr-Comedie: Meere end nok eller Ole Lukøje” for marionetteater, et revyagtigt sammensurium; han langer ondsksfuldt ud til højre og venstre blandt tidens ældre og yngre poeter med parodier på *Goldschmidt*, *H.P. Holst*, *Kaarlund*, *Carl Brosbøll* (*Carit Etlar*), *Poul Chievitz* og de ældre *Grundtvig*, *Hauch* og *Chr. Bredahl* - og selv den afdøde digterkonge *Adam Oehlenschläger*. Indimellem får så *H.C. Andersen* og hans to eventyrkomedier deres bekomst, drilles lidt nu og da i al venlighed – nu ville en forfatter have anset det for en god reklame, men det gjorde *Andersen* ikke; han blev dybt ulykkelig og tog til Glorup i slet humør, så *H.C. Ørsted* måtte skrive og opmuntre ham. *Bøgh* var livet igennem skånselsløs over for folk, der skrev sceniske værker uden at kunne håndværket så godt, som han selv mente at kunne det. Stykket udkom anonymt i juli 1850, og Flyvepostens anmelder roste det, men folk havde andet at tænke på og tale om i sommeren 1850.

STEPHANSENS GUDSØNS MODERS AVANCEMENT

Da *Louise Christine Rasmussen* d. 5.6.1841 havde født sin elsker, bogtrykker *Carl Berling*, en søn, som *Stephansen* blev gudfar til (senere

proprietær i England *Carl Jacobsen*), optrådte hun ikke mere på scenen, men søgte og fik fra aug. 1842 sin afsked med halv gage i pension. Efter at have uddannet sig i modefaget i Paris etablerede hun, støttet af *Berling*, i nov. 1844 et fransk modemagasin i Vimmelskaftet, og her drev hun med ikke ringe dygtighed sin forretning, indtil hun blev kronprins *Frederik* så uundværlig, at hun hyppigt måtte tage ophold i Odense, hvor han residerede som Fyns guvernør. Efter at også hans andet ægteskab var gået itu, fik *Louise Rasmussen* stigende indflydelse på ham, og straks efter tronbestigelsen 1848 flyttede hun ind på Christiansborg. Samtidig ændredes også *Berlings* tilværelse på en i politisk og moralsk henseende meget angribelig måde: mens kongen lod ham stige til de højeste hofstillinger, som han - hans finansielle dygtighed ufortalt - "ved sin Personlighed og Fremtræden passede så slet til som vel muligt", blev hendes navn forandret til *fru Danner*, og i marts 1849 fik hun titel af baronesse. På samme tid ville kongen ægte hende, men det lykkedes premierministeren, grev *A.W. Moltke*, at få sagen stillet i bero af udenrigspolitiske hensyn. *Berling* og *Danner* støttede kongens demokratiske følelser, f.eks. overfor grundloven, fordi de forudså, at den fri forfatnings stadfæstelse ville skaffe ham en popularitet, hvoraf de kunne drage nytte. Hun blev d. 7.8.1850 i Frederiksborg slotskirke af biskop *Mynster* bag ministeriets ryg viet til *Frederik d. 7.* Samme dag ophøjedes hun til lensgrevinde, men offentligheden fik ingen meddelelse om begivenheden. Efterhånden som ægteskabet

blev bekendt, vakte det afsky i samfundets højere lag, ikke mindst blandt damerne, mens den jævne befolkning forholdt sig afventende.

Stephansen var igen i september 1850 i København for at plage sine venner i Rigsdagen og den nygifte grevinde *Danner*, hvis tilbud om hjælp til Holsteinsminde - som til Flakkebjerg institut - grevinde *Holstein* ikke nedværdigede sig til at reagere på. Han skrev: "Bøghs har jeg ogsaa besøgt; De saae saa lykkelige og glade ud, og havde det saa pænt; jeg var der 2-3 Timer." *Dorothea* var atter alene hjemme, men kunne glæde sig over en perle til biblioteket: "Efter mange Omstændigheder fik vi da bogen, som Anders sendte: det er en hollandsk Bibel fra 1670, med Noder i til Davids Psalmer. Anders skrev igjen og bad at hilse Ditlevsens mange Gange".

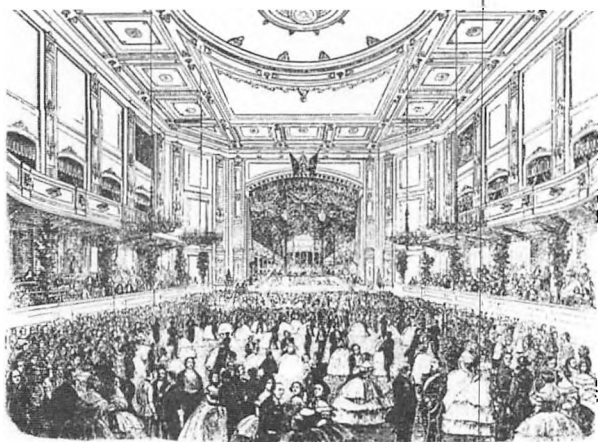
"NYTAARSAFTEN I CASINO 1850-51

Bøgh tog efter opfordring med frisk mod fat på den næste nytårsrevy: "Nytårsaften i Casino, dramatisk Rococo i 1 Akt", med premiere d. 31. dec. 1850. Han skrev d. 17.12.1850:

"Kjære Madame Stephansen!

I denne Tid befinder jeg mig som en Skoledreng der har lært sine Examenslectier otte Dage før Tiden. Jeg har været ret flittig, fuldført en Nytårsfarce til Casino og et Par do. til de rejsende Selskaber, besørget Musikarrangementet, instrueret de fem Smaanisser der skulle udføre Prologen, solgt Opførelsesretten, Manuscriptet og Musikken (den finansielle Virksom-

hed er ikke den letteste!) læst Correcturer, og paavirket Skuespillerne under Haanden i Henseende til Udførelsen af deres Roller. Nu har jeg en Slags Ferie indtil Theaterprøverne begynde - Dette er Forklaringen over det Phænomen at jeg skriver et Brev in quarto. Forleden skrev jeg et in 8to til Fader hvori jeg efter Evne og Lejlighed stræbte at overtale ham til at rejse her ind og see "En Nytaarsaften i Casino".

Teatersalen i Casino.

Som De veed har Fader en vis naturlig Gysen for dristige Planer og jeg frygter for at han nu skal henregne mit Forslag til denne Kategori. Da jeg nu af Erfaring kjender Deres Evner til at styrke et godt Forsæt og til at stille vigtige Forhindringer i deres rette Belysning vilde jeg nok meget bede Dem interessere Dem lidt for denne Sag. Jeg har nemlig intet Svar erholdt, og frygter meget for at et eller andet Phantom – exempli gratia: Pastor Schousboes Utilbøjelighed til at undvære Fader i Kirken,

formentlige Vanskeligheder ved at erholde en Substitut, maaskee endog virkelige Besværligheder derved - Befordringsvæsen o.s.v. - kunde have stillet sig ivejen for Faders gode Forsæt. Jeg vil med den inderligste Glæde sende Fader Extrapost for hele Routen om det kan hjælpe men som Sagen staar for mig er det hans "Jeg vil" det her gjælder om, og De, bedste Madame Stephansen! fatter let alle de Motiver vi herinde kunde have til at ønske dette "Jeg vil" paa vor Side i nærværende Tilfælde.

Vi leve herude i Nyhavn saa lykkeligt som Faa. Selv naar det er Graavejr have vi det dobbelt saa lyst som vore Gjenboer, og saasnart Solen lader sig see skinner den ind i Stuen til os. Vi have ingen huslig Sorg, ingen Nærings sorg og ingen utilfredsstillelige Ønsker. Jeg veed ingen Stilling jeg kunde foretrække for min og Andrea siger det Samme om sin. Hendes under Revolutionstiden temmelig nær nedbrudte Humeur er nu næsten fuldstændigt restaureret; og saa heri seer jeg med Glæde hvad en kraftig Vilje ved Guds Hjælp kan udrette, thi jeg frygtede engang stærkt at det ikke skulde lykkes mig at forsone hende med den Virkelighedens Verden der desværre kun kan opbygges paa Ruinerne af de illusoriske Idealers; men uagtet Andreas Grundtemperament er decideret melancholsk seer jeg dog allerede nu dette Maal saagodtsom opnaet.

Kullerup var herinde en kort Tid. Paa Grund af hans betydelige Temperamentslighed med min Kone kunde de To dog ikke ret godt sympatisere-

re - - Hans Plan var at søge Ansættelse herinde men da Ingen i de første to Uger kom og tilbød ham nogen Post tog han en Huslærerplads paa Vallø. Otte Dage efter hans Afrejse blev der, som jeg havde forudsagt, en Post ledig, men da var han jo optaget, og Constituenten faar naturligvis Forret ved Embedets Besættelse.

Med vor Julerejse blev det desværre til Vind eller Vand, hvad jeg skal kalde det. Vi faa ingen Jul iaar, thi hvormeget to Mennesker der ere enige, end formaa, saa er det dem alligevel en Umulighed at etablere en ordentlig Højtidsaften. At vi begge med Glæde og Taknemlighed vilde have juleten på Holsteinsminde behøver jeg vel ikke at forsikre. Skjæbnen har i en Theaterregisseurs Skikkelse foranstaltet nogle "Prøver" der staae iver for denne Glæde. Derfor vilde vi ogsaa dobbelt gjerne see Fader herinde for at holde os skadesløse med lidt Nytaar. De kan uden Risiko love ham at han ikke skal komme til at kjede sig herinde, eller rejse utilfreds herfra. Andrea forener sine venligste Hilsener med mine til Dem, Hr Stephansen og Jfr Sørensen. Vi ønsker Dem en ret glædelig Fest og os selv ved Lejlighed et Par Ord fra Dem. - Deres hengivne Erik Bøgh".

Ved revyen spillede datidens berømte mimikere pantomime, gamle *H.C. Lumbye*, hele Københavns kælebarn, dirigerede orkestret og spillede Diana-Vals, Philippine-Polka - og Champagnegaloppen. Om det lykkedes at få faderen til revyen fremgår ikke, men allerede efter få dage måtte denne beskæres, da oprørs-

regeringen den 11. jan. 1851 underkastede sig Tysklands vilje, og scener f.eks. med Den tapre Landsoldat måtte udgå. Det var medvirkende til, at den kun gik 11 gange, sidste gang 11. febr. 1851.

Til "Soldaternes Hjemkomstfest" i Casino d. 6.2.1851 blev *Bøgh af Lange* bedt om på to dage at skrive prologen "Hilsen til danske Krigerre" - 14 fire-liniers vers og et velkomstkor. Den fulgtes af 2 *H.C. Andersen*-stykker.

BØGH BEDER OM IDEER FRA STEPHANSENS d. 27.6.1851

"Kjære Madame Stephansen! -

Det er længe siden jeg begyndte at tænke paa et Brev som jeg vilde sende til Holsteinsminde for at erfare hvorledes Alt stod til - om De havde opgivet os herinde osv. Da traf jeg en stor Mand paa Amalienborg - han var kongelig Gardist med Bjørneskin paa og hedte Hans Pedersen - Han forsikkrede mig at vi i Terminstiden ganske sikkert kunde vente Hr Stephansen og sandsynligvis Dem ligeledes til Byen. Vi vente og venter endnu den Dag i Dag med - formodentlig ville vi ogsaa komme til at vente imorgen og iovermorgen.

Da jeg imidlertid har gjort den Erfaring at man - idetmindste jeg - lettest bringes til at gribe Pennen i Forretningssager, saa har jeg ganske snildt udfundet en Metode hvorpaa De kan gjøre Deres næste Brev til et Lettre d'affaires - naar De saa skriver veed jeg jo at der alligevel

vil blive Plads til et Par Linier om Dem selv og os og andet Mere.

Her i Kjøbenhavn har jeg blandt andet erhvervet mig et Rygte, som kun i en vis Betydning kan kaldes fordelagtigt. Det er det: at naar Tiden er for kort for Andre - saa kan man henvende sig til mig for 1,2,3 at faae et eller andet Arbejde udført. Saaledes kom Festcomiteen ifjor til mig med Anmodning om paa 8 dage at skrive en lille Vaudeville. I Vinter kom Lange til mig og bad mig paa en Dag at skrive en Prolog da et Forspil som Faber havde været et Par Uger om at skrive var mislykket. Saaledes er jeg iforgaars bleven færdig med to Vaudevillebagateller som ifølge Bestilling skulde fuldføres i Løbet af 8 Dage - og nu kommer Lohse og Delbanco og beder mig paa nogle Dagestid at forsyne dem med et helt stort Quantum Smaaavers, Aphorismer, Anecdoter osv til Fyldekalk i en Folkekalender. Jeg flyver nu om som en Bi og samler sammen i disse Dage, og da det forekommer mig at jeg engang hos Dem har seet nogle Blade fulde af franske Aphorismer - er det min "ydmyge Bøn og Begjæring" at maatte laane og afbenytte disse - ethvert lignende Bidrag modtages med Taknemlighed -

Vi leve fortræffeligt herinde - saa fortræffeligt som det er muligt i denne Sommer, det nærmest synes at være en Benefice for Parapluifabricanter og Bundtmagere. Naar De nu kommer ind til os vil De faae et ganske anderledes muntert Ansigt at see hos min Kone. Hun og jeg ere nu lige lykkelige. Vi bytte med Ingen -

ikke engang med Skolemesteren i Fugleberg! - Med mange venlige Hilsener
Deres Erik Bøgh ”

Det vil sige, at Holsteinsmindes gamle franske underholdningsblade har bidraget til *Bøghs* utallige muntre småvers og rimerier og anekdoter og ordspil! Hans ”Vaudevillebagateller” fra 1851 var ”To Naboer”, ”Narret April”, ”Bajads” og ”Den grå Paletot”.

BØGHS BESØG PÅ HOLSTEINSMINDE

Den 16. august 1851 skrev *Bøgh* Tak for et besøg på Holsteinsminde - rød af skam over ikke at have sagt det forlænge siden, og over allerede at have fået endnu et brev fra fru *Stephansen* - måske med flere gamle franske aforismer! Han beklager, at *Andrea* ”satte vistnok alfor ofte sit Alvorsansigt op, men hun siger at hun ”skal aldrig gjøre det mere!” og hun er dobbelt taknemlig fordi De ikke formidskede Deres Godhed uagtet hendes Ædikebryggeri. Forleden fik vi en passant at høre at hendes Moder er død for en 6-7 Ugers tid siden. Det var naturligvis en Fremmed der fortalte os Dette. Familien har ikke meldt os Noget derom. Kullerup er her i Byen i disse Dage. Han er bleven lidt gladere i den senere Tid; men i min Kones Gunst har han ingen Fremskridt gjort.” I øvrigt havde de brugt dagen til sammen med alle Københavnerne at se ballon-skipperen *Tardinis* himmelfart.

Senere sendte både *Andrea* og *Bøgh* breve til fru *Stephansen*. Han beklagede sig over, at

Andrea ”er ligesom bleven forvandlet i Sommer, hun har ikke Lyst til at være hjemme eller rettere sagt: hun finder sig ikke mere hjemme her, hun kjeder sig, har Ulyst til sit Arbejde og taber sig i de frugtesløse Grublerier; jeg har ogsaa haft det for godt i min lange Sommerferie, og føler mig derfor halv fremmed i travle Arbejdsperioder. Men stakkels *Andrea* er et rent Følelsens og Phantasiens Barn og med hendes Reconvalencens kan det have lange Udsigter. Som Følge heraf have vi bestemt os til at tage *Emilie* ind til os i Vinter. Turde vi bede Dem besørge indlagte Brev til hende. Mange venlig hilsener fra Deres hengivne *Erik Bøgh*.”

Bøghs søster *Emilie* var da 19 år.

Tilsyneladende var ogsaa storesøster *Hansine Henriette* i hovedstaden, for sidst i oktober fortalte *Bøghs* fader ham, at *Henriette* måtte tage hjem - tilsyneladende i forbindelse med en Hr. *Hansen*, hendes forlovede. Derfor tilbød *Erik* og *Andrea* hende at bo hos dem. Hun svarede først længe efter: at hun måske ville komme til jul.

CARL HENRIK BØGH STUDERER PORTRÆTMALERI I KØBENHAVN 1851

Næstved Avis havde atter d. 13.1.1851 kunnet bringe en tak for modtagne pengegaver til soldater fra Førslev sogn, underskrevet af underjæger *Carl Henrik Bøgh*, som snart efter blev hjemsendt. Han flyttede ogsaa til hovedstaden og tog arbejde som malersvend. Han gik om af-

tenen på Kunstakademiets tegneskole og blev i oktober 1851 optaget på akademiet hos *J.L. Lund*, i hvis maleratelier han ogsaa studerede 1852-53 samtidig med, at han ernærede sig som håndværksmaler. Hans barndoms kærlighed for dyreverdenen vendte tilbage med fornyet styrke, han lagde sig efter dyremalerier .

Den 25.11.1851 sendte *Bøgh* et par af sine forfatterskaber – Folkekalenderen og vaudevillen ”Narret April” – og en lånt smørkrukke og 2 blyantspenne og 2 rigsdaler! – til fru *Stephansen*. Samtidig fortalte han, at broderen *Carl* ”er bleven Portraitmaler i stedet for Malersvend - af den gode Grund at Malersvendenes Arbejdstid er ophørt for iaar. Hvorledes han vil slaa sig igjennem som Konstner vil nu Tiden vise. Han turde maaskee faae en ubehagelig Lection i Vinter der vil lære ham at Verden bedre kan undvære *Carl Bøgh* end *Carl Bøgh* kan undvære Verden og at det derfor er nødvendigt for Førstnævnte at gjøre betydeligt mere end hidtil for at vinde Sidstnævnte. Han har vistnok gjort mærkværdige Fremskridt i Tegning, men den Konst at skaffe sig Kunder er igunden den vigtigste Deel af hans Fag - og den betvivler jeg at han lærer af Andet end af den haardeste Nødvendighed - han lider nemlig af den stor-snudede Beskedenhed, der ikke vil ”trænge sig frem”, men venter at Verden skal opsøge Talentet paa det Qvistkammer hvor Højsamme behager at opslaae sin Residents.

For Tiden er jeg beskjæftiget med at skrive et idylisk ”Sangspil” paa Vers. Det gaer desværre altfor langsomt thi jeg skriver det med mere

Omhu end Casino Honorerings Reglement kan fordre.”

Han skrev nemlig de følgende måneder - med stor glæde og tilfredsstillelse - i stedet for stykker, der som ”Narret April” og ”Den graa Paletot” fra 1851 var indrettet efter, hvilke skuespillere, der var til rådighed på Casino, nu et lille versificeret sangspil ”Huldrebakken” efter fri inspiration, med stemning fra hans kære Värmlands romantik i gamle folkesagn og folkeviser.

SNESLEV OG FUGLEBJERG 1851 – STEPHANSENS HØJSKOLEPLANER

Provsten kaldte nu lærer *H.H. Bøgh* ”flittig, ret duelig, af ulasteligt Forhold, men meget udanet og katechiserer mådeligt, men Skolen er dog ret god. Læsn. g+, Skr. g. Rel. g. Regn. g. Indb Und. tg. Gymn. g. Skolehuset særdeles godt.” Der var 77 børn.

I Fuglebjerg var ”Skolehuset godt, men nu under Reparation for Svamp. Der var 71 børn. Lærer Sigvart Bierregaard, 36 år, Jonstrup er baade duelig og flittig. Han katech. godt men i en vis Matros-Tone. Læsn mg? Skr g+ Rel mg Regn mg+ IndbUnd mg Gym ug.”

Og provsten fandt, at pastor *Lemvigh* ”prædikede ret opbyggeligt, men med mere Tilbøjelighed til Streghed end til Mildhed og Varme”.

De drivende kræfter bag de store landboreformer var klar over, at skulle man skaffe landet

en dygtig og selvbærende bondestand, måtte der undervisning og uddannelse til. Skolelovene 1814 fastslog undervisningspligten for alle børn.

På Grund af *Stephansens* herkomst og hans samfølelse med de svageste i samfundet måtte det ved valgene være naturligt for ham at stå sammen med Bondevennerne. Tilskudene til Holsteinsminde fra godsbesiddere skrumpede ind. Han søgte da rigsdagen om et tilskud til instituttet, og Fuglebjergkredsens repræsentant *Frølund*s forslag om at bevilge 1000 Rd. vedtoges ved finanslovsforslaget 1851-52, som en personlig ydelse til *Stephansen* årligt til hans død. Samtidig syntes kongeskiftet 1848 at kunne blive til gunst for Holsteinsminde: *Stephansen* kunne i sit svarbrev d. 19.2.1852 fortælle *Dorothea*, at ”Igaar Form. var jeg hos Balthazar Christensen; vi talte meest om Grevinde D.s Gave til Instituttet, hvorom han sagde mig alle Omstændigheder” – *Stephansen* var jo trods alt gudfar til *Danners* 10-årige søn og afviste ikke – som grevinde *W. Holstein* – at tage imod økonomisk hjælp fra Grevinde *Danner!*

To dage efter kunne *Stephansen* fortælle, at han atter havde været på farten mellem indflydelsesrige rigsdagsmænd ”som en lille Kanonbaad i Krigstrid, det var blevet mig fraaadet at søge en Samtale med Oberst Tscherning, men da jeg hørte at han var en Modstander af den Kyst, som jeg forsvarer, saa opsøgte jeg Orlogsmanden og lagde bi, han gav Ild paa mig, og der blev en Bataille, som den der falder paa Søen

med saadan en lille Kanonbaad som min; Kuglerne gik over mit Hoved, men jeg gav ham imellem et Grundskud; for resten kan jeg godt lide Oberst Tscherning... Jeg gik fra Prof. Fenger hen til Bøgh med Lynstraalen i min Lomme; men da jeg saa kom derhen, saa blev det den yndigste Sommerdag i Verden, følgelig kunde Lynstraalen slet ikke bruges; thi hvor skulde vi have faaet Tordenen fra paa en saadan Dag. Jeg gik altsaa med Bøgh ud at spadse-re paa lange Linie, og der saae jeg den rigtige "Scandale" gaae paa det, der kaldes "Grønnin-gen", der saae jeg den Prindsesse, der har faaet to Børn, at roe sig frem paa den haarde Jord, som Vaarsolen nu paa sin Fransk begyndte at optøe, og der saae jeg Digteren Schaldemose komme humpende langs med Kongens Have, som om han var bunden med de hydro-electri-ske Gigtkjæder, der nylig er kommet fra Kunst-udstillingen i London o.s.v. I Dag har jeg havt Audientz paa Slottet hos Grevinde Danner, hun var meget god, og talte længe med mig om Instituttets Anliggender, og tilbød at jeg kunde skrive hende til om der var noget, som hun kunde virke for i disse Sager... " Senere mødte han en mand, som "spurgte om det ikke var Stephansen, hvortil jeg svarede jo, og kjendte øjeblikkelig paa Stemmen at det var Baptist-anføreren Mønster. Jeg synes at han saae meget yngre ud end før, og vi fulgtes ad til hans Hjem, Baptisternes Forsamlingshuus i Hotel de Scandinavie. De holder en stor Skole for alle Baptistbørnene..."

Stephansen var atter i april 1852 i København og måtte igen konstatere, at "Kjøbenhavnske "Menneskevenner" ikke ere til at bevæge til no-get for den folkelige Sag i hvis Ærinde jeg er draget herind, men Klarhed har jeg vundet i Sa-gen, og det egentlige og rette Svar veed jeg nu at jeg først kan faae paa mit Spørgsmaal naar jeg den 3.die Paaskedag faar Bondefolket at see i Rønnede... Det ligger i Sagens egen Natur at jeg derimod, som "slem" Bondeven maa ha-ve mine Hjælpere alene i Bondestandens Ræk-ker; faaer jeg ingen dér, saa er Sagen heller ik-ke hverken til at lide eller stride for. Faaer jeg derimod Hjælpetropper i denne Stand, saa maa Dette bevises ved at vove nogle Konge-Obliga-tioner, som høre til for at garantere Kjøbet af Hindholm, og dersom dette kan tilveiebringes, saa har Alberti lovet at skaffe de 3000 Rbd der behøves i Juni, som Ingenting. Vil eller kan Bondestanden derimod ikke gjøre dette, saa er dette for mig som et tegn af Himlen, der vidner om at Sagen ikke Dennegang skal udføres, og jeg er saa ligeglad, thi saa har jeg udført det Æ-rinde som jeg for den gode Sags Skyld skulde og burde og jeg har ikke taget Forholdsregler efter løse Indfald, efter Fordomme eller efter mine private Meninger, og dersom Bondestan-den vil billige min Plan, saa bliver Hindholm den "Forenings" Eiendom, der har "Hjertelav" for den "Folkeskole", som jeg anser for en god Sag at oprette og som ikke skal staae i anden Forbindelse med den "Folkeskole" der allerede er oprettet paa Holsteinsminde end hvad et godt Naboskab baade vil forlange og vil give, og i disse faae Ord har jeg udtrykt hele min

Plan..." - planen om hans andet livsværk:
Hindholm Folkehøjskole.

DOROTHEA BESØRGER "HEMMELIG POST"

Den 16.1.1852 skrev *Bøgh*, at de "længes begge To ret meget efter Holsteinsminde, og det var nær - meget nær ved at vi havde rejst ud til Dem i Julen, men saa frygtede Andrea at De ikke havde Plads til saadanne overrumplende Julgjæster". Han takkede fru *Stephansen* for at have besørget "hemmelig post" mellem brøderne i København og *Henriette* vedrørende "en Consultation angaaende Hr Hansens Tilbud til *Henriette*" og kunne fortælle *Stephansens*, at *Henriette* "naar Dagene længes agter sig herind med Hansen, - og af denne hendes Maade at tage Sagen paa slutter jeg mig til at hun har be-
tragtet vort Tilbud som et Fornøjelsesarrangement. Jeg har derfor nu sagt Afbud - Sandsynligvis vil dette give Hr Hansen Anledning til at "sætte et Brev i Stil" for sin Forlovede". Han "sagde som bror *Carl* til hende: "Følg dit Hjerte om du har noget - hvis ikke saa følg din Forstand". - "Hvad er han egentlig for en Fyr? De kjender ham jo gode Madame *Stephansen* - og det turde maaskee være en tilgivelig Nysgerrighed der bringer mig til at spørge. Saa vidt jeg erindrer har jeg ikke hørt noget Godt om ham".

Forklaringen kom d. 28.4.1852: "Ungkarl *Jørgen Christian Hansen*, Væversvend i Sneslev, 29 Aar gl. og Jomfru *Hansine Henriette Bøgh*, Datter af hr. Skolelærer *Bøgh* i Sneslev, 21 Aar gl." blev viet, med fædrene rebslagermester *An-*

dreas Hansen ved Holsteinsminde og skolelærer *Bøgh* som forlovere. *Jørgen* blev senere købmand i Haldager, og de fik 5 børn.

Og d.17.12.1852 fulgte broderen: "Ungkarl og Sadelmager *Kristian Anton Bøgh* i Sneslev f. 29.10.1824, og Pigen *Maren Hansdatter* opholdende sig i Sneslev f. i Ørslev sogn, Sorø Amt 10.4.1824. Forlovere Skolelærer *H.H. Bøgh* Sneslev og Skolelærer *Petersen*". De flyttede senere til Fyrendal og videre til Fårdrup sogn. *Maren* var jordemoder; de havde i 1860 datteren *Johanne Frederikke Bøgh* på 7 år, født i Fyrendal sogn, og *Carl Henrik Bøgh* på 2 år, født i Fårdrup sogn.

BØGH, GRUNDTVIG, DOROTHEA OG LEMVIGH 1852

Grundtvigs 1.kone *Elisabeth Blicher* var død 14.1.1851, han giftede sig 14.10.1851 med *Ane Marie g. Toft* til Rønnebæksholm (d.1854). I brevet d.16.1.1852 kunne *Bøgh* fortælle: "Forleden mødte jeg en smuk Equipage med Tæpper paa Hesten osv. Kan De gjætte hvem der sad i den? - Ejeren - den nygifte 70 Aars Yngling Hr Pastor *Grundtvig* med Frue! - O tempora o mores! Hvad siger nu Hr *Stephansen* om Manden".

Dette møde blev starten på en længere brevdebat mellem *Bøgh* og *Dorothea*, nok et godt eksempel på deres mange alvorlige diskussioner gennem årene.

Fru *Stephansen* delte ikke *Bøghs* kritik af gamle *Grundtvigs* giftermål. Han fortsatte pr. brev: "Touren til den grundtvigske "Historie" - for at give Sagen en neutral Benævnelse. Trods Deres fortræffelige Forsvar kan jeg nemlig ikke forlige mig med denne abnorme Forbindelse, dette titulaire Ægteskab, denne Vielses-Komedie - og det netop fordi det er en Kirkens Tjener der spiller Hovedrollen deri. Jeg giver Dem fuldkommen Ret i at den udødelige Aand forholder sig til Legemet som Himlen til Jorden - netop derfor finder jeg et sligt Kjærlighedsforhold mellem en 30aarig Qvinde og en 70aarig Mand meget passende for Himlen hvor man "hverken skal bortgiftes eller tage tilægte" men aldeles ilde placeret her paa Jorden, hvor man gifter sig. Jeg veed meget godt at jeg nu kommer ind paa et Emne der er vanskeligt nok at behandle, men jeg veed ogsaa, at naar man taler som en Søn til sin Moder kan man tale mere og bedre end en "Herre" i Reglen kan tale med "en Dame".

Først og fremmest vil jeg give Dem den allerstørste Triumpf ved at tilstaae Dem at jeg, om jeg blev Enkemand - og, som jeg antager, vanskeligt vilde finde Nogen der vilde kunne udfylde en Hustrus Plads - langt lettere vilde kunne betroe Resterne af mit Liv og mine Interesser til en ældre Dame end til en yngre. At jeg af Taknemlighed og for at forebygge Skumlerier vilde kunne underkaste mig en Vielse finder jeg heller ikke utroligt, men fordi jeg vilde gjøre det, skal Grundtvig - Præsten og Kirkens Mand - ligefuldt lade det være.

Er Vielsen stiftet for at undgaae Forargelse dvs for Folkesnaks Skyld, eller for at hellige Forholdet dvs for Guds og vor egen Skyld? - Naturligvis for det Sidste thi ellers var den jo kun en tom Formsag - og er den ikke en tom Ceremoni men en betydningsfuld kirkelig Handling (et Sacramente!) saa profaneres den ved at indvie et Forhold hvori Ægteskabets Idee ikke realiseres.... En aandelig (christelig) Kjærlighed mellem en Kvinde paa 34 Aar og en Mand paa 68 Aar kan være meget skøn - det kan være Datterens og Faderens gjensidige Æmhed men en legemlig (ægteskabelig - erotisk) er og bliver under slige Forhold unaturlig, uskøn - ja monstrøs. Der gives saaledes efter min Mening kun to Muligheder. Enten har Ægteparret været en fuldstændig (baade aandelig og legemlig) ægteskabelig gjensidig Tilbøjelighed - og isaafald bliver Ægteskabet ikke frit for Scandale, thi en saadan Tilbøjelighed for den unge Enke for den gamle Mand er unaturlig, og en saadan Tilbøjelighed hos den gamle Mand for den unge Enke meget slem - især saa kort Tid efter hans forrige Kones Død .. Eller: Begge have næret en reen aandelig Hengivenhed for hinanden, den unge fromme Kone har med datterlig Æmhed villet ofre sin hele Tid til at pleje den gamle begavede Mand (- dette var smukt, og det var formodentlig virkelig Tilfældet -) og for at faae Lejlighed dertil lode de sig vie - dette var Skandalen; thi de paatrykte det smukke Forhold et falsk Stempel, der bliver lige falskt skjøndt det ogsaa i og for sig er smukt. - Hvorfor denne Vielse? For at følge de almindelige Regler - siger De. Om Grundtvig havde

tilbragt Resten af sit Liv i Fru Toftes Hus og modtaget hendes datterlige Pleje, vilde kun den letsindigste Ordgyder kunne kaste en Skygge paa dette Forhold, og kun det mest tankeløse og ørkesløse Sladderselskab more sig derover. - Var der nogen Rimelighed i at den gamle, baade af Verden og sig selv i høj Grad anerkjendte Mand for slige usle Personers Skyld skulde gjøre sig latterlig ved at anlægge Ægtemandens Forklædning. Jeg siger latterlig, men burde maaskee sige ynkværdig! - Og undgik han Folkesnak ved dette Spilfægteri. Ingenlunde! Da han med den unge Kone knælede for Alteret og Præsten læste Ægteskabets Velsignelse: "Vorder frugtbare og mangfoldige - og opfylder Jorden!" synes mig ret Ægteskabets Halvhed viste sig i sin ynkeligste Skikkelse. Den første Sætning kunde passe for den unge Brud - den anden for Oldingen!

De citerede den confuse Clara Raphael. (Pseudonym for *Mathilde Fibiger*, som i 1850 udgav "Clara Raphael, tolv Breve" udgivne af *J.L. Heiberg*, det første hjemlige Skrift om Kvindens Frigørelse.) At hun derfor maatte finde Fru Tofts Giftermaal aldeles i sin Orden kan jeg nok forstaae. Hendes eget Giftermaal med Baronen er jo tilligemed dette to Alen af eet Stykke.

Her har De nu mit Indlæg i Sagen - saa uordentligt og saa friskt som det er flydt gennem Pennen. De vil deraf have seet at jeg kun bebrejder G. utidigt Brug af et af "de syv Sacramenter". Havde han giftet sig paa Spandetsk saa - for mig gjerne! (*N.M. Spandet* (1788-1858) assessor, frisindet politiker, stillede i

1850 forslag om indførelse af borgerlig vielse). Jeg forlanger ingen Gjendrivelse af mine Grunde, men det vilde glæde mig i Deres næste Brev at finde et Par Linier hvori De enten anerkjendte dem som rigtige fra mit Synspunkt eller - som den kjære Catolik (*Stephansen*) siger - erklærede Dem for kjætterske.

Venlige Hilsener til Dem Alle fra Andrea og Deres hengivne Erik Bøgh
P.S. Mit Stykke er indleveret til Hejberg"

Fru *Stephansen* skrev 18.2.1852 til *Stephansen* i København: "Vi vare i Søndags i Kirke og hørte Lemvigh, en kjøn enfoldig christelig Prædiken". Og hun fortsatte: "Som et Curiosum må jeg fortælle Dig en lille Nyhed, Lemvigh fortalte. Kapellan Mønster (for Holm) har en 70årig Fader, Præsten i Barse, der for et Par Aar siden blev Enkemand. Denne Olding er i denne Tid bleven forlovet med en 40aarig Jfr Rønne, og Sønnen skal vie dem, henad Foraret. Dette fandt nu Lemvigh var en "Scandale" hvortil jeg svarede: Saa kunne Folk jo faae noget Nyt at tale om, der kan afløse Grundtvigs Giftermaal. "Nei", svarede Lemvigh, "det er F'Skam Grundtvigs Skyld; han har lært de Andre det!" Fortæl Bøgh, at han har en saa mægtig Allieret i Krummerup Præst!"

I 1852 forsøgte den hensygnende "Kunstnerforeningen af 18de November", stiftet 1842/43 af mandlige bildende kunstnere, at genoplive de muntre kammeratlige sammenkomster ved at invitere ikke-bildende kunstnere til medlem-

skab. Den første, der meldte sig, var *Erik Bøgh*, bror *Carl* fulgte i 1853, og begge kom i over 25 år til at sætte et lystigt præg på foreningens liv, ikke mindst festerne med *Eriks* viser og introduktioner til maskerader og karneval under *Carls* formandskab 1862-80. Takket være *Eriks* modstand faldt et forslag om kvinders medlemskab og deltagelse udenfor festlige lejligheder, for han mente, at: "Ingen af de ældre Medlemmer kan betragte Damerne som blot og bar Kammerater; det vil lægge Baand paa deres Færden i Foreningen"!

SOMMERBESØG PÅ HOLSTEINSMINDE 1852

Midt i travlheden med skriverier nåede Bøgh også at lære den nye portrætteringskunst, fotografering, som havde bremset hans tegnerier i Sverige:

"Løverdag Kjære Hr Stephansen!
Har De Lyst og Lejlighed og Plads o.s.v. o.s.v. til at huse os 2½ forfløjne Kjøbenhavnere et Par Dages Tid, saa vilde vi paa Torsdag Kl 2½ komme til Sorø. Jeg skal isaafald tage mit fotografiske og stereoskopiske Atellier med mig og holde Experimentalforelæsninger for Dem, thi jeg har havt en complet Raptus for disse Kunster i Sommer og er nu omtrent en af de dygtigste Fotografer i Byen. -

Vi haaber at Fruen nu er aldeles karsk, og vi længes ret efter Dem Alle - men er der Noget iveauen saa skriv os endelig et Par Ord - saa opsætter eller opgiver vi denne lille Udflugt. Kan

De derimod have os, saa send blot et Stykke Papir her ind hvorpaa der staaer "Kom!" Jeg skal ikke plage Dem med overflødig Skriveri i denne Hede. - Mange Hilsener Deres hengivne Erik Bøgh."

Det kunne tyde på, at *Bøghs* ventede en arving, og at *Dorothea* havde været syg - og at *Bøgh* ikke kendte en anden dygtig ung fotograf ved navn *Ridiger* - herom senere!

STEPHANSEN KØBER NABOGÅRDEN HINDHOLM I JUNI 1852

Stephansen havde længe syslet med planer om også at oprette en folkehøjskole for unge af bondestanden og "vinde en Stok til Holsteinsmindes Blomst", og i juni 1852 lykkedes det ham at skaffe midler til at købe nabogården, arvefæstegården Hindholm. Han startede 1.11.1852 højskolen sammen med cand.teol. *N.J. Jensen*. Det gav *Dorothea* endnu mere skriveri såvel med breve som regnskaber over gårdkøbet, med udsendelse af henvend 500 aktiebrev og korrespondance som følge heraf. Dertil kom regnskaber med alle håndværkerne, der de følgende år var igang med at ombygge Hindholm, hvis udhuse var faldefærdige, og hvor et nyt elevhus måtte opføres.

Hindholm højskole var Sjællands første i sin art og i mange år Danmarks største. Fra 1852 var en af lærerne ved højskolen tillige lærer på Holsteinsminde. Den første ordentlige Rigsdag bevilgede *Stephansen* personlig 1000 rdl i 1851 og 52 årligt til arbejdet for fattige børn – mange

af de gamle velgørere fra de første år var døde, alt var blevet dyrere, og gælden var stor.

BRANDEN PÅ HOLSTEINSMINDE AUGUST 1852

Stephansen skrev i sin årsberetning for 1852: ”Inden jeg slutter denne Beretning maa jeg endnu omtale den Ulykke, som ramte os, den 5te August, da Ilden fortærede Institutets Ladebygning (25 Fag) med deriværende Tærsk- og Hakkelse-maskine og Mølle, samt den indhøstede Rug; desuden en Materialbygning paa 10 Fag, hvori var Reberbanens Værksted, Oplag af Hamp, Reeb, Tjære, Huggeværksted, en Reisevogn, m.m.m. Ilden opkom Efterm. Kl. omtrent 3 paa Hegleloftet, hvor Rebslageren forlod 2 Drengene i Arbejde med at pille Bindsler op, og med Formaning, at være flittige, indtil han om et Øieblik kom tilbage. Den ene af disse Drengene var uconfirmeret, den anden paa 16de Aar, confirm. 1851. Saasnart Mesteren var gaaet tog den store nogle chemiske Svovlstikker op af Lommen, og morede sig med at stryge dem an, og tænde Ild i lidt Blaar, hvilket han derpaa slukkede; men da han strøg den 3die Svovlstik paa Væggen, tændtes der Ild i noget Fnug, der gjerne hænger paa saadanne Steder, hvor der hægles. Ilden greb fat i Straataget, og det Forsøg, han gjorde paa at slukke den med sin Kasket, mislykkedes, hvorimod den brød med Voldsomhed ud af Taget, næret af alle de brændbare Gjenstande, Loftet var fyldt med. De øvrige Drengene, med een af vore Hjælpere, vare i Laden beskjæftigede med at snøe Halmbaand til den forestaaende Hvedehøst. Avlskar-

len havde Heste for Møllen, i Begreb med at male Sæd. De øvrige Folk vare i Marken. Alle skrækkedes nu op ved Børnenes Raab og ved Ildens Bragen, som i et Nu havde omspændt hele den straatækte Bygning, som var tørret i Sommerheden, og fyldt med lutter brændbare Ting. I en utrolig Hast greb Ilden fat i Taget af Laden, som var sammenbygget dermed og Hestene kunde neppe spændes fra, og nogle Arbeidsvogne og en Rensemaskine flyttes ud, før end Taget faldt. Heldigvis blev Ilden snart bemærket i Nabolauget, og Førslevgaards Sprøjte først, og siden 5-6 andre fra det nærmeste Nabolauget, ilede os til Hjælp. Vel var det ikke at tænke paa at redde nogen af de straatækte Bygninger, som Ilden havde fat i, men alle Bestræbelser gik ud paa at bevare Institutets Hovedbygning og vestlige Fløi fra Ødelæggelse. Disse vare kun faa Alen bortfjernede fra de brændende Bygninger, og ganske hede af Ilden; men ved Sprøjternes Virksomhed, og de mange tililende Menneskers ufortrødne Bistand med at skaffe Vand, lykkedes det endelig at afvende Faren. Hvad der ogsaa bidrog til at redde os fra at gaae huusvilde og total ødelagte herfra, var den heldige Omstændighed, at Vinden vendte sig under Branden, saa at Luerne bleve førte i Nord, istedetfor at de i Begyndelsen stode vestligt, over mod Gaardens øvrige Bygninger. Efter at vi saaledes i en Time omtrent havde svævet imellem Haab og Frygt, og i den Tid baaret det meste Bohave ud af Stuehusene i Haven blev man endelig Herre over Ilden, saa at det kunde beregnes, hvor meget den vilde fortære,

medens dog Sprøjterne havde nok at gjøre til den sildige Nat med at slukke.”

Den 10.8.1852 skrev *Bøgh*:

”Kjære Madame Stephansen!

De kan tro at vi modtog Efterretningen om den Ulykke, der er timet Holsteinsminde, og naturligvis haardest har berørt vore Venner, Stiftelsens Livsprincip - med den oprigtigste Deeltagelse. Skade at vi ere saadanne Stympere, at vi ikke engang kunne gjenoprejse et Fag Huus endsige den heele Længe! - Jeg var en god Stund betænkt paa øjeblikkelig at rutsche ud til Dem for en Dagstid; men saa sandede jeg tilsidst at Marius gjorde slet ingen Nytte mellem Carthagos Ruiner, og at jeg med min bedste Villie ikke heller vilde udrette Andet paa Holsteinsminde end at "gaae ivejen" for nyttige Folk. Jeg blev derfor hjemme.

Det var Rudmose der først overbragte os den sørgelige Efterretning om Ildebranden. Hans egen Ulykke kjendte vi allerede forud af hans rudmosede Avertissement i Berlingske. Jeg var ude da han besøgte os, men Andrea forsikkrede mig at han bar sin Sorg meget roligt – sandsynligvis har han allerede sat den i System.”

BØGH TRIVES MED SIN TRAVLHED

Dorothea har måske genlæst *Bøghs* brev fra 1849, hvori han udtrykte lyst til at blive bonde, og har – nok spøgefuldt – spurgt ham, om det stadig havde hans interesse. Han svarede d.10.8.1952:

”De spørger om jeg har betænkt at opgive Haandteringen herinde, og foreslaaer mig at blive Bukoliker ude ved Fugleberg - Det er for silde, eller ogsaa for tidligt. Havde jeg vedblevet at være Skolemester i Fugleberg, vilde jeg sandsynligvis nu have været Rigsdagsmand. Pastor Lemvig vilde nemlig have gjort mig til en mütsende Bondeven, og naar man seer hvilke "Hoveder" Bondevennerne iaar har stukket ind i Tinget, saa kunde de Godtfolk gjerne have taget mit med. Nu derimod groer jeg mere og mere fast til Kjøbenhavn, og aldrig har mine Udsigter her været bedre end for Øjeblikket. Medens alle Casinos Forfattere: Hostrup, Siesbye, Davidsen, Chievitz og Recke have gjort større eller mindre Fiasco ved deres sidste Arbejder have alle mine uden Undtagelse holdt sig, og Valpladsen er derfor min for Øjeblikket. Saisongen aabner med en 2-Acts Vaudeville af mig ("Hr Grylle og hans Viser" tildels efter en fransk Intrigue) og det næste Arbejde der er antaget til Opførelse er ligeledes mit - ("Huldrebakken" origin. Sangspil paa rimede Vers). Desuden har jeg allerede lagt en approberet Plan til et nyt 2-3 Acts Stykke, en satirisk Tryllefarce "Chaliffens Rejse", men vakler endnu tvivlraadig om jeg først skal tage fat paa dette Arbejde eller paa en Theater-Roman for hvilken tre Forlæggere hver for sig ubeseet have budt mig fem og tyve Daler pr trykt Ark. Et Hefte Viser har jeg atter fuldført og er omtrent færdig med mine Bidrag til Folkekalenderen samt en Vaudevillemonolog. - De seer saaledes at jeg ingenlunde har nedlagt min Pen men tværtimod slider paa den af alle Kræfter. I

Sommer under den værste Hede sad jeg i flere Dage fra Kl 6 om Morgenen til 9 om Aftenen ved Skrivebordet og ved en lignende Flid i Løbet af Vinteren haaber jeg at drive det saa vidt at jeg til Sommer kan gjøre en lille Udenlandsrejse. Saa vidt har jeg allerede drevet det at jeg er den eneste danske Forfatter der uden at være Journalist lever alene af sin Pen - alle de andre have Stipendier, Embeder eller private Ansættelser. Og dog har jeg været istand til nu i tre Fjerdingaar at arbejde i Forskud, medens alle de Andre lade sig betale i Forskud.

Andrea hilser Dem venligst. Hun er nu stadigt i godt Humeur, og vi kunne sige Det som Faa ere istand til: Vi leve uden Sorger og Savn og ønske kun at Fremtiden maa ligne Nutiden. Vor gode Hr Stephansen bede vi ogsaa modtage vor Hilsen - Med det Første skal jeg sende ham en lille Comedie hvis han nuomstunder kan overkomme at læse sligt Fjas - Sluttelig vor Hilsen til Hjemmet!

Deres hengivne Erik Bøgh”

I vaudevillen ”Hr. Grylle og hans Viser” præ-senterede *Bøgh* 8.9.1852 sine geniale rim i teksten til Champagnegaloppen:

Naar Dit Humør er graat, Og Modet bankerot,
Og Vejret trist og vaadt, Og tykt og koldt og raat -
Naar Verden er bigot, Og finder Dig for flot,
Og naar Du nævnes blot Rebel og Sansculet -
Naar Rykkernes Komplot Slaaer Lejr omkring dit Slot
Og Du er alt saa smaat Belavet paa Kachot -
Naar Du en Kurv har faa't Og derfor som Peer Tot
Maa staa til Skam og Spot Og tage Alt for Godt -
Rask! - Lad da Champagnen smelde!

Hele Flasken skal Du helde
Ned i Dit blasfeerte Hjerter -
Det vil lindre al Din Smerte o.s.v.

FANNY OG F.C.C. RIDIGERS BRYLLUP 26.9.1852

Efter 1845 hører vi i syv år intet fra Bøgh om *Fanny Krieger* udover i brevene til Stephan-sens; men hun har formodentlig som familien boet i København, hvor faderen døde i 1830 og moderen i 1850. Datidens lille København lå inden for voldene, og *Fanny* kan ikke have undgået at følge *Bøghs* karriere 1850-52 - og de kan let have mødt hinanden på gaden. Men *Bøgh* har ikke nævnt hende og har næppe opdaget, at der d. 26.9.1852 i Trinitatis Kirke var bryllup for ”*Ridiger, Frederik Carl Christian, Uhrmager, Ungkarl, 25½ år, Stormgade 205 og Jfr. Adolfine Fanny Krieger 28 3/4 år - Forlovere: N Damborg Uhrmager, J A Øberg Uhrmager*”. Samme *Ridiger* var også fotograf!

F.C.C. Ridiger, kaldet ”*Fritz*”, var født i København 18.6.1827 som søn af regimentsbøssemager ved Sjællandske Jægerkorps *Johannes Ridiger* og *Cecilie Marie Nielsen*, men blev tidligt forældreløs. Han blev lige efter konfirmationen 1.7.1841 indskrevet i urmagerlære i København hos mester *Julius Ferdinand Renouard*. Han lavede svendestykke 30.6.1846 (et lommeur med dobbelthjulgang!) og blev i 1847 svend hos en dansk urmager i Tromsø (Norge). Da krigen brød ud i 1848 rejste han hjemad for at melde sig, men da han nåede Trondhjem, var våbenstilstanden indtrådt, og han fik plads i

Frederikshald. Om foråret rejste han hjem og deltog som værnepligtig i krigen 1849-50. Efter krigen aflagde han mesterstykke for urmagerlauget i København d. 23.8.1852 - dette bestod af "et Lommekronometer med Dobbelt-hjulgang, 8 Stenhuller, Stenløftning og Kompensations-Uro", et fornemt ur, særdeles fint udført, flot udstyret saa alene graveringen kostede 40 francs. Han fik audiens hos kong Frederik 7. for at forevise det, og "Kongen fandt saa stor Behag i dette Mesterstykke, at han købte det og senere forærede det til sin Onkel Prins Ferdinand, der bar det til sin død. Desværre vides det ikke, hvor dette Mesterstykke er blevet af", men urmager Karsten Rymisz i Menstrup syd for Fuglebjerg er den lykkelige ejer af et andet af hans ure.

Efter brylluppet d.7.12. flyttede *Fritz* og *Fanny* til Adelgade 81 i Præstø, som de købte i 1860, og han fik 13.12.1852 borgerskab som urmager og boede her i 67 år til han døde 21.12.1919, 92½ år gammel, som Præstøes ældste indbygger. *Fritz Ridiger* var imidlertid også meget aktiv som fotograf; fra 1860erne kendes på det Kgl. Bibliotek f.eks. mange eks- og interiører fra Nysø.

"HULDREBAKKEN" KLAR TIL DET KGL. TEATER 1852 - MEN BLEV PÅ CASINO

Hen på året 1852 kunne *Bøgh* fortælle fru *Stephansen*, at "Iaftes blev jeg færdig med "Huldrebakken" - alias "Nøkken" - det Arbejde der i fem Maaneder har lagt Beslag paa mine dygtig-

ste Tanker. - Det seer nu ud i mit Hoved som i en Stue hvorfra man har bortflyttet et Chatol eller et lignende stort Møbel der i lang Tid har optaget Ærespladsen midt paa den bredeste Væg - eller som i en Familie Dagen efter at den ældste Datter er bleven gift og har forladt Hjemmet med samt sit Udstyr. - Dette dramatiske Digt har jeg forresten ogsaa behandlet med en uforsvarlig Omhu og det er Spørgsmaalet om det ikke til Gjengjæld vil lønne mig saaledes som andre forkjælede Børn lønne deres Forældre - med Sorg og skuffede Forventninger. Jeg vil beskrive Dem dette Barn. En lille spinkel romantisk Skabning der snart leer snart græder - een Act stor - oprindelig født mellem de yndige værmelandske Fjælde, men opdraget i Nyhavn Nr.12 paa Byens Side, godmodig, venlig fordringsløs - ja lad mig nu ikke begynde at opregne Barnets Dyder! - Jeg har indpakket det i det blødeste reneste fire og femskeftede Bommesie - eller om man vil 4 og 5 føddede Jamber - og jeg troer neppe der skal findes en Knude i Vævningen eller en Øgning i Syningen. Jeg har ikke anvendt et eneste Smør- og Dørs-Rim eller en eneste "Stille-fore-Inversion" paa den hele Dragt. Derimod har jeg berøvet mit musikalske Skatkammer et helt uskat-terligt Garnitur af ægte svenske Perler for at smykke den Lille - og - nu kommer Sorgen! - Dette Barn paa hvilket jeg har anvendt saa Meget og som maaskee paa det kongl. Theater vilde faae gjort sin Fader Glæde og Ære, maa jeg nu for at holde mit Ord, og sauvere mit Spi-sekammerforhold til Casino - fremstille for Verden paa en Scene, hvor Publikum er vant til

at see Siesbyesk-tydske "Kreutz-fidele" Kellnerinder og Chievitzsk-franske legere Grisetter - hvorledes vil beskedne Dalkulle tage sig ud mellem disse Tøjter! - I Morgen skal jeg holde Oplæsning for Directionen, men jeg spiller højt Spil, thi jeg forlanger et mere end dobbelt Honorar, og nægter man mig dette indleverer jeg Stykket til Hejberg - hvorved jeg resikerer at det hele Arbejde bliver spildt eller - at det lønner sig med 10-1200 Rbd og en Friplads i Nummerparquettet. Casino derimod honorerer efter Reglementet et saadant Arbejde kun med 150 Rbd. Jeg har forlangt mellem 3 og 400 saaledes at jeg med Forlagshonorar etc. kunde have 500 Rbd ialt. Det er en beskeden Fordring, men Casino er et Actieselskab og modtager helst Licitationsarbejde."

Direktør for det kgl. Teater *J.L. Heiberg* fik - efter *Langes* råd og med hans samtykke - overladt *Bøghs* originale stykke "Huldrebakken, Sangspil i rimede Vers i 1 Akt", men beklagede ikke at kunne besætte stykket tilfredsstillende med kvalificerede skuespillere; i stedet bestilte han hos *Bøgh* en vaudeville, passende for hans folk. "Huldrebakken" blev det eneste stykke, *Bøgh* forsøgte at få frem på Det kgl. Teater. "Huldrebakken" blev så opført på Casino fra 1. dec. 1852.

HJEMME I SNESLEV 1852

Hos sadelmager *Kristian Anton Bøgh* og fru *Maren* i Sneslev fik man 22.12.1852 en søn, som blev hjemmedøbt *Frederik Kristian Bøgh* og fremstillet i kirken 26.4.1853. Gmd. *Julius*

Kehlets kone bar, Gmd. *Niels Pedersens* kone stod hos. Gmd. *J. Kehlet*, *Niels Pedersen* og væver *Hansen* (*Henriettes* mand) af Sneslev var faddere.

Provsten fandt 1852, at "Skolelærer *Bøgh* er noget adspredt i sit Væsen, hvilket har Indflydelse på Undervisningen, men iøvrigt flink, ret duelig og af ulasteligt Forhold. Han er en fortrinlig god Kirkesanger".

I januar 1853 blev *Stephansen* både plaget af gigt i ansigtet og af økonomiske problemer efter branden, han var nu uden finanslovsunderstøttelse. I den anledning forespurgte patronessen 16.2.1853 grosserer *Pugaards* legat om dets mulighed for at overtage og videreføre *Holsteins* minde.

Stephansens avlsleder og ven fra 1835 *Jens Corneliussen* holdt med sin hustru *Johanne vækkelsesmøder* hjemme på Skovgården og rejste rundt og holdt møder for med jævne, klare ord at støtte folkekirken i landsbyerne i Sydvestsjælland, som en skattet foredragsholder og mødeleder, side om side med præsterne. I 1853 var *Jens Corneliussen* i Ordrup medstifter af en Missionsforening, der få år efter afløstes af "Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark". Men han stod også på god fod med egnens Grundtvigianere, f.eks. da Grundtvigs tanker virkeliggjordes ved Hindholm Højskoles oprettelse. Han havde også nært samarbejde med højskolens unge lærer *Anders Jørgensen*, som ofte hjalp *Corneliussen* i det dag-

lige arbejde - de kørte sammen på torvet i nabo-byerne og solgte deres landbrugsprodukter! Foreningens første halvårsmøde holdtes på Holsteinsminde med 2-300 mennesker fra hele landet. De grundtvigske søgte mod Førslev, de indremissionske mod Fuglebjerg.

JULEBREVE OG BOGSNAK MELLEM ANDREA OG DOROTHEA

”Holsteinsminde, 17de Decb. 1853 Kjære unge Veninde! Jeg holder mig til det gode Indtryk, Holsteinsminde og dets Beboere har gjort paa Deres kjærlige Sind i Sommer, og mener, at endog flere Maaneders Taushed og tilsyneladende Ligegyldighed har ikke udslettet det. Og, jeg veed, vi have Overbærenhed Behov, kjære Venner: Steph. har faaet Brev fra Deres gode Mand med alle de gode Løfter fra Professore; vi have faaet den smukke Kalender. - De skrev mig et saa yndigt, kjærligt Brev, som jeg langtfra ikke fortjente - for alt dette sende vi vor summariske Tak, elskede Venner, og ønsker kun, at vi engang igjen kunde glæde Dem!. Min Stephansen sender Dem sit lille Forfatter-skab, der jo seer nok saa uskyldigt ud, og nemt at komme fra; men jeg forsikkrer Dem, der klæbe flere Sorger, Ubehageligheder og vaagne Nætter ved denne Folkesag, end Nogen skulde troe. Vi have skrevet over Hundrede Breve i den Anledning, og staae altid i den falske Stilling til Bondestanden, som om der skete os en Tjeneste ved, hvad der ene og alene er til Bøndernes Fordeel. Dog, det kan Bøgh nok forstaae, uden at jeg siger det; kun saameget vil jeg tilføie, at Stephansen har den samme Lyst

til Sagen som før, og bærer alle Byrder med Ungdoms Mod. Her er 34 Elever, og vi døie nok med at faae at kjøbe alt, hvad de kunne spise! Møllers Søn fra Fl.berg er anden Lærer, og underviser i Naturlære etc - og Knudsen er hos Møller i Flakkebjerg. 2 Timer hver Dag kommer Eleverne herover, en Klasse ad Gangen, og læse med St. - Forresten have vi det allesammen Gud være lovet godt, paa den lille Jfr Thye nær, der har gennemgaaet en trang Skole. For det første har hun haft Gigtfeber i flere Uger, og har været meget daarlig og hjælpeløs i al den Tid; dernæst har hendes Forlovede slaaget op med hende og sendt hende sin Ring tilbage, uden nogen anden Grund, end nogle ufornuftige Ytringer af Jfr Thye i hendes Breve. Nu er hun oppe, men endnu svag, og stræber at reise sig efter det dobbelte Stød. - Tak for Deres kjærlige Indbydelse til et besøg i Kbh, bedste Venner! Vi ville saa til Foraaret, thi nu ere Dagene for korte til at bestride, hvad vi skulle end sige til at reise - desuden ere vi opslidte, aandelig talt af alt det Regnskab og Skriveri, Nytaaret fører med sig, saa der er slet ikke noget rart ved os, inden vi have samlet nye Kræfter, og vederqvæget os lidt i Julen, om Gud nu giver os Sundhed, Fred og Glæde dertil. Stephansen har endnu Gigt i sin Arm, som i Sommer; men jeg er noget raskere, og jeg har dog ikke brugt Revalenta. - Hvor gjerne tænker jeg mig ind i Deres lille Hjem, min elskelige Mad. Bøgh - jeg kjender det jo, og veed, der er godt at være; men det er sandt, jeg har ikke været der til daglig Brug, thi De har gjort det alt for høitideligt for os; nu veed De, at vi vil aller-

helst sidde i al Stilhed, og see lidt paa Dem, og tale, naar De har Lyst, men ønsker ikke ellers nogen Fornøielse. Jeg er glad, at De har Deres Svigerinde hos Dem; hils baade hende og Broder Carl!

Af litteraire Sager har jeg da læst, som De paa-lagde mig: Paul de Kogks: Hanreijen. Men jeg kan ikke sige Dem, saalidt jeg synes om den. Vel indrømmer jeg, at den indeholder sørgelige Sandheder; men de ere ikke fremstillede til Nogens Nytte eller Fornøielse. Den falske, forfængelige Ære, eller rettere Skinnet af den, er fremstillet som den første Rettesnor i Menneskelivet, - ellers havde Henry da tilsidst tilgivet sin Kone, der saa meget fortrød sin Synd, den samme, som han havde gjort sig skyldig i, uden at fortryde den. Konen skulde man først tro var en hjerteløs Kocvette, men det kan hun ikke være, naar hun kan sørge saa dybt og saa ærligt. Jeg synes ikke om nogen af dem, men dog bedst om hende; thi Mandens hele Maade at undskyldte sine tidligere Forhold som noget, de fleste unge gjorde sig skyldige i etc. og som han ikke i mindste Maade vilde bære Følgerne af, gjør ham i mine Øjne til en foragtelig Egoist, der vistnok gjerne kan sværme i sandelig Kjærlighed for en ung smuk Kone, men ikke har den rette Agtelse for Qvinden, eller for Ægteskabet. Vistnok et sandt Maleri af Frankrigs Frivolitet - men det kan ogsaa kun finde Sted der, ikke her, hvor der endnu er Guds frygt, dansk Frimodighed og Ærlighed tilbage. Den elskeligste Character er jo Malerens Kone; men det ligner P. de Kogk at paaklæbe hende den Prostitution, at

hun, med saamange gode Egenskaber, dog vil leve ugift, og dog trænge sig ind i "det gode Selskab" - hvilken Modsigelse! Dog, jeg forstaar maaske ikke det franske Liv - og gid vi aldrig maa lære det. -

Jeg skriver disse Linier under mange Afbrydelser, thi nu, da vi kun have Varme i een Stue, kan man ikke saaledes trække sig tilbage i Enrum som om Sommeren. Jeg havde meget andet at fortælle men faaer nu ikke Tid."

JULEGAVER FRA GAMMEL KONGEVEJ 45, EMILIE TIL KØBENHAVN

"Bedste Hr og Madame Stephansen!
Med vore kjærligste Ønsker om en glædelig Fest bede vi Dem modtage efter nærværende Factura:

1 Daguereotypi afbildning af Monumentet over Svenningsen (udført i Kobber af Stein.)

1 Expl. af "Noget Mere" udført paa Papir af Erik Bøgh

2 Manchetter udførte paa Lærred af Andrea Bøgh til Md. Stephansen

samt 1 Dormeuse af samme Fabrik til Jomfr. Sørensen.

Det er inderlig ubetydelige Julegaver, men de ere saa inderlig vel meente, og - mere har vi ikke at sige om dem.

Der bliver paa Grund af Hr C v. Flakkebergs uventet hurtige Afrejse ikke Tid til mere end

netop at lægge Brevet sammen og skrive uden-paa. Maaskee vi i Helligdagene tage os den Frihed at sende Dem Resten af det der skulde skrives i et P.S. Vi lever vel. Andrea har lige siden Emilies Ankomst været rask - vi have lejet en prægtig Stue Etage paa gl. Kongevej ude ved Frederiksberg til fremtidig Bopæl. Mange venlige Hilsener fra Deres Andrea og Erik B.”

Svenningsen var *Dorotheas* bror. ”Noget mere” var en af *Bøghs* vise- og digtsamlinger fra disse år.

Bøghs vaudeville ”Jomfruen” var tiltænkt Det kgl. Teater, men blev opført på Casino 18.5.1853. ”Et enfoldigt Pigebarn” 1853 med visen ”Da jeg var pige..” holdt sig på repertoiret et par måneder, opførtes 150 gange og fik *Bøgh* til at standse med oversættelser af tyske farcer og holde sig til de franske. En af hans fortællinger, ”Myrtekvisten”, er i form og stil så påvirket af *H.C. Andersen*, at den kunne gå for at være et af hans eventyr.

CARL BØGH PÅ AKADEMIETS MODELKOLE 1853

Ved nytårstid 1853 rykkede *Carl* op i Modelskolen, og i den følgende sommer begyndte han flittigt at gæste fælledeerne uden for København for at tegne og male de græssende køer og heste.

Bøgh skrev d. 31.12.1853: ”Carl har, som De maaskee hjemmefra vil have hørt faaet en Vel-

ynder og Velgjører, der har lovet at hjælpe ham til en Understøttelse nogle Aar og indtil videre af egen Lomme giver ham et maanedligt Stipendie. Han har ogsaa skaffet C. Informationer hos den svenske Generalconsul. Skade kun at den gode Konstner in spee skjønner saa lidet paa denne Lykke. Den aldeles uventede og usøgte Hjælp synes kun at nære hans Driveri og Indbildskhed! Jeg har allerede seet hvorledes han baade har forsømt Lejlighed til Erhverv og til at vise Vedkommende sin Erkjendtlighed. - Til mig kommer han kun naar han behøver mig og hænder det stundom at jeg blot giver ham et broderligt Raad eller endog kun spørger ham om Et eller Andet, saa er han strax fornærmet for 14 Dage. Medaillen fik han da ikke denne gang heller. I sin Overbeviisning om at han er den bedste Tegner paa Modelskolen har han naturligvis baade sjadsket, og været kjæphøj mod Professorerne - idetmindste har jeg hørt begge Dele fortælle. Jeg frygter for at der ikke er Noget at gjøre ved ham.”

NYTÅRSAFTEN 31.12.1853

Bøgh sendte åbenbart *Stephansens* et selvportræt: ”Kjære Madame Stephansen! Da jeg ikke selv kan komme ud og ønske Dem er glædeligt Nytaar sender jeg vore kjære Venner en surogerende Personlighed, som skal have betydelig Lighed med min - iblandt andet ligner han mig deri at han ikke kan faae Munden op naar han skal sige noget Smukt. Imidlertid trøster jeg mig med at De alligevel vil troe at der er en hjertelig Mening i det simple Ønske som saaledes ikke engang bliver udtalt.

Vi leve herinde som Kjøbenhavnere kunne leve i Julen - Vi kjede os ynkeligt, men ellers har vi det godt. Af Nyheder haves for Tiden ingen betydelige:

Julen har bragt en umaadelig literair Oversvømmelse. - Marken kan sikkert blive frugtbar, thi Floden har ligesom Nilstrømmen kun bragt: Vand og Gjødning. Min Bog er omtrent den, der gaar bedst fra Haanden, og jeg har havt den Fornøjelse at høre fra "de Store" at den er et Fremskridt - det er dog altid Noget. Chr. Winther og H.C. Andersen have især været vel stemte mod "den 1ste Kjærlighed" og Rimbrevet, og uagtet jeg ligesaa lidt er for de gode som for de svage Sider ved mit Arbejde fristes jeg meget stærkt til at skrive den Dom de fældte over "Noget Mere" paa Høflighedens istedetfor Fortjenestens Konto - saa vel stemte lod de til at være.

Warberg læser Dag og Nat til Examen. Kullerup og Andrea vedblive at skjule deres Elskværdighed for hinanden. Kaalund er herinde i Ferien og har skaffet mig adskillige muntre Øjeblikke. Det ene af de to Portraitter beder jeg afleveret til Fader, med vor Hilsen. Hvis min velærværdige Velynder i Førsløv skulde styre sin Bersærkegang til Holsteinsminde beder jeg Dem ogsaa formælde min Respect for hans balstyrske Person.

Fra Andrea skal jeg hilse ret meget. Hun har celebreret Festen med Rheumatisme i Knæet og Blegner paa Munden. Hr Stephansen kan

jeg hilse fra Catholikkerne, de give stadigt Messe for fuldt Huus, endogsaa Kullerup besøger deres Tempel: "Det er det eneste hvori man ikke resikerer at faae Snue, og saa synge de saa godt, og saa lugter der saa rart". Cleresiet derude betragter ham allerede som primsignet.

Mange Hilsener og alle gode Ønsker fra Deres Erik Bøgh"

Apropos *Bøghs* besvær med at "få munden på gled". *Bøgh* søgte ikke at skjule sin svaghed: Lige så let som han havde ved at skrive smukke, letflydende vers på morsomme rim, lige så vanskeligt havde han ved at holde en tale, endsige et foredrag. Det mundtlige ord gik aldrig flydende over hans tunge. Han rejste sig en gang ved et middagsbord og sagde: "Jeg spadserede i Haveselskabets Have og min kone kom med en veninde bagefter; saa hørte de nogen, som gik forbi mig, sige: "Det er ham, der umuligt kan holde en tale". Jeg rejser mig nu op for at bevise, at den person havde ret!" Den ellers livlige mand kunne i en kreds af fremmede være trykkende tavs og genert - "Når jeg vil tale, skriver jeg - når jeg vil høre, læser jeg".

NYT STUEHUS TIL FUGLEBJERG SKOLE GODKENDT 1853

Lige før jul 1853 kunne Ministeriet meddele: "Med hoslagt at remittere de med Direktionens behagelige Skrivelse af 1st. f.M. modtagne Tegninger med Overslag til Opførelse af et ny Stuehuus til Fugleberg Skole samt Indretningen af det gamle Stuehuus til et nyt Udhuus, skulde

Ministeriet til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgjørelse tjenstligt melde, at det herved approberes, at der maa opføres et nyt Stuehuus og indrettes et nyt Udhuus til Fugleberg Skole i Overensstemmelse med bemeldte Tegninger og Overslag, hvorfor det overlades til Directionen at træffe de Foranstaltninger til Bygningsarbeidets Udførelse, som maatte ansees hensigtsmæssige, samt at det ligeledes bifaldes, at den gamle Skoles Gaard- og Haveplads overtages til Eieren af Førslevgaard, Etatsraad Neergaard, imod at han afstaaer til Communen en Byggeplads til den nye Skole med fornøden Rum til Gymnastik- Gaard- og Haveplads.

Forsaavidt Directionen derhos ved samme Leilighed har indstillet, at det maatte tillade Krummerup Sogns Forstanderskab paa Communens Vegne at optage et Laan af 1600 Rbd til Hielp til Bestridelse af Bygningsudgifterne, imod at tilbagebetale samme i 28 Aar med 6 pc aarlig undlader Ministeriet ikke efter herom at have aftale med Indenrigsministeriet, lige tjenstligt at tilføie, at det bevilges, at Sogneforstanderskabet i det ommeldte Øiemed optager et Laan paa 1600 Rbd, og at dette tilbagebetales i 20 Aar med 1/20 Deel aarlig foruden Renterne.”

BØGH, STEPHANSEN OG RUSSENE

Stephansen må have udtrykt sympati for russerne, og *Bøgh* svarer i påskebrevet 1854:

”Kjære Hr Stephansen!

Jeg har hørt noget græsseligt om Dem - det værste næsten som man i denne Tid kan høre om et Menneske! Dersom man havde fortalt mig at De var bleven tydsksindet, det vilde jeg

have betragtet som en beklagelig Følge af den slemme Syge som kaldes Bondmands-Skab, men jeg vilde have trøstet mig; thi Tydskerne ere dog med alle deres Abekatterier ikke noget Utydske; men - russiske Sympatier! - Huha det er som blyenderne af en Knut løb mig koldt ned ad Ryggen blot jeg tænker mig slige Følelser. Har De nogensinde seet en Flok Russere? Det er ikke Mennesker, det er Nürnberg-Træsoldater, der kun have det forud for de sædvanlige at de ligesom Polyper og andre af de lavere Dyrearter have et Slags vilkaarlig Bevægelse. Jeg har flere Gange, naar jeg gik forbi disse Mellemting af Automater og Marionetter været fristet til at gaae hen og skjære i dem med en Pennekniv for at see om de vare gjorte af Valnøddetræ eller af virkeligt røget Kjød. Og nu Zaren? Er han ikke den livagtige Original til Dødninge-Fyrsten i det ungarske Sagn, Trolden der havde myrdet alle sine Undersaatter, og derpaa lod hele Armeer af deres forgjorte Liig kæmpe for det Land hvori han var det eneste levende Væsen. Og for slig en Fyrste og sligt et Folk fortæller man at De bedste Hr Stephansen skulde have faaet Sympatier! - Havde jeg ikke saa forskrækkelig travlt, saa skulde jeg rejse de ti Miil frem og ti Miil tilbage alene for at synge Dem en russisk Hymne jeg nylig har lavet og som gjør megen Lykke herinde; men jeg haaber at bemeldte Lovsang snart vil komme ud til Dem gennem Folkemunde, og De kan da faae at høre hvorledes Russisk lyder.

Jeg mærker desværre altfor tydeligt hvorledes Indflydelsen af Blade fra den ene Side bestan-

dig gjøre Ulykke i Folks Begreber og derfor maa jeg for Deres politiske Saligheds Skyld bede Dem snarest muligt at abonnere paa Dagbladet som er et godt Blad, et nationalt Blad, et livligt Blad, kort sagt et Blad hvoraf jeg selv er fast Medarbejder (dvs. Konstreferent - ansvarlig Kultusminister). De vil derved blive meget bedre orienteret eller rettere occidenteret udi saavel inden- som udenlandsk Politik; thi dette Blad indeholder stadigt ledende Artikler og frem for alt vil De blive sat au fait med alle Forhold i vor Kunstverden, thi det besørger jeg selv som sagt, og saa kan De jo nok vide at det bliver godt besørget. Hoslagt tillader jeg mig at meddele en Prøve paa Mandags-feuilletonerne, der høre til mine partes - og paaklistret vover jeg endvidere at tilstille Dem en Abonnementsplan.

(Trykt reklame for "Dagbladet", 24 linier, incl. Feuilleton: "Grevnen af Lavernie" af Aug. Maquet og egentlig roman "Familien Duterte" af Georges Sand. Nye abonnenter får 80 ark med de to romaner)

Om kort Tid begyndes i Feuilletonen en Oversættelse af Fjeldings "Tom Jones". Tiltrædende Abonnenter der ønske det Udkomne af de to ovennævnte Romaner ville ufortøvent erholde samme tilsendt pr Pakkepost naar de tilstille "Dagbladet"s Redaction deres Adresse og vedk. Postmesters Qvittering.

Jeg behøver naturligvis ikke at fortælle Dem at min Medvirken i dette Blad er en complet Hemmelighed. Saasart De underretter mig om

at De har abonneret, skal jeg modtage og besøge de 80 Ark Roman afsendte.

Vi ligge, som De nok kan forstaae, i et nydeligt Flyttedagsroderi, men jeg vil haabe at alt skal være bragt i sin gamle Orden Fredag eller Lørdag efter Paaske (Påskedag: 16.april 1854) og glæder os i det Haab at De da maatte komme ud til gamle Kongevej No.47 litr. M. for at see vores nye Etablissement og høre paa gamle Historier. Jeg har sluttet ny Accord om Leverance af 4 Hefter Viser; før fik jeg 60 Rd, nu 100 Rd for Heftet. Fra begyndelsen af næste Saisson vil jeg erholde en temmelig betydelig fast (Løn) fra Dagbladet istedetfor den ad interim gjældende Betaling pr. Spalte. I Sommer tænker jeg at skrive en Række Smaanoveller og Skizzer - dog derom ved vi vel nøjere og bedre om nogle Dage. Med Carl gaaer det ret godt, d.v.s. det gaar fremad. Venlige Hilsener til vor kjære Madame Stephansen, til Fader og alle derude. Deres trods alt muligt Bondevenskab og Russerkjærlighed lige hengivne Erik Bøgh."

ERIK BØGH FORTÆLLER OM BROR CARLS BEDRIFTER 1854

"Carl arbejder for Øjeblikket paa Illustrationer til mine Digte. Det er Synd at han har drevet Sommeren hen. Et Menneske med hans Talent kunde allerede have været langt fremme - Istedetfor at suge paa Lappen og bo paa et Tagkammer kunde han tjene sine 2, 3, 4 Rbd om Dagen blot han vilde, men han kan desværre ikke ville. Et Stipendium paa 400 Rd af det Rejersenske Fond vilde han i Sommer langt

lettere kunne have erholdt end jeg mine 600 af Finantserne, men istedetfor at virke for sin Fremtid drev han som sagt Sommeren hen og kommer nu i den mørke og kolde Vinter til Byen uden Ressoucer - ja neppe nok anstændigt udstyret til at gjøre en Visit. Uagtet han nu har tilbragt 5-6 Maaneder paa Landet medbringer han ikke engang Studier til sit Concurrence Stykke! - Det skulde undre mig om han faaer det færdigt i rette Tid. Til Medaillen kom han da forseent i dette Qvartal.

Andrea læser Tydsk af alle Kræfter, hun sidder oppe til Kl. 12 med sin Parleur i Haanden. Nu nikker hun og anbefaler sig tilligemed Deres Erik Bøgh”.

”Fader sendte mig forleden et Par Linier hvori han spurgte efter Carl. Den unge Herres Udgang og Indgang har hele Sommeren været mig temmelig ubekjendt. For Øjeblikket ligger han nok paa Landet hos den franske Generalconsul for at male Studier, give egne lectioner og passe Børn - Mere veed jeg ikke at fortælle om ham”.

I 1854 udstillede Carl sit første billede: ”En landlig Scene” med en fåreflok. Erik skrev vaudevilleerne ”Halvdelen hver” og ”Riccardo”, flyttede ud på Gl. Kongevej, og blev - nok i samarbejde med Carl - kunstanmelder for Dagbladet.

Carl Bøgh i atelieret

CARL OG ERIK PLANLÆGGER STUDIEREJSER

I sommeren 1854 planlagde begge brødre studierejser. Carls studier i Norge og Sverige inden for dyre- og landskabsmaleri blev afsluttet i efteråret 1854. Eriks rejse sydpå krævede større forberedelser og flere penge - hvor de kom fra vil fremgå af Årsskriftet 2015!

Bestyrelsens beretning 2013

Bestyrelsen har i det forløbne år holdt fire bestyrelsesmøder, hvor foreningens aktiviteter er blevet besluttet og evalueret.

Årsskriftet for 2013, som på grund af H.J. Heegaards død i sommeren 2012 blev færdigredigeret af redaktionsudvalgets to resterende medlemmer, blev på 104 sider og indeholdt 10 artikler, som tidsmæssigt dækkede perioden fra sen middelalder op til vores tid. Årsskriftet fik en pæn omtale i pressen. Vi er lidt stolte af, at vores lille forening stadig magter at udgive et årsskrift af denne standard.

Årets første arrangement var filmaftenen den 19. februar i Kulturladen, som vi holdt sammen med Lokalhistorisk Arkiv. På plakaten var en kort lille film fra befrielsesdagene, Tornemark-filmen, som nu igen var blevet klippet sammen til sin oprindelige skikkelse og uddrag fra en video om FIF-scenens opførelse af My Fair Lady 1989. Der var 59 betalende gæster.

Generalforsamlingen blev holdt den 20. marts i Café Fuglen med Preben V. Andersen som dirigent. Ulla Mynster og Jan Jørgensen blev genvalgt til bestyrelsen. Karen Bjerre ønskede ikke genvalg og blev erstattet af Jørgen Ravn. Karen Bjerre havde siddet i bestyrelsen fra december 1998, altså i godt og vel 14 år, og i størstedelen af perioden varetaget kassererhvervet. Efter generalforsamlingen holdt Car-

sten Egø Nielsen et interessant billedforedrag om Næstved-Slagelsebanen - fra jernbane til fodspor. Der var 27 deltagere i generalforsamlingen.

Majbritt Thomsen og Susanne Outzen fortæller om voldstedet på Gunderslevholm.

Den 20. april - en lun forårsdag - besøgte vi Gunderslevholm, hvor Majbritt Thomsen sammen med museumsinspektør Susanne Outzen viste rundt på voldstedet, hvor det første Gunderslevholm med stor sikkerhed har ligget, og på plænen ved åen, hvor det andet Gunderslevholm måske har ligget. Derefter besøgte vi den lille vognsamling, som Næstved Museum har deponeret på Gunderslevholm. Turen sluttede på Gunderslev kirkegård, hvor tidligere sognepræst Svend B. Jørgensen fortalte om kirkebygningen og kirkegården. Der var ca. 30 deltagere.

Om aftenen den 13. august holdt vi den årlige rundvisning i Borupris med 30 deltagere. Vejrguderne var ikke helt med os, men det lykkedes dog Bertel Hansen at gennemføre rundvisningen i Borup Gade i tørvejr. Men der kom en smule regn, mens skytte Jimmy Olsen ved Grundtvigsdysen fortalte om jagt og vildpleje i dyrehaven. Vi havde helst holdt dette arrangement i juni måned, men det er ikke så populært af hensyn til jagtinteresserne i området. Derfor blev det august, hvor det desværre bliver lidt tidligere mørkt, så vi måtte begynde kl. 18.30.

Rundvisningen i Borupris. Vi gør holdt ved Dansebøgen.

Allerede den 22. august havde vi det næste arrangement, nemlig et besøg på Skovsgård Bagerimuseum, hvor Jørgen Hermansen med bistand fra flere hjælpere viste rundt og fortalte om museet og bagerfaget gennem tiderne. Der var gang i ovnene, og efter rundvisningen nød de 32 deltagere kaffen med nybagt bager-

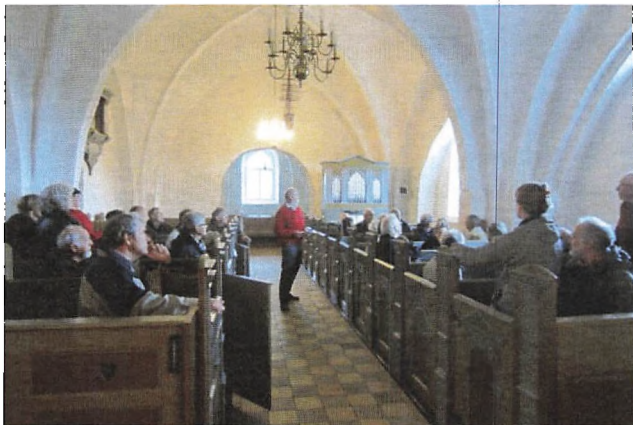
brød. Enkelte var også så heldige at få kransekage med hjem.

Skovsgård Bagerimuseum. Deltagerne er samlet på gårdspladsen

Årets sidste arrangement var en rundvisning i Tystrup Kirke den 12. oktober. Programmet måtte ændres lidt i sidste øjeblik, da det viste sig, at den nøgle, vi havde fået udleveret, ikke passede til kirkedøren, men inden Bertel Hansen var færdig med rundvisning på kirkegården, var den rigtige nøgle blev fremskaffet, og rundvisningen kunne fortsætte inde i kirken. De fleste af de 32 deltagere tog imod tilbudet om at drikke den medbragte kaffe i skolestuen i den gamle rytterskole fra 1724. Mens der blev drukket kaffe, blev der fortalt lidt om rytterskoler og skolegangen i gamle dage, og en af deltagerne kunne berette lidt fra skolegangen i Tystrup, idet han var blandt de sidste elever i skolen, som blev nedlagt i 1961 efter at have været i drift i 237 år. Deltagerne i arrangementet gav udtryk for, at foreningen

gerne måtte arrangere flere rundvisninger i områdets kirker. Og det har bestyrelsen taget til sig.

Rundvisningen i Tystrup kirke

Vores hjemmeside har pænt besøg. Omkring 14.000 klik på et år eller 36.000 på to et halvt år.

Foreningens medlemstal ligger støt på godt 130 medlemmer. Vi kan også konstatere, at foreningen har en sund, men ikke overdådig økonomi. Vi er så heldige, at vi har fået nogle tilskud i 2013, nemlig fra Næstved Kommunes Arkivfond, Sparekassen Den Lille Bikube og vores mangeårige medlem P.H. Sørensen, Slagelse. Vi kan også glæde os over, at vi har en bestyrelse, som arbejder godt sammen, og hvis medlemmer er villige til at yde et stykke arbejde.

Vi synes, at der er plads til flere medlemmer i vores forening, - at flere kunne have glæde af de gode tilbud i foreningen, både vores arran-

gementer og vores årsskrift. Vi vil derfor opfordre vores medlemmer til at udbrede kendskabet til foreningen og til at opfordre andre, der er interesseret i vores egn og dens historie, til at melde sig ind i foreningen. Vi vil også opfordre de medlemmer, som har lyst til at skrive en artikel til årsskriftet eller som har forslag til arrangementer, til at komme ud af busken. Ring eller send en mail til et af bestyrelsens medlemmer.

Også i år har vi grund til at sige tak til Lokalhistorisk Arkiv i Fuglebjerg for godt samarbejde og stor hjælpsomhed med at finde arkivalier og oplysninger, ikke mindst i forhold til artiklerne i årsskriftet.

Årsopgørelse 2013

Indtægter	2013	2012
Kontingent	20.976	19.800
Gaver og tilskud	3.500	5.500
Salg af årsskrifter og DVD	3.660	6.252
Indtægter ved møder og ture	5.900	6.960
Renter	35	31
I alt	34.071	38.543
Underskud	224	
Balance	34.295	38.543

Udgifter		
Årsskrift	26.301	26.046
Administration	6.112	7.031
Mødeudgifter	1.183	1.223
Gaver	699	
I alt	34.295	34.300
Overskud		4.243
Balance	34.295	38.543

Status 31. december	2013	2012
Aktiver		
Bankbeholdning	27.105	26.905
Kontant	510	934
I alt	27.615	27.839

Passiver		
Beholdning 1. januar	27.839	23.596
Periodens under/underskud	-224	4.243
Egenkapital 31. december	27.615	27.839

Regnskabet revideret. Bank- og kassebeholdning afstemt. Intet fundet at bemærke.
Fuglebjerg d. 20.01.2014 Erling Nielsen

Foreningens bestyrelse

Formand

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

Tlf. 55456348 - 24863711

e-mail bertel@arlose.dk

Næstformand

Poul-Erik Pedersen

Ahornvej 18, 4262 Sandved

Tlf. 55456411

e-mail pedersen.danmark@mail.dk

Kasserer

Jan Jørgensen

Rugkrogvej 16, 4250 Fuglebjerg

tlf. 55453072

e-mail janjfu@dadlnet.dk

Sekretær

Carsten Egø Nielsen

Holstebrovej 39

4200 Slagelse

tlf. 58506620

e-mail carsten.egoe.nielsen@hotmail.com

Bestyrelsesmedlem

Majbritt Thomsen

Øllerupvej 22, 4700 Næstved

Tlf. 31174495

e-mail majbritt4250@gmail.com

Bestyrelsesmedlem

Ulla Mynster

Rejnstrupvej 18, 4250 Fuglebjerg

Tlf. 55454616

e-mail u.jankovic@privat.dk

Bestyrelsesmedlem

Jørgen Arndt Ravn

Haldagermaglevej 9

4250 Fuglebjerg

tlf. 55454006

e-mail rav@gefion.dk

Redaktionsudvalget

Preben V. Andersen

Ved Kildevældskirken 3.1.th.

2100 København Ø

Tlf. 20612773

e-mail von-a@live.dk

Carsten Egø Nielsen

Holstebrovej 39

4200 Slagelse

tlf. 58506620

e-mail carsten.egoe.nielsen@hotmail.com

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

Tlf. 55456348 - 24863711

e-mail bertel@arlose.dk

Foreningens hjemmeside: www.borupris.dk

